

ZIVOT

KULTÚRNO-SPOLOČENSKÝ ČASOPIS • JANUÁR • LEDEN • STYCZEŃ 1993 (ČÍSLO 416) CENA 3000 ZŁ

Šťastný
nový rok
krajanom
a novým republikám-
Slovenskej a Českej
želá

Redakcia

Na prahu novej štátnosti

1. januára 1993 na mape Európy pribudli dva nové samostatné štáty — Slovenská republika a Česká republika. Ich predchodec — Československo sa stal už len historickým pojmom. Na Silvestra o dvanásťte hodine vznikla Slovenskej republiky po prvý raz ohlásila štátna hymna Nad Tatrou sa blýska a Českej republiky Kde domov můj. Bola to skutočne neobvyklá silvestrovská noc, akú sme ešte nikdy nezažili. Zrod novej slovenskej štátnosti vitali tisíce občanov na uliciach Bratislavы a iných miest i dedín, na silvestrovských bánoch a v rodinných kruhoch, nezriedka so slzami dojatia v očiach. Vítali ju plní vzrušenia

i naši krajania na Spiši a Orave, ktorí hlboko prežili proces štátoprávneho usporiadania v starej vlasti.

Tento proces pozorne sledoval celý svet. Na Nový rok však zo Slovenska a Čech vysiel do Európy a sveta dobrý signál o tom, že je možný pokojný rozchod dvoch národnov, rozchod bez agresie, totálnego zničenia a krviprelievania, čoho sme svedkami napr. v bývalej Juhoslávii. Celkom jasný postoj k štátoprávnemu vývoju na Slovensku zaujal i sv. Otec Ján Pavol II., ktorý na všeobecnej audiencii 21.10.1992 slovenským pútnikom o.i. povedal: Vaša vlast je v tomto období dejiskom veľkých premien. Sledujem ich

pozorne a s láskou. Modlím sa za váš národ a odporúčam ho do ochrany Panny Márie Sedembolesnej. Budujte svoju budúcnosť v bratskej zhode, v solidárnosti a v úsilií o spoločné dobro. Na to vám udel'ujem zo srdca svoje požehnanie.

Kompetencie federácie prešli na jej následníkov — Slovenskú a Českú republiku, aj v kontexte záväzkov medzinárodného práva. Začalo obdobie dotvárania nových štátností, inštitúcií, orgánov, aby obe republiky mohli v plnom zmysle slova samostatne fungovať. Zostalo ešte veľa práce spojenej s rozpadom ČSFR, pribudla nová, ale aj nové problém. Obe republiky musia teraz nanovo nadávať diplomatické styky a uzavierať medzinárodné zmluvy, otvárať vlastné zastupiteľstvá a nanovo uchádzať sa o prijatie do medzinárodných organizácií. V najbližšom čase čaká ich voľba prezidenta a možno aj nové voľby. Dúfajme, že všetko prebehne bez väčších otriasov, že sa stanú pre seba a pre iné štaty sveta rovnoprávnymi a vitanými partnermi.

J.S.

PRED VOLEBNOU KAMPAŇOU SPOLOČNOSTI

Rok 1993 bude prebiehať v znamení významnej krajanskej učastnosti — IX. zjazdu Kultúrno-sociálnej spoločnosti Čechov a Slovákov v Poľsku. V jednotlivých miestnych skupinách začne — dúfajme — živá a tvorivá predzjazdová kampaň, spojená s voľbami miestnych výborov, revíznych komisií, dopisovateľov Života, delegátov na obvodné schôdzky, no a najmä delegátov na IX. zjazd KSSČaS, ktorý by sa mal konáť na jeseň tohto roku.

Predzjazdové voľbenné schôdzky poskytnú znamenitú príležitosť, aby krajania zhodnotili svoju činnosť za posledné

sledné štyri roky a v širokej debate vypracovali rad konštruktívnych návrhov, s ktorými ich delegáti pôjdú na zjazd. Ako vždy pred našimi zjazdmi, je to zároveň i príležitosť pre rozšírenie našej členskej základne, získavanie nových členov, najmä mládeže. Samozrejme krajanská diskusia sa akoste sústredi na prácu MS, tým viac, že v tomto medizjazdovom období začali pôsobiť v nových podmienkach budovania demokratického štátu.

Bude teda o čom diskutovať, ako sa miestne skupiny prispôsobili týmu novým podmienkam, či ich vedeli využiť, ako sa to odrazilo na ich činnosti. Hodnotiac činnosť miestnych skupín krajania iste poukážu na všetky chyby a nedostatky. Mali by ich však podrobne preanalyzovať, zistíť ich príčinu a nájsť východisko a spôsob ich riešenia. Ved hlavným cieľom predzjazdovej diskusie je práve na základe dielčích návrhov, prednesených a schválených na zjazde vytvoriť cestu, ktorou sa naša Spoločnosť bude uberať v budúcnosti.

K dôležitým otázkam patrí neprechybne školstvo, teda vyučovania sloveniny na základných školách, ktoré ešte stále nefunguje v súlade s našimi očakávaniami. Krajania by si mali odpovedať, prečo napr. u nich v obci je na slovenčine tak málo žiakov a čo treba robiť, aby sa to zlepšilo. Mali by tiež pouvažovať o tom, aby u nich boli dvojjazyčné nápisy, aby nemizli v cirkevných objektoch na Spiši a Orave slovenské historické pamiatky a tie zničené, aby boli obnovené. Napokon aby v každej farnosti, kde si to krajania želajú, boli zavedené slovenské bohoslužby.

V predzjazdovej diskusii nebudú a ani nesmú chýbať také otázky ako plná realizácia národnostných práv našej ale aj iných menších a ich ústavné zabezpečenie, vyriešenie zastúpenia menších v parlamente a pod. Veľkú pozornosť vzbudzoval a aj vzbudí náš krajanský časopis Život, ktorý vždy podnecoval a inspiroval našu činnosť. Snažme sa ho ďalej propagovať a rozširovať rady jeho predplatiteľov.

Treba si uvedomiť, že základom našej existencie je pevné národné povedomie

našich členov. Snažme sa ho ďalej upevňovať najmä medzi mládežou, vystavenou najväčšiemu odnárodnovaciemu nátlaku. Prvoradú úlohu v tomto diele môžu a majú zohrať rodičia, no a náš krajanský aktív. Musia nájsť s mladými spoločný jazyk, zaujať ich, ukazovať ich korene a krajanské vzory hodné nasledovania.

V tejto celokrajanskej debaté môžeme mať na rôzne veci rozdielne názory, ale musíme spieť všetci k jednému spoločnému cieľu, ďalšiemu rozvoju nášho krajanského hnutia. Musíme byť výtrvali a vo všetkých základných otázkach konať jednotne, ako v jednej veľkej rodine. Samozrejme za diskusiou by mali nasledovať činy. Tie nám v minulosti najviac chýbali. Viaceré miestne skupiny veľmi ochabli vo svojej práci, viačerí krajania, unavení dlhým zápasom, sa vzdali iní pod nátlakom našich odporcov odpadli. To nás však nesmie odraziť, naopak, malo by nás povzbudiť k ďalšej a aktívnejšej krajanskej práci. Ved právo je s nami! Všetkým krajanom v predzjazdovej kampani želám mnoho tvorivých nápadov.

ANTON PIVOVARČÍK

MODLITBA

za blahorečenie otca biskupa
JÁNA VOJTAŠŠÁKA.

Otec nás, v nekonečnej láske vyvolil si svojho verného služobníka Jána Vojtaššáka, aby cez dlhé roky, až do svojej smrti, niešol trňovú korunu Tvojho Syna, nášho Pána

Vážnený, ponižovaný, opriúvaný, zosmiesňovaný a prinutý vykonávať najšpinavejšie práce, niesol tento bolestný údel v hľbokej pokore mnohé roky.

Vyzezený bol zo svojho milovaného Slovenska do Čiech, aby tam v opustenosť, zoslabnutý prijal z Tvojich rúk mučenicku korunu večnej slávy.

Na pohľad nič nezostalo na ňom z dôstojnosti veľkňaza svätej Cirkvi, podobne ako z Ježiša Krista, keď Ho viedli na Kalváriu. V dôstojnosti a veľkosti jeho ducha však, Ty Troj jediný Bože, ziaril si z neho svetlom, ktoré zaplavovalo celú slovenskú otčinu.

Z Vojtaššákovej mučenieckej smrti žije v ukrutnosti týchto časov Tvoj národ pod Tatrami.

Pros me Ďa, večný Otče nás, osláv svojho verného služobníka, spišského biskupa Jána Vojtaššáka, popraj nám, aby sme si ho uctievali na oltároch nielen pod Tatrami, ale v celej svätej Cirkvi, aby z jeho obeti žil na veky vo vernosti k Tebe nás milovaný národ, zasvätený Sedembolestnej Matke Tvojho Syna.

Všemohúci Bože, o to Ta prosíme a modlíme sa za blahorečenie biskupa Jána Vojtaššáka skrze Krista Pána nášho. Amen.

Otče nás, Zdravas Mária, Sláva Otcu.
(Imprimatur 14.IX.1981, Thomas B. Fulton)

* * *

Radostné i bolestné životné miňniky J.E. Msgr. Jána Vojtaššáka, sp. biskupa.

14.XI.1877 narodený v Zakamennom na Orave.

1.VII.1901 bol vysvätený za kňaza.

12.II.1921 bol konsekrovaný za biskupa v Nitre.

5.V.1945 prvý raz zatknutý a sedem mesiacov väznený v Bratislave.

3.VI.1950 internovaný v bisk. rezidencii.

16.IX. odvlečený do Rúzyne v Prahe.

15.I.1951 odsúdený v Bratislave na 24 rokov tažkého väzenia.

15.I.1951—4.VIII.1965 vláčený po väzniciach a starobincoch.

4.VIII.1965 zomrel v Řičanoch.

7.VIII.1965 pochovaný v Zakamennom na Orave.

Z napomenutí bl. pam. biskupa Vojtaššáka, ktoré zvykol nechať birmovancom po udelení sviatosti birmovania:

1. Žiadnen deň bez modlitby!

2. Žiadna nedela bez sv. Omše!

3. Žiadnen piatok s mäsom!

4. Žiadna Veľká noc bez sv. spovedi!

O právach národnostných menšín v Česko-Slovensku

Každá národnostná alebo etnická menšina trpí istým pocitom ukrivenia a bráni sa i proti domneľnému útlaku. Nech sú pritom žiadosti a potreby tejto ktoréj menšiny akokoľvek priaznive zabezpečené, už samotná pozícia menšinového položenia bude u jej príslušníkov voči väčšine nedôveru, vedie k zaujmaniu obranných postojov.

Národnostné alebo etnické menšiny sú v štruktúre tohto-ktorého politického spoločenstva jeho integrálnou súčasťou. Aby však menšiny tvorili harmonickú súčasť tohto spoločenstva a v jeho rámci sa mohli i samostatne všeobecne rozvíjať, vyžadujú garancie, právne záruky štátu. Požadujú právnu ochranu pred prípadným útlakom väčšiny a súčasne zabezpečenie podmienok pre vlastný rozvoj. Pohľad do histórie v stredoeurópskom geopolitickej priestore v tejto súvislosti jasne ukazuje, že aktualizácia práv národnostných menšín vystupuje výrazne do popredia najmä v historických prelomových obdobiah, kedy sa novane formujú, resp. vznikajú nové štátne útvary. Tak tomu bolo aj v Československu po prvej svetovej vojne, po druhej svetovej vojne a zrejme je to i v súčasnosti v procese transformácie spoločnosti po páde totalitného komunistického systému.

Právne riešenie národnostnej otázky má teda hlbšie korene, nie je príznakom iba dnešnej doby. V súčasnosti ale nemožno prehliadnúť fakt, že významnou nedostatkou je absencia legislatívnej normy a podrobnejšie rozpracovaných vykonávacích predpisov, podľa ktorých by sa malo postupovať pri riešení problémov menšín. Túto námetkou oprávnenie vznášajú predstaviteľia menšín v súvislosti so štátovpravnym usporiadáním. Zrekapitulujme si preto v stručnosti vývoj v oblasti legislatívy, ktorá reagovala na prítomnosť národnostných menšín od vyhlásenia nezávislého československého štátu.

Právne postavenie národnostných menšín po prvej svetovej vojne vyplynulo u nás z medzinárodných záväzkov mierových zmlúv. Konkrétnie Zmluvy medzi čelnými spojenými i združenými mocnosťami a Československom, podpísanej Saint Germain en Laye dňa 10. septembra 1919, ktorá v článku 8 hovorí o postavení československých príslušníkov, prislúchajúcich k etnickým, náboženským či jazykovým menšinám. Táto medzinárodná zmluva zaručovala príslušníkom menšín rovnosť pred zákonom a súčasne dávala možnosť zakladat, riadiť, resp. dohliadať na „Ľudomilné“, náboženske či sociálne ústavy a zvlášť školy alebo

iné výchovné zariadenia, aby sa v nich mohol používať jazyk menšiny. V článku 9 tejto zmluvy sa ďalej garantuje primeraným spôsobom podporovať vyučovanie vo vlastnej reči príslušníkov národnostných menšín. Z dielne tohto článku tiež vyplýva, že ide o podporu z verejných fondov — štátneho rozpočtu, obecných či iných rozpočtov. Otázky menšinového školstva následne riešila osobitne Zmluva medzi republikou Československou a republikou Rakúskou o štátnom občianstve a ochrane menšín ktorá bola podpísaná v Brne 7. júna 1920. Napokon pozornosť národnostným menšinám venuje zvlášť Mierová zmluva medzi mocnosťami spojenými i združenými a Maďarskom, protokol a deklarácia zo dňa 4. júna 1920 v Trianone. Tento dokument obsahuje samostatný oddiel o ochrane menšín (čl. 54 až 60), garantujúci materiálnu podporu zo strany štátu na zabezpečenie rozvoja vzdelávania vo vlastnom jazyku menšín.

Priaznivé podmienky pre život národnostných menšín položila v Československu ústava z roku 1920 (zákon zo dňa 29. februára 1920, ktorým sa uvodzuje Ústavná listina Československej republiky 4. 121/1920 Zb.), ktorá otázku menšín riešila v duchu saintgermanskej mierovej zmluvy. Avšak i napriek demokratickým princípm, na ktorých sa budoval spoločný štát, národnostné pomery v medzivojnovom období sa vyvíjali dosť komplikované a v spoločensko-politickej živote pôsobili napäť. V súdobých politických pomeroch v druhej polovici tridsiatych rokov sa preto pristúpilo k vypracovaniu tzv. národnostného štatútu — vládneho projektu riešenia národnostných problémov. Treba ale povedať, že vládny návrh z roku 1938 neriešil národnostné pomery komplexne, ale predstavoval vlastne iba ústupky pre autonómne snahy henleinovcov pod tlakom nacistického Nemecka.

Po druhej svetovej vojne bolo postavenie národnostných menšín v Československu zakotvené v ústavách (zákon č. 150/1948 Zb., zákon č. 100/1960 Zb.) a v ústavných zákonoch č. 143/1998 Zb. o československej federácii a č. 144/1968 Zb. o postavení národností v ČSSR. Zákon o postavení národností v ČSSR z roku 1968 je však na jednej strane zatažený ideologizujúcimi formuláciemi, na druhej strane hľavne priznával práva iba taxatívne vyráteným národnostiam, t.j. maďarskej, polskej, ukrajinskej (rusinskej) a voči ostatným bol diskriminujúci. Účinnosť tejto zákonnej

normy zrušil ústavný zákon č. 23/1991 Zb. zo dňa 9. januára 1991, ktorým sa uvádzajú Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

V priatej Listine základných práv a slobôd práva národnostných a etnických menšín sú obsiahnuté v článkoch 24 a 25. Občanom tvoriacim národnostné alebo etnické menšiny sa zaručuje týmto všeobecný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a príjem informácie v ich materinskom jazyku a združovať sa v národnostných združeniac. Navyše za podmienok stanovených zákonom sa zaručuje právo na vzdelenie v materinskom jazyku, právo používať jazyk menšiny v úradnom styku a právo účasti občanov patriacich k národnostným a etnickým menšinám na riešení vecí týkajúcich sa ich národnostného života.

Práva národnostných a etnických menšín, ako sú formulované v Listine základných práv a slobôd, boli v plnom rozsahu inkorporované do Ústavy Slovenskej republiky, ktorá bola prijatá 1. septembra 1992 (zákon č. 460/1992 Zb.). A predpokladá sa, že podobným spôsobom budú uvedené články Listiny základných práv a slobôd včlenené i do Ústavy Českej republiky.

V procese štátovpravného usporiadania Česko-Slovenska vystupujú nanovo tu a tam pomerne často do predpisu i otázky národnostných práv. Ich význam sa pritom vnima rôznom spôsobom. Názorové rozpätie sa pohybuje do krajiného preceňovania až po plné zláždžovanie v tom zmysle, že národnosť a reč sú samy osebe bezcenné, sú len formou vyjadrenia ľudských citov a myšlienok. Ak však podľa Listiny základných práv a slobôd každý občan má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti, znamená to súčasne i zabezpečenie ochrany tohto individuálneho práva príslušníkov národnostných menšín.

V súvislosti s ochranou práv občanov tvoriacich národnostné alebo etnické menšiny sa vynára i staronový problém kolektívnych práv, na ktorých poukazujú predstaviteľia menšín. Treba pritom povedať, že o tomto probléme sa diskutovalo bezprostredne už po prijati ústavy roku 1920, odváľajúc sa na články 7 až 9 saintgermanskej mierovej zmluvy. O kolektívnych právach sa v danom prípade hovorilo s ohľadom na možnosť finančnej podpory z verejných fondov podľa štátneho rozpočtu, rozpočtu obecných či iných na školstvo alebo ostatnú činnosť menšinových celkov. V tomto zmysle hospodárske a finančné požiadavky na zabezpečenie činnosti menšín sa chápali ako práva kolektívne. Konštatovalo sa tiež, že tieto kolektívne práva predstavujú vlastne pozitívne nároky voči štátu a iným verejným korporáciám.

Uhol pohľadu na individuálne alebo kolektívne práva národnostných alebo etnických menšín však nemení podstatu povinnosti štátu zabezpečiť právnu ochranu menšín a vytvárať priaznivé podmienky pre ich všeobecný rozvoj. Avšak v akom rozsahu sa môže napĺňať tato úloha, je dnes závislý na postupe vybavovania právneho štátu i jeho materiálnych podmienok.

Dr. ANDREJ SULITKA

Vlastenci či zradcovia?

POKRAČOVANIE Z ČÍSLA 12/91

Cesi uznali Tešín, ostatne správne, za hniezdo poľskej diverzie a ireditenty, za niečo podobné ako maďarský tábor Janka Puszta v menšom vydani.

Koncom roku 1934 Moravsko-slezský denník uverejnili článok Iredenta kolem republiky o poľskej špiónazi a diverzii vyvájajúcej z Tešína. Tak ako v publicistických výpovediach o zvláštnych službách, aj tu bola vymiešaná pravda s fikciou a, ako obvykle, hovorilo sa o veľkých peniazoch, aké má k dispozícii cudzia agentúra. Možno by sme si nevšimli tento článok, keby v ňom nebolo niekoľko miest, o.i. poľského agenta Alfreda Bińczyka, na ktorého sme natrafili pri prezeraní dokladov II. oddelenia. Tento Bińczyk bol v Cieszyne v časoch Birkenmayera a aj neskôr, do roku 1924, keď následkom hýrivého života onemocnel na tuberkulózu a presahoval sa do Gorzowa, kde ho vrah v miestnej nemocnici zabili dýkou neznámi páchateľia. Samozrejme z rozviedky,

lebo vedel príliš veľa. Overili sme si to v gorzowských matrikách. Bińczyka sme v nich nenašli. Teda táto epizoda patrí medzi rozprávky.

S Bińczykom vrah spolupracovali ďalší agenti poľskej ofenzívnej rozviedky — Lajos Szébenyi, Friedrich Hauswirth a Tkacz (meno nebol známe), úradníci riaditeľstva košicko-bohuminskej železnice. V roku 1923 ich v Brne zatkli a odsúdili na 4 a 5 rokov väzenia.

O článku v Moravsko-slezskom denníku sa v archive „dvojky“ (rozviedky) zachovala anonymná notička od kohosi, kto dobre poznal zákulisie tejto otázky. Nie je vylúčene, že to bol sám Unger. Autor komentára, pomenujeme ho X, tvrdí, že Bińczyk mal v Tešíne významnú kanceláriu v službách por. Birkenmayera, ale jeho špiónazú aktívitu obmedzil — zdá sa, že veľmi správne — iba na roky 1920—1921. Ako vieme, po tomto období poľská strána už nevyvájala proli Československu ofenzívnu špiónaz, v ktorej Bińczyk pracoval.

Takto sme sa priblížili k menu Karola Hodóssyho, ktorého X považuje za autora článku. Tvrdí, že bol pod krycím menom Rajecí agentom kapta. Wadoňa a neskôr, do roku 1926, aj policie v Tešíne a o všetkom hľasila českej rozviedke. Po jeho vypovedaní z Poľska ho ihned zamestnali v československej polícii a býval v Bratislavе. Podľa X-a informácie uvedené v článku poukazujú, že autorom bol Hodóssy, keďže iba on mal prístup k takýmto tajomstvám, prezeral hľasenia konfidentov, ktoré stále prepisoval Wadoňovi.

Hodóssi, podobne ako Unger, bol slovenským emigrantom. Ich cesty sa pomerne rýchlo rozišli. Na dôvodek tak prudko, že sa obaja páni dokonca bili palicami na tešínskych uličkách. Unger demaskoval svojho prenasledovateľa ako zločinca, ktorého hľadajú maďarské orgány za zavraždenie v časoch komunistickej moci v roku 1919 svojho predstaveného generála žandárov.

V polovici marca roku 1929 krakovský Ilustrowany Kurier Codzienny napísal, že vrah česká bojová organizácia prešla cez Olšu, v tom čase ešte zamrznutú a usilovala sa napadnúť Nowakovu tlačiareň, na chýdzajúcu sa neďaleko hranic.

Vlastenci...

Utok sa vrah uskutočnil pomocou akéhosi „pekelného stroja“. Plán sa nevydaril, lebo útočníkov splašili. Stihli iba vylomiť oblok. Podľa autora noticky, mala to byť odveta za tlačenie spomínaných poľsko-slovenských správ. Vtedy tento časopis už neexistoval. Táto vychádzala v slovenčine Samostatnosť, hoci autor ju nespomenul. Ten istý autor tvrdil, že vrah v minulom roku sa Česi usilovali uniesť Ungera cez hranice, aby sa s ním porátili. Plán bol však odhalený a zmarený.

Vojvodský úrad zaviazal tešínskeho vojvodu Jozefa Kisialu, aby vec vyšetril. Starosta pripísal autorstvo tlačovej správy samému Ungerovi. Uznal ju za prehnanú, aby vytvola propagálny efekt. V Nowakovej tlačiarne na ul. Schodowej 17 si policajt 11. marca v neskorých večerných hodinách naložil výpáčený oblok na prízemí. Ale v tlačiarne nič nechýbal. Nič nepoukazovalo na to, že sa páchateľ dostal dnu. Starosta potvrdil domnely politický charakter plánovaného vlámania, ktoré aranžovala česká strana kvôli Samostatnosti.

„Tento časopis — hľásil starosta — je posúvaný do Československa a potom kolportovaný na Slovensko. České orgány od samého začiatku vedia o mieste vydávania týchto novín a usilujú sa zabrániť ich rozširovaniu na svojom území. Snažia sa najmä za dosť značný poplatok získať podľa možnosti čo najväčšiu časť nákladu tohto časopisu. Preto nadvážajú styky s pašérkmi priadne s kolportérmi Samostatnosti a od nich kupujú celý náklad. Okrem toho nahovárajú osoby pracujúce v Nowakovej tlačiarne, aby im za patričný poplatok dávali niekoľko výtlačkov najnovšieho čísla hned po ich vytlačení. Ak sa to nedarí, posielajú svojich agentov aby akýmkoľvek spôsobom a za každú cenu získali potrebné množstvo výtlačkov tohto časopisu.“

Jeden z najmladších

Od vzniku Spoločnosti v prvých povojnových rokoch, v našom krajskom hnutí pôsobi už druhá a nezriedka i tretia generácia krajanov. Z prvých činitelov našej organizácie, predsedov, tajomníkov a iných členov výborov miestnych skupín nahradili ich deti, synovia a dcéry a tí už dnes zaúčajú do krajskej práce svojich potomkov. V súčasnosti na čele miestnych skupín sú už zväčša predsedovia z povojbovej generácie krajanov. K tým mladším patri i JOZEF VOJTAŠ z Jurgova.

Narodil sa 10. februára 1949 v slovenskej rodine Jána a Žofie Vojtásovcov ako najmladší z troch detí, teda zanedlho oslávi 44. narodeniny. Rodičia Jozef Vojtaš žili dlhé roky v Ždiari, kde jeho otec bol hájnikom. On sám sa na toto obdobie nevelmi pamätá keďže rodina sa vrátila do starorodičovského domu v Jurgove, keď malý Jozef začal navštěvovať základnú školu, vtedy ešte so slovenským vyučovacím jazykom. Zo školských rokov si už pamätá, keď ako

Starosta nepochyboval, že keď české orgány „nenášli iný spôsob, usilovali sa vlámaním do tlačiarne zmocniť sa nákladu Samostatnosti. Potvrdzuje to aj tá okolnosť, že práve 9. marca tr. bolo vytlačené nové číslo tohto časopisu a celý náklad sa ešte nachádzal v tlačiarne, v záchode, kde bolo vlámanie.“

V roku 1929 Samostatnosť prestala vychádzať. Možno pochybovať, že sa to stalo ako tvrdí E. Orlofová (Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919–1937, Rzeszów 1984, s. 155) následkom zákazu poľských orgánov. Orgány štátnej moci mali iste postačujúce prostriedky nátlaku. Použili ich? Viacej by mohol povedať majiteľ tlačiarne, ktorý Ungerovu objednávku považoval za obchodnú záležitosť a všetko sa nechcel vystavovať teroristickým útokom.

Slovenské texty u Nowaka sádzal Alojz Branný, 26. marca 1928 ho Česi zatkli a postavili pred Obvodným súdom v Olomouci, ktorý ho odsúdil na šesť mesiacov väzenia. Počas vyšetrovania sa Branný priznal, že slovenské časopisy, brožury a letáky sádzal a tlačil sám v noci, aby sa vyhol cudzim osobám. Majiteľ tlačiarne vrah prisne označil pracovníkom, že prepustí každého kto vyniesie z tlačiarne hoci len jeden výtlačok Samostatnosti.

Na základe týchto výpovedí bol na Viktora Nowaka vydaný zatykáč. Tým mal zamezený prístup do Československa, kam často chodil v obchodných a rodinných záležitostiach. Po štyroch rokoch na začiatku 1932, keď Nowak užnal kapitolu so slovenskou tlačou za definitívne uzavretú, snažil sa prostredníctvom Roberta Bergera, redaktora časopisu Schlesischer Merkur v Tešíne, využiť v československých orgánov anulovanie zatykáča. Ospravedlňoval sa, že Ungerove objednávky považoval iba za merkantilnú záležitosť. Ak by Unger už nechýbal, iste by si našiel inú tlačiareň. Nezáčastoval sa ani na rozširovaní týchto časopisov. České orgány však na nič nezabudli. Podľa nich o Nowakovej nepolepšiteľnosti svedčil fakt, že keď vyšiel z väze-

nia opäť zamestnal Branného a zveril mu takú istú prácu ako predtým.

Súčasne s otázkou A. Branného sa Obvodný súd v Olomouci zaoberal aj Pawlom Kubiszom. Dokázali mu korektúru jedného z článkov pre Poľsko-slovenské správy a kolportáz ilegálnej tlače na Slovensko. Súd mu vymeral trest trinástich mesiacov väzenia.

Ani Kubiszova aféra ani zrušenie Nowakovej spolupráce nezastavili Ungerovu aktivity. Z času na čas dával o sebe vedieť posúvaním propagáčnych materiálov tlačených o.i. v Čenstochove. V júni 1935 II. referát — národnostný II. oddelenia Hlavného štabu, ktorý „sa staral“ o Ungera, odovzdal ho Expozitúre č. 2 II. oddelenia Hlavného štabu v súvislosti so začiatím diverznej činnosti na Tešínsku. V Expozitúre vystupoval ako predstaviteľ skupiny slovenských separatistov s maďarskou orientáciou. Vo vtedajšej noticke „dvojky“ (rozviedky) je potvrdenie, že Jehličku a Ungera podporovala maďarská vláda. Unger mal raz mesačne cestovať do Varšavy, kde na maďarskom vyslanectve dostával 2100 zl. To, čo je najdôležitejšie, viedlo ku konštatácii: „Vzhľadom na to, že Ungerova práca medzi Slovákm spočíva predovšetkým v presadzovaní revisionistických hesiel, niekoľkokrát dostal príkaz z „dvojky b“ prostredníctvom Samostatného informačného referátu Krakov, zastaviť politickú činnosť z územia Poľska a podpísať aj deklaráciu v ktorej sa zaviazal, že ponechá všetky práce politického charakteru.“

Z toho by vypĺňalo, že Ungerova pohľadnosť sa nemusela vždy zhodovať so želaním poľských orgánov. Keď v roku 1935 prešiel do služieb nového zamestnancu, musel sa zaviazať, že preruší styky s protičeskými činiteľmi na poľskej strane. Nechcel, tam aby vystupoval samostatne a zatieňoval diverzijnú činnosť, ktorú začal niekto iný. Expozitúra č. 2 ho mienila využiť ako dôverného informátora pre slovenské otázky. V tejto úlohe vystupoval pod pseudonymom Bielski.

EDWARD DŁUGAJCZYK

stačilo na všetky potreby, ktorých na gazdovstve je vždy veľa. A vtedy sa pred človekom vynára otázka: odkiaľ na to vziať?

Hovorí sa, že potreba aj železo láme a je v tom veľa pravdy. Jozef veľmi potreboval traktor, ale nemal naň peniaze a tak sa rozhodol, že si ho zostroji sám. A veru zostrojil! Nikdy sa nevzdáva, vždy hľadá nejaké východisko. Spolieha sa však predovšetkým na seba, na svoje šikovné ruky, ktoré mu pomáhajú privyrábiť si...

— Mne pomohlo drevo, hoci dnes už rezbárčina nevynáša, pokračuje Jozef Vojtas. Práca s drevenom však stále baví. Je to mäkký, poddajný materiál, ktorý sa dá tvarovať. Keď ho drží, ožíva v dlaní. Vtedy sa nedívam na materiálnu stránku, ale vnímam len drevo, jeho účelnosť, prirodzené vlastnosti, no a krásu budúceho vytvoreného predmetu.

Ked sa Jozef Vojtas oženil, spolu s manželkou prestal v súbore učinkovať. Začal však pôsobiť vo výbere miestnej skupiny KSSČaS. V rokoch 1973—1983 bol pokladníkom MS, po čom mu krajania zverili funkciu predsedu, v ktorej sa prejavil ako schopný organizátor, plný obetavosti a nápaditosti. Za dlhoročnú obetavú prácu bol vyznamenaný medailou Za zásluhy pre KSSČaS.

Popri krajskej práci sa Jozef Vojtas podieľa i na ďalej spoločenskej činnosti. Je aktívnym členom hasičského zboru a znamenitým hudobníkom — členom miestnej dychovky. Keď prednedávnom bol v Jurgove založený Spolok sv. Vojtecha, ktorého členská základňa sa rýchlo rozširuje, za jeho predsedu zvolili... pravdaže Jozefa Vojtasa.

Gazdovstvo, rezbárčina a starostlivosť o rodinu — to všetko zaberá veľa času a predsa krajan Vojtas je stále plný sil a nadšenia, má hlavu plnú dobrých nápadov. Nečudo, že v Jurgove sa najviac číta nás Život, že sa tu uskutočňuje mnoho rôznych krajských podujati, že členovia MS sú aktívni, že si dokázali vybojať slovenské bohoslužby, že... Bolo by toho hodne. Text a foto: EVA MATISOVÁ

Učiteľka Lídia Richtáriková
a novobelští žiaci

Morálna povinnosť'

Zanedlho uplynie prvý polrok školského roku 1992/93. Všetci žiaci netreplivo čakajú na tento moment, keď je predvedenou zimných prázdnin. Ako v každej škole, jedni sú spokojní, iných trápi určité obavy o svoj prospech. Na svoje prvé polročné známky čakajú i prváci zo slovenskej základnej školy v Novej Belej, ktorých učí... áno, je to pravda, učiteľka zo Slovenska Lídia Richtáriková.

Starší krajania si iste pamäťajú, že v roku 1947 prišli k nám na hornú Oravu a severný Spiš obnoviť slovenské vyučovanie prí učitelia zo Slovenska. Keď ho však neskôr školské orgány zrušili, museli odísť. Odvtedy uplynulo už 45 rokov a musel sa zmeniť až štandard, aby sa u nás opäť mohli zjavíť učitelia zo starej vlasti. Prišli na žiadosť našej Spoločnosti, čo umožnila i nová zmluva medzi poľským Ministerstvom národného vzdelenia a Ministerstvom školstva, mládeže a športu, Slovenskej republiky.

Jednou z dvojice prvých je práve Lídia Richtáriková z Bratislav, učiteľka s dlhodobou praxou. Je skúsenou pedagogičkou, veď v školstve pracovala cez 25 rokov a posledných osem bola metodičkou obvodu Bratislava IV., kde mala na starosti 18 základných škôl. Popri slovenskom jazyku, ovláda ruštinu a celkom obstojne i poľštinu. Má aprobáciu pre I.—4.

ročník základnej školy. Keď sa dozvedela o možnosti učiť slovenské deti v Poľsku neváhala a medzi prvými záujemcami sa prihlásila na konkúr. Z 27 kandidátov splňala najlepšie podmienky a umiestnila sa ako prvá.

Redakcia Život využila prvého príležitosť a požiadala pani Lídii Richtárikovú, ináč veľmi milú osobku, aby nám porozprávala svoje prvé dojmy z nového pôsobiska.

— V Novej Belej som nastúpila 1. septembra a dostala som do opatry tých najmenších, prvákov. Do I.B. triedy (slovenskej — pozn.red.) chodí 16. žiakov, — hovorí p. učiteľka, — a tým som vlastne spojená s takým istým počtom slovenských rodín v tejto obci, s ktorími veľmi dobre spolupracujem. Prišla som do nového, pre mňa úplne odlišného prostredia. Rodičia a samozrejme moji žiaci mi však pomohli a tak som sa v novom prostredí veľmi rýchlo aklimatizovala. Deti ma zaujali hned na začiatku svojou úprimnosťou a jednoduchosťou. Sú to iné deti ako tie, s ktorími som pracovala v Bratislave, ale veľmi tvárne. Za to krátke obdobie sa naučili veľmi veľa — veršovačiek, básničiek, pesničiek a, čo je najdôležitejšie, písmeňa slovenskej abecedy. Veľmi dobre čítajú prvé hlásky a slová.

Hovorová reč ide deťom trochu fažie, je to však dané prostredím, v ktorom žijú. Ved tu sa po domoch väčšinou hovorí len nárečím. Mám napr. žiaka, V. Koledaja, ktorý má vadu reči, ale teraz, po niekoľkých týždňoch, hovorí krásne a vada je skoro úplne nepostrehnutelná.

Ak ide o kultúru celkove, je dosť zanedbaná, ale nie sa čo diviť. Rodičia pri práci na gazdovstve majú príliš mälo času, aby sa mohli viac venovať svojim deťom. Čo ma však veľmi prekvapilo, až som bola doslovne dojatá, keď mi jedna matka na prvom rodičovskom združení dákovala za všetko, čo som jej syna doposiaľ naučila. Raz som deťom na vyučovaní dala otázku, ktoré je najkrajšie slovo na svete. Po mnohých návrhoch sme nakoniec dospeli k spoločnému záveru, že je to slovo mama. Ako som neskôr počula, deti po prichode domov svojim matkám povedali, niektoré možno po prvý raz, že sú pre ne tie najkrajšie a najdrahšie. Malým školákom už dnes sa snažim vysvetliť, že už teraz, hoci sú len deťmi, sú osobnostami i voči dospelým, teda aj voči svojim rodicom.

Deti sú psychicky zdravé, veľmi späté s prírodou, ktorú vymajú citlivejšie ako mestské deti. Aj krásu slova vymajú citlivejšie. Učím ich základnej etike až sa im slová ako dákujem, prosím si, nech sa páči, dovolíš, prepáč v pod. Dostanú natrvalo do povedomia, bude to záruka, že moja práca nebola zbytočná. Pri vyučovaní sa im snazim všetipr spolupatričnosť k Slovensku, k jeho národnnej kultúre. Ak sa mnou zasiate semá ujme, budem šťastná.

Ako som spomenula, poznám už dobre rodičov mojich zverencov. Ved už ma aj požiadali, či by som im nerežirovala divadlo. Nikdy som však nepracovala s dospelými. Som učiteľka a s obľubou sa venujem výtvarnej práci. Môžem pomáhať na tomto úseku. Podľa mňa každá práca, ak má byť dobrá, potrebuje odborníka.

Keď ide o školský kolektív, — hovorí Lídia Richtáriková, — prijal ma veľmi srdcne a milo, podobne i pán riadič, ktorý je vlastne tak isto nový ako ja. Boli sme zvedaví ako dlho pani Lídia Richtáriková mieni učiť krajanček deti na Spiši. Aby sa slovenčina hlbšie zakorenila, je teraz aj v mojich rukách, preto som morálne zaviazaná. Verím, že sa mi podarí svojich prváčikov vychovať, teda na konci školského roku sa rozhodne. Doma na Slovensku nemám záväzky, mám už dospelého syna, nevestu a jedného vnuka.

Sme radi, že sa pani Lídia Richtáriková u nás dobre číti a želáme jej veľa zdravia, výchovných úspechov a spokojnosti.

Text a foto: EVA MATISOVÁ

TRADIČNÉ JEDLÁ NA SPIŠI A ORAVE

Hovorí sa, že každý kraj má svoj obyčaj. Platí to o jedlách a vôbec o stravovaní, ktoré sa, závisle od rôznych činitelov (prírodných podmienok, zemepisnej polohy, kvality pôdy a pod.) v jednolivých oblastiach značne odlišovalo.

Naši predkovia žijúci v chudobných horských oblastiach Spiša či Oravy sa stravovali veľmi jednoducho. Ich jedlá, dalo by sa povedať, boli biologicky chudobné, zato „ekologicky“ zdravšie. Prevažnú časť stravy, najmä v dávnejšej minulosti, tvorili hlavne rastlinné a mliečne produkty z domáčich, na vlastnom gazdovstve vyprodukovaných surovín. Patrili k nim predovšetkým zemiaky, kapusta, obiliny (jačmeň a oves) strukoviny, najmä hrach a fazuľa, mlieko a neskôr i mäso. Viaceré z dávnych jedál a často i spôsob ich prípravy sa zachovali podnes, hoci dnešný jedálny lístok na Orave a Spiši je, pochopiteľne, oveľa bohatší. Dnes a v nasledujúcich číslach pripomieneme niektoré z týchto dávnych jedál.

Začíname CHLEBOM, ktorý bol v horách kedy súriedkavejší, ale už viac desaťročí patrí k najzákladnejším jedlám. Ako nám staršie krajanček rozprávali, ich babičky piekli chlieb z hrubej jačmennej múky a keď začínaťa chýbať, pridávali do nej ovosenú bud-

iekli chlieb len z ovsenej múky. Cesto sa zarábalo obyčajne v piatok večer, aby do sobotného rána, kedy sa tradične pieklo, dobre vykyslo. Gazdiné si pripravili múku do dreveného koryta, pridali do nej uvarené a popučené zemiaky, soľ, no a kvások, niekde zákvash. Bola to oddeľená hrst cesta, ktorá sa — prikrytá hlinenou nádobou — kvasila až do budúceho pečenia, gazdina mala takto svoj zákvash po celý život. Vypracované cesto na povrchu pomúčila, prikryla fanoušom utierkou a dala na teplé miesto vykysnúť. Na druhý deň na pomúčenej tablici urobila z cesta bochníky, potrela ich na povrchu vodom, do prostredka urobila jamku prípadne križík a vsádzala do vopred dobre rozpalenej pece. Pec sa vykurovala drevenými poleňami. Keď z nich zostali len uhlíky, gazdina ich zhruhala k dvierkam aby teplo sádalo do vnútra na bochníky uložené na holej výstuži pece. Oveľa neskôr bochníky dávali na plech. Keď vyrástla nová kapusta piekli chlieb na kapustných listoch, čím získal osobitnú vônu. Po upečení gazdina natierała chlieb sladkou vodom alebo mliekom, aby sa kôra leskla a ostala čím dlhšie mäkká.

Každá gazdina vedela, koľko cesta má zarobiť, aby jej chlieb vystačil do budúceho pečenia. Keď sa skonzumoval skôr, vtedy z múky, vody a štipky soli zarobila cesto v podobe plochých okrúhlych bud pozdĺžnych placiek a piekla z oboch strán na platinach sporáka. Boli to posuhy, na Spiši nazývané moskote. Musíme však poznamenať, že posuhy boli vlastne predchodcami chlieba.

Základné chlebové cesto dávalo rôzne možnosti spracovania. Piekli sa z neho i ploché koláče alebo po naložení vrstvy varennej kapusty t.zv. kapustníky, syrníky, grúľovníky, cviklovníky a pod. Koláče a pe-

čivo z lepšej múky sa pieklo len na sviatky a z príležitosti rôznych rodinných udalostí (napr. svadba alebo krstiny) a vtedy mali i osobitné pomenovania, ako trebárs baba, radostník, bolestník a pod. S chlebom sa spája jedno zaujímavé jedlo v podobe polievky, nazývanej u nás domikot (po slovensky demikát). Pripravoval sa tak, že drobné kúsky chleba sa osolila a obaria vodom. Niekde vodu nahradilo prevarené mlieko.

Na Orave a Spiši vždy mali chlieb vo veľkej úcte. Keď prišiel do domu host, ponúkli ho najprv chlebom a solou. Ešte aj dnes ak spadne kúsok chleba na zem, starší ľudia sa poň zohnú a pobozkajú ho. V mnohých domácnostach chlieb je podnes na poprednom mieste.

ZIEMIAKY, nazývané na Spiši grule a na Orave rezpa, rozšírili sa na Slovensku na začiatku minulého storočia a kde pred výše sto rokmi na Spiši i Orave sa stali základnou potravinou. Podľa rozprávania našich starých materí v mnohých domoch ich jedávali skoro každý deň, nezriedka ráno, v poludnie i večer. Aj dnes sú neodmyslitelnou súčasťou stravovania. Kedysi ich jedávali buďto pečené alebo varené — s mliekom, so soľou, neskôr s maslom a slaninou buď pripravené v podobe polievky.

Postupne sa možnosti spracovania zemiakov značne rozšírili. Gazdine z nich pripravujú rôzne kašovité jedlá, surové strúhajú a miesia do cestovín, dávajú do chlebového cesta, koláčov, pripravujú z nich omá-

POKRAČOVANIE NA STR. 11

Pred jurgovskou farou. Záľava:
Valent Ptučinský, notár Novan-
ský, Ondrej Čongva, Ondrej
Chovanec

Naši v zajatí

Septembrovej kampane v roku 1939 sa zúčastnili aj viacerí naši krajania zo Spiša a Oravy. Mladší ako vojaci základnej vojenskej služby a starší v dôsledku augustovej mobilizácie roku 1939. Po pripojení severného Spiša a horné Oravy ku Slovensku sa obyvatelia týchto oblastí zúčastnili — ako vojaci slovenskej armády — bojov v Sovietskom zväze a v Taliansku. V auguste a septembri 1944 boli účastníkmi Slovenského národného povstania. Vela z nich sa už nikdy nevrátilo. Podľa zoznamu Valenta Ptučinského (1914—1984), počas druhej svetovej vojny len zo samého Jurgova padli šiesti krajania:

1. Jozef Tybor (desiatnik, padol v Holandsku);
2. Ignáč Ptučinský (kapitán letectva, padol vo Varšave);
3. Štefan Vojtas (padol vo Lvove);
4. Ján Šoltýs (padol v Duklianskom priesmyku);
5. Jakub Tybor (padol v Talianku);
6. Štefan Šilán (padol v Ružomberku).

Oveľa viac Jurgovčanov padlo počas prvej svetovej vojny. Zoznam Valenta Ptučinského zahrňuje meno dvadsaťtich dvoch zabitých. V rokoch 1914 až 1918 padli František Pavlák, Valent Pietras, Jozef Vojtas, Ján Vojtas, Štefan Chovanec, Andrej Martinčák, Bartolomej Tybor, Tomáš Bigoš, Vojtech Ptučinský, Jakub Tybor, Štefan Vojtas, Andrej Miškovič, Andrej Rusnák, Ján Hanačík, Ján Šoltýs, Andrej Michaliček, Ján Ptučinský, Jozef Gombóš, Štefan Rusnák, Andrej Rusnák, Andrej Tybor, Ján Mirga.

Po rozbití poľskej armády počas druhej svetovej vojny sa niektorým našim krajanom podarilo dostat na vlastnú pôst do rodnych končin. Boi medzi nimi aj môj krstný otec Ján Šoltýs (1905—1981), ktorý sa aj s jedným kamarátom z Banskoby dostať do Jurgova po niekoľko týždňovom putovaní, nekončených okľukách a vyhýbaní sa nemeckým hľadkam.

Horšie pochodili tí, ktorí sa dostali do nemeckého zajatia, a ruskom ani nehovoriac. Ich situácia v nemeckom zajatí, kam sa dostali ako príslušníci poľskej armády, sa zanedbalo podstatne zlepšilo v dosieku hraničných zmien, o čom — samozrejme — niekto z nich nemali ani tušenie. Totiž 1. septembra 1939 sa v ich rodnych končinach zmienili hranice a Spiš a Orava boli pripojené k Slovenskej republike. Tým sa nedávni vojaci poľskej armády stali slovenskými občanmi. Práve tento faktor poskytoval určité šance, ako zajatcom pomôcť. Nemecké orgány totiž ochotne reagovali na žiadost o prepustenie zo zajateckých taborov slovenských občanov, co bojo určite dosiedkom nemecko-slovenského spojenectva.

Ako príklad uvediem prípad môjho strýca Ondreja Čongvu (1916—1982), ktorý sa dostať do nemeckého zajatia, ale bol prepustený na slobodu krátko po intervencii Slovenského vyslanectva v Berline, na ktoré sa obrátil Ondrejov starší brat a moj druhý strýc — JUDr. Sebastian Čongva (1909—1968).

O prepustenie zo zajateckých taborov deviatich spisských rodákov sa usiloval profesor Alojz Miškovič (1902—1967) z Jurgova, ktorého 90. nedožitné narodeniny sme si nedavno pripomenuuli. V pismomstiah po profesori, uschovanych v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, som v decembri 1991 našiel vzácny a zaujímavý dokument v tejto veci¹). Ide o úradny dopis profesora Vyslanectva Slovenskej republiky v Berline napísaný 8. januára 1940 v Spišskej Kapitule. Vzhľadom na jeho závažnosť uvádzam ho v celku.

stočné výsledky uvedeného listu a intervencie slovenských diplomatov. Úspech intervencie bol rukolapný: vrátili sa traja jurgovskí rodáci, t.j. Ján Vojtas (otec terajšieho predsedu MS KSSČaS v Jurgove), Jozef Gombóš v Valent Ptučinský. Z rozhovoru s Jánom Vojtasom viem, že bol v zajateckom tábore v Görlitz, takmer na terajšej nemecko-polskej hranici. Na slobodu ho pustili v jeseň 1940 a až do Ružomberku ho z Görlitz doviel nemecký vojak. Presne sa pamätá, že keď prišiel do Jurgova bola práve žatva. O okolnostiach zajatia a potom oslobodenia svojho brata Jozefa nevie nič konkrétné. Snáď by niečo mohla vedieť jeho rodina na Slovensku, lebo Jozef už nežije. Manželka Jozefa Gombóša Ludvika — mi povedala, že sa manžel vrátil z tábora v Ludwigsvburgu asi po roku teda príbližne v tom istom čase ako Vojtas. Je možné, že vtedy prišiel do rodiska aj Valent Ptučinský. Naša snímka urobená pravdepodobne na rozhrani 1940—1941 je zrejmým dôkazom, že vtedy bol už doma.

Z rozprávania zata Valent Ptučinského a Jozefa Gurku, horského vodcu a znalca poveternostných pomery v podtatranskej oblasti vysvitá, že sa Valent Ptučinský dostał do nemeckého zajatia v rámci výmenu zajatcov medzi Ruskom a Nemeckom. Pôvodne ho vraj zajali Rusi.

Z Jurgovčanov uvedených v liste profesora Miškoviča sa nevrátil Jozef Tybor, ktorý padol v Holandsku ako príslušník poľskej armády utvorené poľskou vládou v Londýne. Syn Ján si myslí, že jeho otec sa omylem dostał do zoznamu zajatcov, uvedených v liste prof. Alojza Miškoviča. Podľa Jána Tybora jeho otec bol totiž v ruskom a nie nemeckom zajati.

Hoci som nemal možnosť overiť si prípady krajanov z Čiernej Hory a Repíška, či a kedy sa vrátili zo zajatia, môžem všeobecne konštatovať, že sa akcia profesora Miškoviča skončila úspešne. Traja z deviatich, uvedených v zozname, sa naozaj vrátili domov v jeseň 1940. Nebýt pomoci jurgovského profesora a intervencie slovenskej diplomacie mohli by v taborach zostať do konca vojny, samozrejme, ak by prežili.

V korešpondencii profesora Miškoviča je ešte jeden dokument spojený s druhou svetovou vojnou. Napísal ho v januári 1944 nás tribský krajan Martin Vaksmundský, ktorý sa obrátil na profesora Miškoviča s prosbou o intervenciu vo veci syna, vojaka slovenskej armády v Talianku. List uschovaný v Slovenskom národnom archíve v Bratislave²) — má toto znenie:

Martin Vaksmundský,
Tribš, č. 102, p. Nedeca
V Tribši 17.I.1944

Veľavážený pán profesor!

Iste Vám je známe o mojom synovi Jakubovi Vaksmundskom, ktorý je t.č. na tianskom fronte — štvrtý rok slúži pri vojsku. Už viac razy som podal reklamáciu, ale všetko marné. Nechcú ho vypustiť. Veľmi pekne Vás prosím, keby ste boli taký dobrý a zašli na MNOZ intervenciu v tejto veci, ako mi to kázal p. dekan Vojtas. Ak by boli potrebné nejaké dátia, čo mi ráchte láskave oznámiť, hned Vám zašlem. Za prácu a ochotu Vám vopred srdečne „Pán Boh zaplat“!

Aj v tomto prípade chýbajú ďalšie prameňe. Nevedno, aké kroky podnikol profesor Miškovič a aký bol výsledok jeho námahy. Dúfam, že sa nám niekto z Tribšanov ozve — snáď niekto z rodiny krajanov Vaksmundského, sa ozve, napiše vysvetlenie a takto zároveň dokončí tento prípad.

Prof. JOZEF ČONGVA

POZNÁMKY

1. Slovenský národný archív v Bratislave, fond A. Miškovič, kratečica 1, inventárne číslo 75.

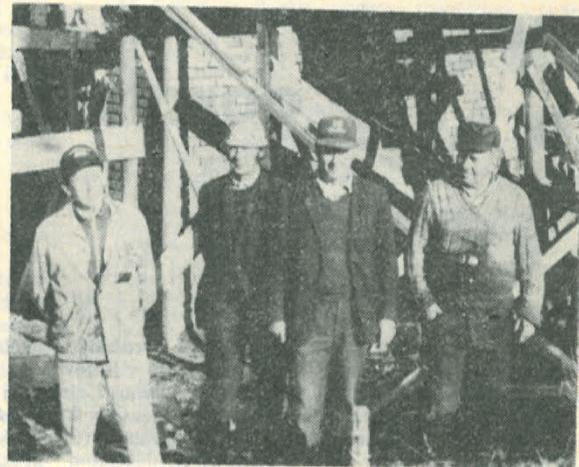
2. Tamže, inventárne číslo 36

3. Ministerstvo národnej obrany.

Čítaj!
Predplácaj!
Propaguj - život

Pohľad na repiščanský kostol

Repišťania pri stavbe kostola. Druhý sprava kr. Ján Jurgoian

Nový kostol na Spiši

Repská sú priestorovo vari najrozľahlejšou obcou na Spiši. Sú zložené z troch častí nazývaných Potokmi. Prvý dva — Grocholov a Vojtyčkov Potok sú blízko seba, kým tretí, Bryjov Potok, je od ostatných dosť vzdialený a tvorí akoby osobitný laz.

Kedysi celé Repiská tvorili filiálku farnosti Vyšné Lapše. Ako uvádzajú jurgovská farská matrika — Mathrica sive liber ecclesiae jurgoviensis, v roku 1779 spišský ordinár, biskup Karol de Salbeck pripojil Repiská ako filiálku k jurgovskej farnosti. Z takého cirkevného usporiadania ostalo dnes to, že len Repiská-Bryjov Potok spolu s Čierou Horou od Jurgova sú nadalej filiálkami jurgovskej farnosti, zatiaľ čo Repiská-Vojtyčkov a Grocholov Potok tvoria samostatnú farnosť. Nachádza sa tam pekný drevený kostolík, ktorý hodno navštíviť.

Vráfme sa však k Bryjovmu Potoku. Uplynulo už vyše dva roky, keď sa obyvatelia rozhodli pre stavbu svojho božieho príbytku. Hovorí kraján Ján Jurgoian, predsedá výboru pre výstavbu kostola.

Začalo to krátko potom, keď som sa v decembri 1989 vrátil zo Spojených štátov. Vtedy sme sa všetci dohodli, že si postavíme vlastný kostol. Zdôvodňovalo to viac racionálnych argumentov, medzi ním, že jurgovský kostol je dosť malý a všetci sa do-

nevmestia. Na dôvažok jurgovčanov sa rozhodli pre výstavbu novej fary, preto sme sa s nimi dohodli, že na stavbe odpracujeme po tri dni, čím by sme vyrovnavali naše finančné záväzky na ten cieľ.

Už na začiatku roku 1990 si Repišťania zvolili päťčlenný výbor pre výstavbu kostola. Jeho predsedom sa stal kraján Ján Jurgoian, členmi Wojciech Budz, Andrzej Macicza, Franciszek Bryja a pokladníkom je Jan Budz, tunajší richtár. Výbor sa hned pustil do práce. Ako vieme, dnešné časy takýmto stavebným dielam neprospevajú. Sami Repišťania by si s výstavbou kostola neporadili, vied obec má len ok. 300 obyvateľov. Preto sa obrátili o pomoc na iných ľudí dobrej vôle. A veru našli. Veľkú podporu získali od novobel'ského rodáka, biskupa ThDr Dominika KALATU, ktorý im venoval 4 500 mariek. Významnú pomoc dostali od krajanov žijúcich v USA, konkrétnie v Chicage. Patrili k nim najmä Irena KURČÁKOVÁ — 1000 dolárov, Sebastian KURČÁK — 1000 dolárov, Eduard a Genovéva KURČÁKOVCI — 200 dolárov, potom Vojtech KURČÁK, Kristína KURČÁKOVÁ, Andrej KURČÁK po 100 dolárov. Hodno spomenúť aj domácich prispievateľov. Jurgovský farár Władysław PODHALAŃSKI obetoval 15 miliónov a obyvatelia Jurgova a Čiernej Hory zozbierali v poslednú októbrovú nedele

Iu 16 miliónov 800 tisíc zlôtých, zase v novembri obvatelia Bukowiny 10.600.000 zl. Prostredníctvom Života Repišťania chcú všetkým vyslovíť kresťanského Pána Boha zaplatiť!

Ako spomína predseda výboru pre výstavbu krajan Ján Jurgoian, spočiatku mali problém so stavebným pozemkom. Preto sa rozhodol, že sám spolu s krajanmi Jozefom PLUTOM a Žofiu PLUTOVOU venujú na tento cieľ svoje pozemky. A tak v minulom roku začali s výstavbou. Aj v tom dostali pomoc. Napr. v Jurgovej na miestnej píle spĺňali drevo na dosky a krajan Vojtech Jurgoian z Vojtyčkovho Potoka pripravil z brván strešnú konštrukciu.

Väčšinu prác si robia sami a keď treba, volajú odborníkov. Hlavnú výmurovku robili murári z Kremnice a strešné práce tesári z Cichého.

Dozor nad výstavbou má kraján Ján Jurgoian. Každá repiščanská rodina je povinná na stavbe odpracovať 30 dní do roka. Po celý čas prebiehajú aj peňažné zberky. Dosiaľ boli už štyri, plánujú však ďalšie. Každý dospelý Repiščan prispeva sumou 100 000 zlôtých. Vďaka obetavosti Repiščanov a pomoci zvončeka stavba rýchlo napreduje. Predseda výboru pre výstavbu predpokladá, že kostol bude otvorený v roku 1994.

Na záver ešte jedna poznámka. Niektorí, možno neprajníci krajanov, sa snažia znesváriť obyvateľov Repisk a šíria klebety, že nový kostol má byť rýdzoslovenský, teda len pre krajanov. Sú to naozaj klebety, ničim neopodstatnené. Kostol bude slúžiť všetkým obyvateľov Repisk.

Text a foto: JOZEF PIVOVARČÍK

V prospech seba samých

Každá obec na Spiši alebo na Orave žije svojim vlastným životom, má svoje zvláštnosti, no a pochopiteľne problémy. Niekde je to otázka starej školy, inde nedostatku kultúrneho domu, výstavby alebo opravy ciest a pod. Tie posledné sú hľadom všade, ved na dedinách, najmä polné, sa rýchlo opotrebuju a treba ich neustále opravovať.

Nedávno, neskoro na jeseň, sme navštívili spišskú obec Tribš. Obyvatelia už dávno zavŕšili polné práce a zber celoročnej úrody a tak mohlo by sa zdať, že im neostáva nič iné, len sa vyhrievať pri teplých pieckach. Je to však mylný názor, na vidieku je stále čo robiť na gádzovstve alebo v prospech celej obce. Tak napr. Tribšania sa rozhodli, že si na jeseň za spoluúčasti

Na tribšskej ulici

Gminného úradu v Nižných Lapšoch opravia a vytvoria bočné cesty v obci. Vlani sice nevela pršalo a cesty veľa neutrpeli, ale predsa treba myslieť na budúcnosť.

Tribšania sa pokúsili vyriešiť aj druhý problém, mestská základná škola im už dlhší čas nevyhovovala, preto sa ju rozhodli „rozšíriť“ a postaviť k nej prístavbu. Mala by v nej byť telocvičňa, materská škôlka, no a samozrejme niekoľko nových učební. Stavebné práce sú začali v druhom polroku, no výsledky sú už viditeľné.

Tribšania sú celkom spokojní so zásobovaním mestných obchodov. Jedna zo stretnutých Tribšaniek mi povedala: „Je tu pomaly ako v Amerike, takmer všetko možno kúpiť, len keď sú peniaze. No tých nikdy nezvyšuje. Prichodí nám len nadalej utáhovať opasok, až sa pretrhneme“ — končí moja hovorkyňa.

Súčasne sú obchody v Tribši poprejajmé súkromníkom. Napr. potraviny vedie p. Huši a priemyselné potreby p. Bizub. Kedysi boli na obidvoch odchodoch slovenské nápisy. Dnes by ste ich už tažko našli. Bolo by ich načím, ako mi zdôrazňovali miestni krajania, čo najskôr prinavratiť.

Kultúrny život v Tribši akosi ochabol. V podstate sa už dlhší čas žiadne väčšie podujatie nekonalo, hoci v obci sú na to veľmi dobré podmienky. V strede dediny sa totiž nachádza pekná hasičská remíza s viačerými miestnosťami, odovzdaná do užívania v polovici 80. rokov. Slúži zväčša len na tančené zábavy

POKRAČOVANIE NA STR. 11

SPOR o t.zv. goralské obyvateľstvo

Jacek Bruski (nar. 1969) je poslucháčom 5. ročníka denného štúdia dejín na Fakulte spoločenských vied Slezskej univerzity v Katowiciach. Je nadaný a má predpoklad na vedeckú činnosť. Určité skúsenosti získal aj v oblasti práva, nakoľko dva roky študoval na Právnickej fakulte. Celé štúdium mladého historika prebieha v znamení dvoch väčší. Sú to: Študentský vedecký krúžok historikov, ktorého je predsedom a členstvo v Študentskom krúžku beskydských horských vodecov. Jeho vedecké záujmy zahrňujú dejiny poľsko-česko-slovenských vzťahov v medzivojnovom období a národotvorné procesy v strednej a východnej Európe. Text, ktorý uverejňujeme na pokračovanie, predniesol Bruski o júni 1992 na seminári mladých poľských, slovenských a českých historikov v Prahe.

Skôr ako upresním tému, dovolím si uviesť dve výpovede, medzi ktorými je časový rozdiel skoro sto rokov.

„...oni sami nevedia, čím sú, lebo keď idú do Poľska, nazývajú ich Slováci, ked idú dolu na Slovensko, nazývajú ich Poliakmi.“¹⁾

„My sa cítim byť Slováci. Ale keď prídeme na Slovensko, všetci hovoria, že sme Poliaci. (...) keď ideme do Nového Targu, tak tam nás považujú za Slovákov. Dakedy už ani nevieme, ku komu viastne patrime. (...) Ale asi už ani rodeni Poliaci nevedia, ku ktorej národnosti patria.“²⁾

Prvý z citátov je mienkou istého oravského sedliaka, ktorú počul na začiatku tohto storočia poľský etnograf, kym druhý je úryvok výpovede, ktorú minulý rok poskytla novinárke Slovenského denníka činiteľka slovenskej národnostnej menšiny zo Spiša. Toto porovnanie nás uvádzá priamo do stredu nefahnej problematiky t.zv. goralského obyvateľstva a poukazuje na zložitosť sporu, ktorý už skoro sedemdesať rokov zatienuje poľsko-slovenské vzťahy.

Gorali — je to pojmenovanie, ktoréno pôvodcami boli bádateľia. Zhrnuje skupinu, a vlastne tri etnografické skupiny, ktoré obývajú územie pozdĺž byvalej haličsko-madariskej hranice — čadcianskú oblasť Oravu a Severný Spiš.

Poľski a slovenskí vedci odlišne interpretujú charakter tohto obyvateľstva. Poliaci ho považujú za etnikum organicky spojené s poľskými goralmi, skratka — za poľské obyvateľstvo. Zasa Slováci, hoci vidia rad odlišnosti, ktoré diferenciuju goralov od susedných slovenských skupín, uznávajú ich za časť slovenského národa. Rozdiel tkvie v samom významovom pohľade. Kym poľski vedci za zakladne meria do národného príslušnosti povazujú jazyk a povod. Slovaci zaoraznujú historicke a kultúre oslnu a povedomie.

Pomerne najmenej znamou strankou su osudy čadcianskej oblasti. Podľa jednoj mienky poľskych historikov, povodne tvorivá súčasť Sileska — lesinského kniežatstva. Svedcia vraj o tom rozsudky hraničnych súdov niekoľkokrát vydané rozsudky hraničnych súdov, ktoré riešili spory o tieň územia medzi lesinskymi kniežatmi a maďarskymi pamäti. Aj mapy z 18. storočia, od najstaršej všeobecnej mapy lesinského kniežatstva z r. 1750, potvrdzujú túto interpretáciu.

Roua poľských vedcov o etnickom charaktere Čadcianskej oblasti rozličia dva osadnicke pravou: jeden snežsky, inuci cez Jablonkovský priesmyk a druhý slabší, malopolsky, cez Zwarciansky priesmyk. Boli vraj najmenej v 17. storocí.³⁾

Fociatky osadníctva na hornej Orave sa naproti tomu spajajú s kolonizačnou akciou rodu Turzovcov, ktorí sa v r. 1550 stali majiteli Oravského zamku. Využívali vraj valasky pravok, ako aj slovensky z Veľkej a Kubína, ale predovšetkym poľských osadníkov, najmä masy utecencov zo živieckeho panstva. Z ohľadu na znacne preudnene územie po severnej strane Karpat, stali prvý osadníkov trvali vraj az do 19. stor.

Toto obyvateľstvo sa nestralilo v slovenskej mase. Predisla tomu činnosť poľských knazov — v 17. stor. znameno Jana Szczecowicza z Katulowa a v 18. stor. — poľských jezuitskych misií.⁴⁾

Ked ide o Spiš, mienky poľských historikov sú rozdielne. Tradičná historiografia hľasa, že poľské oby-

jazyka.⁵⁾ V tomto smere pokračujú terajší slovenskí jazykovedci Marián Servátku⁶⁾ a Júlia Krišáková.⁷⁾

Poľskí vedci rozhodne odmietajú pojmom „horalské nárečia“, ktorý považujú za „zrejmý nezmysel (...) z lingvistickej hľadiska“ a v tvorení podobnej kategórie vidia prejav politickej tendencie.⁸⁾

Vice versa Slováci popierajú výsledky výskumov poľských historikov. Marián Servátku priam hľasa nevyhnutnosť prehodnotenia doterajších prác, ktoré — ako tvrdí — sú tendenčné.⁹⁾ Podľa neho medzivojnové výskumy, o ktoré sa opierajú terajšie práce, boli skreslené pod nátlakom politickej situácie a „známich teritoriálnych záujmov“ buržuázneho Poľska voči ČSR.¹⁰⁾ Extrémny postoj zaujal Anton Hrnko, ktorý práce jedného z najvýznamnejších poľských slavistov Zdzisława Stiebera označuje za „vedecké“. Túto mienku opiera iba o správu československého konzulátu v Krakove. Podľa toho prameňa dalej konštatuje, že Stieberove výskumy sa spájajú s plánmi poľského záboru východného Slovenska.¹¹⁾

Odmieta tiež výsledky výskumov českých a slovenských jazykovedcov z 19. stor. Miškovič vyčíta týmto autorm povrchosť a nedostatočnú znalosť skúmaných nárečí a ich dialektologického kontextu.¹²⁾

Poľská literatúra, najmä dávnejšia, absolútizuje úlohu jazyka a vidi v nom jediné znamenie národnosti nielen v pripade nedostatku národného povedomia, ale dokonca napriek nemu.¹³⁾

Slováci naproti tomu výrazne presadzujú subjektívnu teóriu určovania národnosti a na prvé miesto kladú povedomie a slobodnú volbu človeka.¹⁴⁾ Tento prístup nie je však dôsledný. Totiž slovenskí autori prijímajú, snáď nie celkom vedome, kritéria opačnej strany, ale zároveň veľa miesta vo svojich prácach venujú otázkam národného povedomia, ako aj upornej obrane slovenskosti jazyka a pôvodu gorala.

Po tejto lingvistickej exkurzii vráime sa k dejinám zaujímajúcim nás oblasti, do obdobia, v ktorom uz môžeme hovoriť o stabilizácii etnického zloženia.

Obe strany v snahe dokázať poľský bud' slovenský charakter goralského obyvateľstva sa odvolojajú na výsledky madarských úradných štatistik ziaľ, je to veľmi klamný pramen. Existenci poľského obyvateľstva dokazuje súpis z r. 1851¹⁵⁾, ako aj z r. 1870, keď v celom Maďarsku jeho počet dosahoval asi 100 000. Zato v r. 1880 Poliaci miznú z úradných zoznamov, aby sa opäť objavili v roku 1910, ale len na Orave¹⁶⁾.

Slovenská strana nezaujíma postoj k údajom spred rokov 1880 a odvolava sa viastne výlučne na výsledky neskorsích scítaní.

Zasa Poliaci sa pokúšajú vysvetliť zmiznutie kategórie polskej narodnosti zostrením vnútorných konfliktov v Zalitovsku. Domnievajú sa, že madarská byrokracia sa usilovala týmto sposobom zjednodušiť situáciu a oficiálne „likvidovala“ menšinu, ktorú nerada videla.¹⁷⁾

Spory o interpretáciu štatistických údajov nemôžu zastrieti fakt, že na prahu 20. stor. nemožno hovoriť o poľskom národnom povedomie goralského obyvateľstva. Objavuju sa dva postoje — nedostatok vykristalizovaného národného povedomia alebo slovenské narodne, povedomie, ktoré sa v tycto oblastiach Slovenska vyzmáva veľmi zivo. Jeho dokazom može byť fakt, že v r. 1902 miasni Oravcov bol zvoleny Ferko Skycak jeden z troch slovenskych poslancov do madarského parlamentu.¹⁸⁾ Je paradoxom, že v Skycakové voľbene kampane sa aktívne zúčastnil Piotr Borowy, neskorsi vyznávaný poľsky činil, ktorý sa v tomto odboru považoval ešte za Slovaka.¹⁹⁾

Príčinu tohto stavu poľska strana víu v intenzívnej slovakizácii goralov, ktorú uskutočňovala skola a cirkev, a ktorá bola inhomogéne súna najmä v druhej polovici 19. stor.

Slováci osiemajú túto výcitku a tvrdia, že slovenské narodne mutie, vystavene súnej madarizaci, boli príliš sibie, aby konokové odnarođivo.

Z tých istých konštatácií poľski autori dosieievajú k upine odlišným záverom. Roua nich vznádiam na ohrozenie madarizaciou sa poľský, ako aj slovenský záivel zjednotil okolo svojich knazov-Slovákov, co stimulovalo rozvoj slovenského povedomia u oboch skupin.²⁰⁾ Krajné názory reprezentuje v poľskej literatúre Tadeusz Trajdos. Podľa neho, sa slovakizácia Poliakov uskutočňovala priam pod záštitou Madarov a bola pravou etapou macchiavellistickeho plánu madarizácie.²¹⁾

Slovenskí autori neostali tomuto tvrdenu nič džli. Podľa nich práve poľské národné hnutie na Spiši a Orave bolo madarskou manipuláciou. Kladú do jednej roviny s činnosťou Viktora Dvorčáka a Nařej zástavy.²²⁾

Počiatky poľského hnutia medzi goralským obyvateľstvom sa spájajú s menami troch Oravcov — kňaza

Ferdynanda Machaya, Eugena Sterculla a Alexandra Matonoga, ktorí v r. 1911 vydali programovú brožúru *Co my za jedni?*

Mimoriadne zlej mienke v slovenskej literatúre sa teší knaz Machay, bifagovaný ako zradca národnej veci. Ľudomír Molitoris piše o ňom, azda nevelmi spravodlivovo: „odnárodený knaz (...), ktorý z akejsi vlastnej potreby patrí k historickému národu považoval sa najskôr za Slováka a po návšteve Krakova v roku 1910 (...) sa zrazu prerodil na Poliaka.“⁴⁵⁾ V tomto kontexte zaujímavou zní fakt, že na politickú osobnosť knaza Machaya mal obrovský vplyv veľký slovenský vlastenec Andrej Hlinka, u ktorého bol Machay kaplánom.⁴⁶⁾

Námetka týkajúca sa zväzkov polského národného hnutia s madarskými orgánmi je v istej miere zdôvodnená, hoci vec netreba zjednodušovať. Kým Ferdinand Machay reprezentoval slovanofílske názory a vystupoval proti madarizácii, jeho spolupracovní boli horliví madarofílmi a mali úzke kontakty s oravským županom. Práve následkom ich zákrokov madarská administratíva uverejnenej v roku 1912 vo výsledkoch sčítania ľudu, opäť uviedla kategóriu polského obyvatelstva.⁴⁷⁾

Na prelome r. 1918/1919 otázka goralských území sa vari po prvýkrát stala stredobodom pozornosti slovenskej verejnej mienky. Pre Slovákov bolo samozrejme, že vznikajúci štát sa na severe oprie o historické hranice. Preto sa pre nich stal šokom program územných požiadaviek, ktorý predložili nevelmi skupinky polských činiteľov zo Spiša a Oravy. Polská tatranská spoločnosť a podhalanské hnutie. Poliaci žiadali severné časti oravskej, spiškej a trenčianskej župy, kde údajne bývalo asi 120 000 polských obyvateľov.⁴⁸⁾

Spor mala vyriešiť 14.09.1919 mierová konferencia v Paríži, ktorá rozhodla, že na tomto území sa uskutoční plebiscit. Mal sa konať len v okresoch: námestovskom, trstenkom, staroveskom a časti kežmarského, teda boli zamietnuté polské požiadavky týkajúce sa Čadce a oblasti Staréj Ľubovne, kde Poliaci mohli počítať s pomerne najväčšimi sympatiami.⁴⁹⁾

Začali pracovať plebiscitné výbory — polský v Novom Targu pod vedením Waleryho Goetla, ako aj československý, na čele s biskupom Marianom Bláhom. Na plebiscitnom území ostala česká administratíva a žandári, čo v značnej miere oslabovalo polskú činnosť.

Obe stránky začali vo veľkom akcii podplácania obyvatelstva (v čom vynikal, ako sa zdá, polský výbor, Šlo o rozdávanie bud predaj za výhodných podmienok potravín a priemyselného tovaru).⁵⁰⁾ Stúpajúce emócie, podnechané nevyberanou propagandou, spôsobili eskaláciu konfliktu. Bol zavraždený významný polský činiteľ zo Spiša prof. Wiśmiersky⁵¹⁾ boli tiež obeť medzi českými úradníkmi a žandármami^{52).}

Podnes vzbudzuje kontraverzie otázka t.zv. Spišsko-oravskej légie. Podľa polských autorov, bola to dobrovoľná formácia zložená z miestnej vlasteneckej mládeže s polskou orientáciou.⁵³⁾ Zasa Slováci tvrdia, že bola zložená z „importovaných“ madarónov a robia ju zodpovednou za celý rad teroristických útokov.

Počas príprav k plebiscitu obe strany nezanechali ani vonkajšiu propagáciu akciu. K.T.G. Masarykovi išli goralské delegácie zo Spiša a Oravy, ktoré speli k Československu⁵⁴⁾, naproti tamu preident Spojených štátov Wilson prijal predstaviteľov goralov orientovaných na Poľsku.⁵⁵⁾ Do akcie pre pripojenie Spiša a Oravy k ČSR sa zapojili aj americkí Slováci, ktorí vytvorili Stály výbor pre celok Slovenska.⁵⁶⁾

Kedéž na plebiscitnom území úroveň národného povedomia bola pomerne nízka, o konečnom roz hodnutí obyvatelstva malo rozhodnúť veľa faktov. V prospech Slovenska hovorila spoločná štátna tradícia, pocit oddanosti slovenským kniazom, pocit spoločných osudov a dlhodobé ekonomicke zväzky. Za Poľskom — okrem pocitu pribúvajustia reči, ktorému by som nepripisoval príliš veľký význam — najmä náboženské otázky. Medzi goralským obyvatelstvom boli živé tradicie púti do Kalwarie Zebrzydowskej, Ludzimierza alebo Čenstochovy⁵⁷⁾ a v kostoloch boli poľské modlitby a piesne. Pocit odporu k Československu vyuvaloval chovanie českých vojakov rozmiestnených v goralských dedinkách, ktorí verejne sa posmievali katolíckym symbolom a zabávali sa strieľaním do sôch svätcov pri cestách. Práve to bol dôvod „obrátenia sa“ k Poľsku spomínaného Piotra Brodového.⁵⁸⁾

Vzhľadom na intenzívne plebiscitné prípravy roz hodnutia podpísané v r. 1920 v Spa všetkých úplne prekvapili. 28.07., po skoršom získaní súhlasu ministrov Grabského a Beneša na upustenie od plebiscitu, Rada výslancov samostatne vytýčila hranicu na spornom území. A tak delimitačiu pripadlo Poľsku 27 dedin a Československu — 44.⁵⁹⁾

Obe strany prijali toto riešenie ako porážku ochladilo to poľsko slovenské vzťahy a stalo sa podnetom budúceho konfliktu. Dávny polonofil Hviezdoslav protestoval proti „poľskému záboru“ v horskej bánsi 28. júla 1920:

„... závist brata, sestry hrabivost bez páru! Majú v moci

mnohé milióny,

a mizerných tisícok párov ti chvácu oni.

No, vlkov susedstvo...“⁶⁰⁾

V medzivojnovom období na území pripojenom k Poľsku začali energicky boj o — ako sa o tom hovorilo — „národné prebudenie“ tunajšieho obyvatelstva. Prejavom tejto politiky sa stalo oficiálne negovanie existencie slovenskej menšiny. Hoci zmluva z ČSR z r. 1925 zaručovala široké právo obyvateľom a „československému“ jazyku, v skutočnosti platila len pre českých osadníkov na Volynsku.⁶¹⁾

Bolo to ostatne zdôvodnené výsledkmi sčítania ľudu v r. 1921 sčítanie na území Spiša a Oravy ukázalo prevažujúcu polskú väčšinu pri mizivom percente „innych“. V tejto kategórii popri Slovácoch bolo zahrnuté aj cigánske obyvatelstvo. Tieto výsledky musia vzbudzovať pochybnosti. Je isté, že v mnohých prípadoch sčítací komisár vypĺňoval rubriku „národnosť“ podľa vlastného uvázenia.⁶²⁾ Počas sčítania v r. 1931 situácia bola natoľko jednoduchšia, že otázku týkajúcu sa národnosti nahradili otázku zistujúcou materinský jazyk. Vzhľadom na postoj poľských vedcov bolo zrejmé, že deklarovanie nárečia sa bude považovať za volbu poľského jazyka.

Neschopná činnosť medzi goralskimi sympatiu k Slovensku vzbudzovala odpór istej časti obyvatelstva. Mimoriadne rozhorenie vzbudili nezmyselné nariadenie o konfiškácii slovenskej náboženskej literatúry.⁶³⁾

Stálou príčinou nespokojnosti bola i umelá hranica, ktorá odrezala Spišiakov a Oravcov od tradičných obytyň a od príbuzných, teda hranica, ktorá často delila polia a pastviny patriace jednému gazdovi.

Tieto náladu využívali slovenskí knazi, ktorí sa prirodzeným spôsobom dostali do čela odporcov novej moci.⁶⁴⁾ Odpór prejavovali tým, že manifestačne neposielali deti do poľských škôl a bojkotovali volby.⁶⁵⁾

Následky nevhodnej politiky orgánov štátnej moci sa snažila zmieriť t.zv. Spoločnosť južného pohraničia založená v Krakove v r. 1921. Organizovala výlety goralov do rôznych poľských miest, starala sa o mládež, ktorá chcela študovať na novotarskom gymnáziu a na poľských vysokých školách.⁶⁶⁾

Došlo tiež k nesmelým pokusom penetrácie na slovenskom Spiši a Orave. Na začiatku tridsiatych rokov sa tam na prieskum vybral činiteľ Zväzu Podhalancov Witold Mileski, ktorý sa usiloval získať pre poľskú vec tvoriacu sa mladu spišskú inteligenciu. Jeho správa, vo veľmi optimistickom téme, prináša senzácie, na ktoré sa však treba dívať s veľkým skepticizmom. Podľa Mileského sa vtedy k poľskosti údajne hliásil o. Vojtech Miškovič, brat Alojza, autora knihy Severné hranice Slovenska, na ktorú sa často odvolávam, ako aj neskorší popredný činiteľ HSĽS, Pavol Černogurský.⁶⁷⁾

Polská akcia v československej časti Spiša a Oravy sa širšie nerozvinula a asi nemala väčšie výhľadky k úspechu. V medzivojnovom období tam rýchlo pokročil proces formovania sa jednotného slovenského národného povedomia. Goralskí obyvatelia sa stali vernými voličmi ľudákov. Nie je to náhoda, že z goralskej dediny na Orave pochádzal najvýznamnejší slovenský spisovateľ tohto obdobia, Milo Urban.⁷⁰⁾

Analogicky na poľskom Spiši a Orave pokračovala integrácia goralov s poľským nárom. Výrazom toho bol vznik v r. 1931 propoľského Zväzu goralov Spiša a Oravy, ktorý o šesť rokov neskôr mal už vyše 1300 členov. Táto organizácia úzko spolupracovala so Zväzom Podhalancov. Stačí pripomínať, že redaktorom jeho orgánu, Gazety Podhalánskej, sa stal práve Spišiak Michal Balara.⁷¹⁾

Otázka Spiša a Oravy sa opäť dostala na medzinárodné fórum na jeseň 1938. Poľská diplomacia využila, oslabenie ČSR po Mnichove a predložila zoznam územných požiadaviek voči autonómnemu Slovensku. Delimitačná zmluva podpísaná 30.11. v Zakopanom odovzdávala do poľských rúk časť čadčianskeho okresu, dve dediny na Orave, Javorinu v Tatrách a niekoľko kúskov zeme na iných úsekokach hraníc.⁷²⁾

POKRAČOVANIE NASLEDUJE JACEK BRUSKI

BIBLIOGRAFIA

- R. Zawiliński, Charakter językowo-ethniczny ludności polskiej na Węgrzech, *Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego 1919/1920*, s. 136.
- M. Kurhajcová, Bez ohňa, bez meče, (*Severný Spiš 1/1991*, s. 8).
- M. Malecki, Język polski na poludniu od Karpat (*Spisz, Orava, Czadeckie, wyspy językowe*), *Zakopane 1938*, s. 69—70;
- M. Gotkiewicz, *Polskie osadnictwo Czadeckiego i Orawy*, Katowice 1939, s. 27—33.
- M. Malecki, op. cit., s. 54—56; M.J. Adamczyk, *Edukacja młodzieży orawskiej w czasach pańszczyźnianych 1650—1848*, *Wierchy* T. 51 (1982), s. 26—27.
- T.M. Trajdos, *Spisz Środkowy i Północny w naszym stuleciu*, Warszawa, 1987, s. 3; M. Malecki, op. cit., s. 36.
- H. Ruciński, *Migracje ludności w Zachodnich Karpatach do XVIII. w.*, *Wierchy* T. 53 (1984), s. 31.
- A. Bielovodský, *Severné hranice Slovenska*, Bratislava 1946, s. 163—164.
- J. Beňko, *Osiadlenie oblasti*, (v.) *Zamagurie. Národopisná monografia oblasti*, (red.) Ján Podolák, Košice 1972; eadem, *Osiadlenie severného Spiša do polovice 14. storočia*, *Historické štúdie* T. 15 (1970); eadem, *Osiadlenie severného Slovenska*, Košice 1989.
- J. Beňko, *Osiadlenie oblasti*, s. 31, 33.
- T.M. Trajdos, *Wizytacja Zsigraya z roku 1700 na Zamagurze Spiskim, Szczawnica 1992*, s. 7 i 20 pryp.
- M.J. Adamczyk, op. cit., s. 31.
- por. T.M. Trajdos, *Spisz Środkowy*, s. 3—4.
- J. Beňko, *Osiadlenie oblasti*, s. 10.
- np. E. Pavlik, *Polskie wpływy a Spišská Magura*, *Severny Spiš 1/1991*, s. 7.
- K. Nitsch, *Granice państwa a granice języka polskiego. Język Polski T. 5* (1920), s. 97—101, T. 6 (1921), s. 41—46; eadem, *Dialekty języka polskiego. Gramatyka języka polskiego*, Kraków 1923, s. 409—518.
- M. Malecki, op. cit.
- M. Karaś, *Polskie dialekty Orawy*, *Prace Językoznawcze* Z. 16, Kraków 1965.
- Z. Sobierski, *Atlas gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*, Poznań 1966—73.
- J. Bubák, *Polskie gwary spiskie*, *Prace Etnograficzne*, Z. 22, Kraków 1987, s. 233—262.
- A.V. Šembera, *Základové dialektologie československé*, *Vidění 1864*; eadem, *Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slovákov, a kde obývají*, *Časopis Muzea Království Českého*, Praha 1876.
- J. Polívka, *Poľšina v horni stolici oravské*, *Listy Filologiczne* Z. 16, Kraków 1885.
- F. Pastrnek, *O náreči poľském v stolici Trenčínskej*, (v.) *Rozpravy filologiczne venuowane J. Gebauerovi*, Praha 1898, s. 134—153.
- S. Čzambel, *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovenských jazykov*, Turč. Sv. Martin 1906.
- M. Servátk, *Goralsko-slovenský multilingvismus, resp. goralsko-spisko-poľsko-slovenský multilingvismus*, *Studio Academica Slovaca* T. 16, Bratislava 1987, s. 385—395; eadem; *K jazykovému výskumu poľsko-slovenského pohraničia a výskumu slovenského jazyka na Spiši v Poľsku*, *Studio z Języków i Literatur Narodów Słowiańskich*, Katowice 1991, s. 76—85.
- J. Krissáková, *O goralských nárečiach z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov*, *Slovakisticke štúdie*, Martin 1985, s. 369—374.
- por. opinie M. Karasia cyt. przez J. Bubaka, op. cit., s. 248—9.
- M. Servátk, *K jazykovému*, s. 79.
- Ibid., s. 77.
- A. Hrnko, *Pokusy zneužiť nárečové rozdiely v slovenčine na rozloženie národnnej jednoty Slovákov*, (v.) *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*, Martin 1990, s. 230.
- A. Bielovodský, op. cit., s. 163.
- por. opinie E. Kolodziejczyka cyt. przez E. Orlof, *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919—1937*, *Rzeszów 1984*, s. 26; R. Zawiliński, op. cit., s. 139.
- por. J. Čongva, *K otázke Slovákov na Spiši a Orave, Slováci v zahraničí* T. 15, Martin 1989, s. 198.
- M.J. Adamczyk, op. cit., s. 28.
- J. Kamocki, *Lud Spisza i Orawy*, Katowice 1988, s. 15.
- A. Bielovodský, op. cit., s. 92. 16 tys. v powiecie trzciańskim.
- J. Kamocki, op. cit., s. 16.
- A. Bielovodský, op. cit., s. 156.
- R.M. Remiszewski, *Orawski Gandhi*, Harnaś T. 11, Gliwice 1985, s. 17.
- J. Čongva, *K otázke...*, s. 198.
- T. Biel, *Polski Spisz. Historyczne uwarunkowania kultury ludowej tego regionu i sposoby jej badania po II wojnie światowej*, *Prace Etnograficzne* Z.22, Kraków 1987, s. 16; M.J. Adamczyk, op. cit., s. 28.
- T.M. Trajdos, *Spisz...*, s. 5.
- Nurt ten reprezentuje A. Bielovodský, op. cit., s. 92, a współczesnie A. Hrnko, op. cit., s. 227—231.
- L. Molitoris, *Poznámky k dejinám Slovákov v Poľsku a k ich národnemu a kultúrnemu zápasu*, (v.) *Zahraniční Slováci a materinský...*, s. 103.
- R.M. Remiszewski, *Jabolcon*, Harnaś T. 11, Gliwice 1985, s. 5.
- R.M. Remiszewski, *Czytali, bo chcieli widzieć na własne oczy...*, Harnaś T. 13, Gliwice 1986, s. 65—67.
- E. Orlof, *Polska...*, s. 33.
- Ibid., s. 41—42.
- Ibid., s. 48; T.M. Trajdos, *Spisz...*, s. 11; F. Moš, *Roky 1918—1939 na severnom Spiši*, Bratislava 1944, s. 7.
- T.M. Trajdos, *Spisz...*, s. 11.
- F. Moš, op. cit., s. 7.
- E. Orlof, *Polska...*, s. 49.
- F. Moš, op. cit., s. N7.
- M. Andráš, *Slováci v Poľsku*, maszynopis w posiadaniu autora, s. 1—2.
- E. Orlof, *Polska...*, s. 40.
- M. Andráš, op. cit., s. 2.
- T.M. Trajdos, *Spisz...*, s. 9.
- R.M. Remiszewski, *Orawski...*, s. 19.
- E. Orlof, *Polska...*, s. 51.
- cit. za M. Andráš, op. cit., s. 3.
- J. Čongva, *Priestory slovenčiny w Połsce*, (v.) *Zahraniční Slováci a materinský...*, s. 93.
- J. Tomaszewski, *Rzeczypospolita wielu narodów*, Warszawa 1985, s. 252, A. Bielovodský, op. cit., s. 92.
- F. Moš, op. cit., s. 12.
- Jedným z najaktívnejších slovenských činiteľov bol knaz František Moš, ktorý svoje spomienky zahrnul v knihe, na ktorej sa viačkrát odovzdával.
- F. Moš, op. cit., s. 11.
- E. Orlof, *Polska...*, s. 57—59.
- Ibid., s. 61—2; obširnejší úryvok listu Milewského cituje istá autorka v článku: *Jeszcze raz o trudnych problemach pogranicza*, *Prace Pienińskie* 3/1991, s. 73—77.
- J. Kolbuszewski, *Orawa w literaturze słowackiej*, *Wierchy* T. 51 (1982), s. 94.
- T.M. Trajdos, *Spisz...*, s. 12—1.
- E. Orlof, *Diplomacja polska wobec sprawy słowackiej 1938—1939*, Kraków 1980, s. 116—117.

KAREL MICHAL

Mrtvá kočka

Žurnalista přestal psát na stroji a přistoupil ke stolu, aby vysypal popelník. — Než to opíšu, bude jedenáct, pomysel. Pak se přikrčil a uskočil stranou. Neurčitá temná hmota měkce uholila o sklo okna, rozrazila dokořán pootevřenou půlkou a s zuchnutím dopadla na pohovku.

Žurnalista přistoupil k oknu a oporně je zavřel. Tepře pak se otočil k pohovce. Kočičí tělo leželo ne-přirozeně zkroucenou a černý kožich se leskl ve světle stolní lampy. Žurnalista těše doufal, že kočka není příliš dlouho mrtvá. Byl mladý a útlocitný a neměl takové věci rád. Před třemi měsíci mu byl v odpovídání na kritiku nepořádků v maloobchodě vržen oknem do bytu papírový sáček se čtyřmi pukavci. Žurnalista by nebyl nikdy věřil, že čtyři pukavce mohou tolík páchnout. Šefredaktor však pravil, že pro práci v tisku je každý nový poznatek hotovým pokladem. Dále řekl, že čtyři pukavce, ba ani více pukavců nemůže zastavit kolo dějin. Potom se strašlivě zašklebil. Žurnalista oblékl starou rukavici, rozestrel na stole noviny a pak opatrně štipcem prstů uchopil mrtvé tělo za ocas. Byl pevně rozhodnut, že hned zítra požádá správu svobodárny o přidělení pokoje ve třetím patře do dvora. Kočku přiloží jako důkaz oprávněnosti svého požadavku, a nebude-li mu vyhověno, obrátí se k úřadům. Život veřejně činných lidí je majetkem národa.

Kočka byla úplně černá, bez jediné skvrny, a v poloze vismo vláčné svěsila tlapy k zemi. Nebyla patrně dlouho mrtvá, protože tělo nebylo ještě strnulé a doširoka otevřené oči v šikmo posazených šterbinách byly jasně žluté jako u živého zvířete. Vypuklé čelo se plynule bez prohybu sklonělo k světlému čenichu. Byla poměrně velká.

Žurnalista neměl kočky rád. Ani živé, ani mrtvé. Kdo nemá rád živé kočky, je jistě nejméně nakloněn projevovat jim úctu po smrti. Mezi mrtvou kočkou a mrtvým člověkem je přece jen rozdíl.

„Kdo tě sem hodil, mrcho,“ otázal se nepietně. „Neviš,“ řekla kočka, „neřekl mi jméno.“

Její poloha se přitom nezměnila a huba se jen málo pootvírala zvukem slov. Hlas měla slabý, trochu chrapativý, ale ne takový, jaký bychom si představovali kočičí hlas.

Žurnalista stál rukavice a zapálil si cigaretu. Pak rozsvítil všechny žárovky, aby co nejvíce světla padalo na stůl s kočkou. Nakonec se opřel oběma rukama o hranu stolní desky a naklonil se nad nehybné tělo.

„Určitě,“ řekl, a řekl to nahlas, protože každý mluví nahlas, když si není sebou docela jist. „Teď začneš pozvolna mizet, počínajíc ocasem a končíc šklebem, a nakonec zůstane jen škleb bez kočky. Tak je to v literatuře. Jo. A teď bych chtěl ještě vědět, jestli mi to už zůstane, nebo jestli se s tím dá ještě něco dělat.“

„To neviš,“ řekla kočka. „Nebyla jsi přítomna, když to vzniklo.“

Žurnalista měl potřebu učinit ráznou výzvu, dát nějaký rozkaz, třeba ruce vzhůru nebo vylezte z té kočky, ale nic mu nenapadlo.

„Tohle nejde,“ argumentoval trochu naivně, „tuhle se nedělá!“

Kočka neřekla nic. Mlčela, černá a nehybná. „Řekni šestnáct,“ vyzval žurnalista kočku.

„Sestnáct,“ řekla kočka. „Osmadvacet a půl,“

„Osmadvacet a půl.“

„Akumulace kapitálu.“

„Akumulace kapitálu,“ řekla kočka, aniž hnula brvou. Žurnalista nevěděl, jak dál. Nebyl si jist, jestli tohle už někde nečetl.

„Nechceš milíčko?“ zeptal se, aby to zamluvil. Aniž si to uvědomoval, choval se ke kočce obdobně, jako by se za podobné situace choval k člověku. Živé kočce by mléko nenabídl.

„Nechceš nic,“ řekla kočka. „Jsi mrtvá. Jako ta ková nežereš.“

„Mrtvý nemluví“, polemizoval žurnalista.

„Přý,“ řekla kočka. „Neviš o tom nic přesného.“

„Jak to, že neviš,“ urazil se žurnalista.

„Já neviš,“ vysvětlila kočka.

Žurnalista přešel několikrát pokojem, klepaje popel na koberec. Pak se vrátil ke stolu.

„Tak podivej se,“ řekl, „bud, anebo. Nikdo nemůže mít všechno najednou. Bud jsi mrtvá kočka, a pak nemáš co hovořit, nebo jsi živá kočka, a pak nemáš tuplem co hovořit a koukej, ať jsi odtud, protože já tu žádné kočky nechci. Nejsem útulek zvířat, jsem žurnalista.“

„Jsi mrtvá kočka,“ řekla kočka, „a máš co hovořit?“

„Chečeš snad říci, že jsi mrtvá, ne?“

„Ano,“ souhlasila pokojně kočka, „já jsi mrtvá a proto nežereš.“

„Jak je to možné?“

„Neviš. Být mrtvá neznamená být lexikon.“

Bыло то trapné. Kočka byla zřejmě nejen mrtvá, ale také neznaла nebo nebyla schopna ovládat slovesa první osobu jednotného čísla. Žurnalista si vzpomněl na sedm hlavních kriminalistických otázek, které četl v nějaké ročence, ale nedokázal si uvědomit jejich sled. Věděl jen, že to bylo slovensky a že poslední otázka zněla — a prečo. To se mu zdálo k žadanému účelu nedostačující.

„Jak dlouho jsi mrtvá?“

„Velmi dlouho. Přesně neviš, nepamatuješ si. Já nemůžeš tak přesně odhadnout čas.“

„Pamatuješ se na dobu, kdy jsi byla živá?“

„Velmi matně, téměř ne.“

„A proč vlastně mluvíš?“

„Protože jsi tázána.“

Žurnalista sklonil nad nedokonalostí svých výslechových metod na pokraj hysterie.

„A co je tohle vlastně všecko za vtip? Tohleto přece není normální, to laskavě užnej!“

„To není vtip. Já neděláš vtipy,“ řekla kočka.

„Já jsi mrtvá.“

Žurnalista vyšel na chodbu a zabouchal na dveře vedle svých.

„Ferdi!“

„Nemůžu, nemám čas. Meju si nohy.“

Žurnalista poněkud uklidnilo, když uslyšel první osobu. Svět mu zase připadal normální.

„Tak přijd potom ke mně, ale prosím tě určitě!“

„Pak si budu mejt krk,“ vysvětily dveře. „Je někomu zle?“

„Ale není, prostě s tebou chci mluvit. Nemůžeš si pospíšit?“

Dveře odvětily, že teče málo teplá voda a že to bude chvíli trvat. Žurnalista se vrátil do pokoje a vzal kočku i s novinami do náruče. Nepřivinul ji k sobě jako instinctivně přitiskneme živé zvíře. Cítil na svých rukou mrtvou vahu. Uložil ji na sklo konfrenčního stolku, a protože to nevyypadalo hezky, urovnal její tělo do přirozené polohy ležící kočky. Hlavu jí položil na přední tlapy a odesel ke skříni napít se slivovice. To je jeden z mála dobrých způsobů, jak se vypořádat s věcmi, kterým nerozumíme.

„Pardon,“ řekl potom kočce s otočil vedle její hlavy knoflíkem rádia.

„... a proto se musíme zabývat otázkou, která je v této době pro naši práci obzvláště důležitá: jak zabránit co nejradikálnější nákažám obilovin?“

Žurnalista se natáhl a otočil knoflíkem zpět do původní polohy. Obiloviny zaujmaly v jeho vnitřním světě jen velmi málo místa. Pošoulal v prstech novou cigaretu.

„Nepěstovat obiloviny,“ podotkl kočka do násleho ticha.

Žurnalista prudce položil krabičku zápalék. „Cože?“

„Nepěstovat obiloviny,“ opakovala kočka. „Nové nepěstovat a staré zapálit. Je to radikální.“

„To je blbost, nezdá se ti? Bez obilovin by se asi těžko žilo.“

„Otázka neznała, zda lze žít bez obilovin, ale jak zabránit co nejradikálnější nákažám. Odpověď na tuto otázkou zní: nové nepěstovat, staré spálit.“

„Hm. To přijde na to,“ řekl žurnalista, neboť ho poněkud zamrzlo, že ho mrtvá kočka převezla. Zatoužil jí dokázat, že její sebejistota není bez trhlin.

„Jak se vyrábí pralinky?“

„Neviš,“ řekla kočka.

Žurnalista triumfoval. Sám to také nevěděl.

„A kdepak te vlastně sebral?“

„Na smetišti. Mezi jedním hliněným a jedním smaltovaným hrncem.“

„No jo, ale jak ses tam dostala?“

„Odnesl mě tam člověk, u které jsi byla předtím.“

„Už mrtvá?“

„Ano.“

„A kdo to byl? Ubližila mu nějak?“

„Neviš přesně, čím se zaměstnával. Měl mnoho knih. Neubližila jsi mu nikterak, neboť jsi mrtvá a nemůžeš nikomu ubližovat.“

„Tak proč se tě tedy chtěl zbavit?“

„To neviš. Také se o to nezajímáš. Ptal se, a já jsi mu odpovídala jako každému.“

„A smím vědět, jaké to byly otázky?“

„Jistěže. Nemáš příčinu cokoliv zaměňovat.“

„A jaké to tedy byly otázky?“ zeptal se žurnalista už na pokraji výbuchu. Interviewoval jednou vráha kladivem, ale tohle bylo ještě o stupeň horší.

„Otázky, které mi kladl,“ odvětila mu kočka, „sí do detailu nepamatuješ. Můžeš však odpověděně prohlásit, že tyto otázky byly rozličné.“

„Proboba,“ explodoval žurnalista, „to není snad ani zvíře, to je dočista vůl!“

„Co si to vyprávíš,“ podivil se ode dveří pomenší člověk v huňatém koupacím pláště. „Copak se stalo, cos mi chtěl?“

„Zavři ke sebou, Ferdo, a chovej se tiše, nemusí to vědět celý dům. Pojd sem ke stolu a podivej se na tuhle kočku.“

Cloček, kterému říkali Ferda, přistoupil ke kočce a nadzvedl ji hlavu. Prstem jí stáhl víčko, pohlédl na zornici, přejel po ní nehtem a pak položil kočku hlavu do původní polohy.

„Tos mě volal pozdě, kamaráde. Už je po ní!“

„To vím taky,“ řekl dotčeně žurnalista. „To může poznat každý mamlas!“

„Každý mamlas ne,“ opravil ho pokojně člověk v koupacím pláště, „nýbrž pouze a výhradně odborník. Názor mamlase laika je pro zjištění smrti bezcenný. Jenom jsi ji měl popadnout, dokud byl ještě čas, a odněst ji k veterináři. Já kočky nekurýruji. Nejsou pojíštěny. Vyhod to, než to začne smrdět! Neměls ji dlouho, že ne? Já jí ještě v tebe neviděl. Je to škoda, je hezká. Copak sezrála?“

„Nesezrála nic. O to tu neběží. Prohlídni si ji pořádně a řekni mi, co na ni mvidíš.“

„Co bych měl vidět? Je prostě mrtvá. Ne dlouho, protože rigor mortis se ještě nedostavil. Pročpak? Někdo ti ji otrávil? Jestli vís, kdo to byl, tak ti zítra uděláme u nás zkoušky žaludečního obsahu, protože ty jsou pak rozhodující pro soudní výrok.“

Žurnalista vyděšený pravil, že se soudního výroku nedožaduje, a zejména že si nenechá za žádnou cenu od nikoho kvůli žaludečnímu obsahu strkat do huby slucháčky.

„Dávej dobře pozor,“ zvedl prst, „ja ti něco ukážu! Co stojí dnes v popředí snahy každého mladého člověka?“ otočil se ke kočce.

Pode jeho zkušenosti si tato otázka žádala odpovědi nejméně na dva sloupce. Pak si vzpomněl, že by ho kočka mohla zase blamovat doslovným pochopením otázky, a dodal: „Myslim, o co mají mladí lidé největší zájem. V zásadě!“

„V zásadě,“ pravila nehybná hmota na desce stolku, „mají mladí lidé největší zájem zamezit, aby byli za takové pokládání. V opačném případě nejde o mladí faktické, nýbrž pouze hypotetické.“

Žurnalista mírně vyhekl. Ferda vytáhl z kapsy koupacího pláště půl cigarety a zašrouboval ji do papírové špičky.

„Kdepak ses to naučil,“ zvídal se zájmem.

„Cože jsem se měl naučit?“

„No přece mluvit břichem, neodborně řečeno! S tím se užije spousta psin. Já to napsal, neviděl v jednom cirkusáku z Trutnova, ale takhle dobré to umí málokdo. Jenomže jestli s tím chceš na veřejnost, to by sis měl vybrat jiný repertoár.“

Začinal si žurnalista vážit. Doposud jeho společnost nijak nevyhledával, neboť věděl, že má literární ambice, o nichž za dlouhých zimních večerů tálce a vytrvale kecavá.

„To není ono,“ ohradil se žurnalista. „Zeptej se té kočky na něco sám. Ale koukej při tom na ni, ne na mě!“

Lékař navázal na předchozí odpověď, a přiděpnuv těsně ke kočce, pravil:

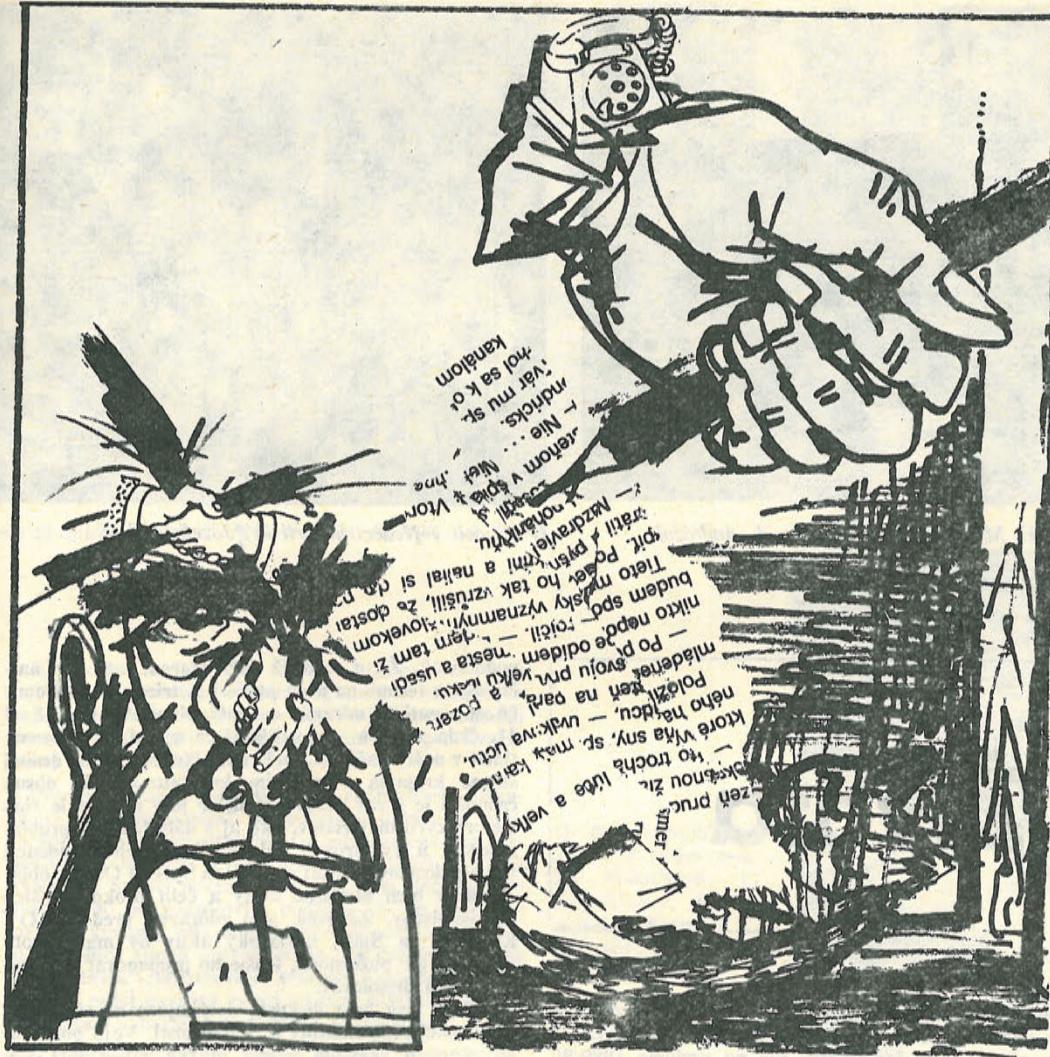
„Ty si teda nemyslís, že by mladí lidé mohli mit také jiné zájmy?“

„Mohli.“ zněla odpověď. „Avšak představa o realaci těchto jiných zájmů je podmíněna představou realizace zájmu hlavního.“

Mužík v koupacím pláště vyskočil jako uštknutý.

„Co je to? Ona hejbá pantem! Jak to má vevnitř udělané? Kdes k ní přišel?“

„Abych řekl pravdu,“ řekl žurnalista, „někdo mi ji sem hodil před půlhodinou z ulice oknem. No co je tom divného? To je dobrá známka, rozumíš, kladný

Koláž: Empe

jev. Důkaz ohlasu jeho práce musí každýho potěšit, protože... No prostě, tobě nikdo nepřinese třeba klobásu?"

Lékař neodpověděl, neboť zkoumal bedlivě kočičí tělo, obraceje je ze strany na stranu, a poslední otázku naštěstí vůbec přeslechl. Téměř každé povolání, pokud je vykonává někdo jiný, připadá příslušníkům ostatních profesí velice lukrativní a výborné. Sám se nikdy netajil názorem, že žurnalisté tráví své dny v alkoholickém oparu a nejsou v nahradu za své horeントní příjmy ani natolik schopní, aby slovem i tiskem jednou provždy vykořenili představu, že trpící se sjíždějí k lékařům na prasecí zblízka i zdálí u vědomí, že nepřinesou-li darů, bídň a bez pomoci zhynou za plotem.

"Ty, poslyš," vrčel, "tohle není normální kočka! Totiž zdejší kočka, podle hlavy a tak. Já viděl takové v Egyptě, ale tady ne. Pupilární reakce není, srdeční nebije. Nemáš kudlu?"

"Nebázni, já tu bydlím," dohadoval se žurnalista, "nechci tu žádný přirodopisný kabinet. Krom toho ji to bude bolet".

"Já ji jen docela malounko fiknu do packy. — Tak co, bolelo tě to?"

"Nebolelo," řekla kočka.

"Nekrvcáci, koukej! Je mrtvá jako kus dřeva. To bych rád věděl, co je tohle za švindl."

Vstal ze židle a mechanicky pohladal bohatý, trochu zaprášený kožich. Kočka se neprotáhla, nezavrněla, jak to kočky činivají. Byla nehybná, černá, mrtvá, absurdní.

"On to nejspíš není švindl," řekl smutně žurnalista, "už je to tak. Ona je mrtvá a přitom mluví. Kdyby jen mluvila! Ale já... já osobně prostě nemohu souhlasit s jejimi názory."

"Souhlasit s nimi nemusíš, kočka ti není nadřízena. Já si ji vezmu s sebou, když mi ji dáš."

"Jen si ji odnes. Já potřebuju mít pro svou práci jasno, a žít v přítomnosti nějakého mechanismu na matené pojmu, to si nemohu dovolit."

Když lékař odnesl kočku pod paži, vrátil se žurnalista ke své práci. Nedařila se mu. Vzpomínka na to, co řekla kočka, mu přiliš ležela v hlavě.

* * *

Tři dny nato vrazila paní Prouzová do vrátnice ústavu a zavřena za sebou oboje dveře.

"Táto," řekla vrátnému Prouzovi, který se pohodlně hnědil ve vyepané židli, a rýpaje se v ústech, četl Večerní Prahu, „táto, doktor Maršálek je rapl!"

"To ví každý," ujistil ji vrátný. „Pořád se píše o vzdělání, ale jen se na ně na všechny podívej. Vzdělanost jim leze na mozek."

"No jo, jenomže on je tak rapl, že to už nemůže být jenom ze vzdělání. On učí mluvit chciplou kočku."

Vrátný vyloukl ze zuba vláknou masa.

"Vadí ti to? Když ho to baví, tak ho nech. Řekla ti ta kočka něco špatného? Jestli jo, tak já mu to nakreslim."

"Já s ní nemluvila, mluví s ní on. Pořád se jí na něco ptá a pak si to zapisuje. Já myslím, jestli mu ta jeho kočka nedává rozum. To by se mělo lhát, protože ona mu například říká, že je dobré zabijet malé děti. Já to slyšela."

"To si asi pleteš. To neříká žádná kočka, protože to Herodes. Ale jen tak se to nemůže nechat. Kdepak jí má? Nahore? A už šel domů?"

* * *

"Já si myslím," vysvětloval doktor Maršálek, zatímco žurnalistu stavěl na kávu, „že první osobu neovládá proto, že ji v otázkách nikdy nezaslechl, nebo protože jako mrtvý tvor nemá pocit existence."

"To je jedno. Je hrušná a cynická."

"Jo. Vlastně ne. Je jenom logická. Myšlenkový počítací stroj. Konkrétní vědomosti nemá, ale z předložených faktů vyvouzí logické důsledky."

"Kde by k tomu přišla?"

"To právě nevím. Ona říká, že se na nic nepamatuje. Ovládá spoustu jazyků a odpovídá v tom, ve kterém ji položíš otázku. Gramatická pravidla ti neodříká, ale až na tu první osobu hovoří perfektně. Já tu mám přes padesát stran poznámek. Kouej, zrovna tady: prohlašuje, že léčení je neefektivní. Lidi je výhodnější zabít než léčit, protože je velmi obtížné někoho vylečit, zatímco každého lze s vynaložením poměrně malé námahy dokonale zabít, čímž se zároveň odstraní riziko dalšího onemocnění. Není rozkošná?"

"No dovol! Ty s ní souhlasíš?"

"Nebud blázen! Je to prostě objekt."

"A příšel jsi na něco?"

"U ní se nedá na nic přijít. Nemá výměnu látkovou, nemá krevní oběh, nemá nic, totiž má veškeré orgány, ale nepracují. Rána se nehojí, ale nehnisá. Kde bere vzduch, který při řeči musí prohánět hlasivkami, to také nevím. Nerespiruje. Když mluví, zrcátko se jí u huby nezamží."

"A co s ní budeš dělat?"

"To já právě nevím. Mohl bych ji samozřejmě pitvat ale to bych ji pokazil, nesrostla by, a krom toho by m připadal jako vivisekce pitvat živočicha, který mi do toho kafrá. Já jí dal čuchnot k chloroformu, ale je to marné, když nedýchá. Píchli jsem ji lecos, ale nevstřebává. Já jí rentgenoval. Je mrtvá. Ale nerozkládá se, a balzamovaná není. Tak si ji kup, potvoru! O ní mi, abych tak řekl, neskýtala možnost vědecké práce."

DOKONČENÍ V PŘÍŠTÍM ČÍSLÉ

TRADIČNÉ JEDLÁ...

DOKONČENIE ZO STR. 5

čku. V Kacvíně, ale iste aj v iných obciach, na Veľký piatok ľudia jedli zemiaky uvarené v šupke so surou kvasenou kapustou alebo v podobe polievky s kapustou šavou, nazývanou juchou. Samozrejme zemiaky nesmeli chýbať ako jedno z hlavných jedál na Štredý večer.

Velmi významnú úlohu v stravovaní našich pradedov, ale i v súčasnosti, zohrávali rôzne KAŠOVITÉ JEDLÁ. Kaša sa pripravovala z rozličných plodín — z jačmeňa, ovsy, z rozličných mûk, z fazule, hrachu, neskôr zo zemiakov a najnovšie z ryže, krupičnej mûky a kukurice. Kedysi kaša nahradzala chlieb. Nie div, že aj stare perekadro hovorí: Kašou sa týžden začína — kašou sa týžden končí. Kašovité jedlá boli jednoduché a mali rôzne názvy napr. kulaša, fučka a pod. Jedna z nich, nazývaná na Spiši bryjka, sa pripravovala z mûky zavarenej dohusta vo vode so štip-

kou soli. Jedlá sa pôvodne s mliekom, neskôr poliata maslom bud so škvarkami.

Dnes tieto tradičné kaše sú čoraz zriedkavejšie, nahradzujú ich novšie, krupičné, ryžové a pod. Vola kedy kaša bola aj obradným jedlom. Sem-tam v ústno-n podaní sa zachovalo, že napríklad kaša nesmela chýbať na svadobách alebo krstinách a kmotry ju často nosili val stestonedielke „do kúta“.

POKRAČOVANIE NASLEDUJE

EVA MATISOVÁ

V PROSPECH...

DOKONČENIE ZO STR. 7

a svadby. V remíze má aj sídlo klubovňa MS KSSCaS, ale aj tá býva často zatvorená. Vraj v nej chýba potrebné zariadenie... Ja si však myslím, že chýba predovšetkým konkrétna krajanská iniciatíva...

Predsedom Miestnej skupiny KSSCaS v Tribši, ktorá má asi 100 členov, je krajan Andrej Vaksman-

ský. Podľa mňa je vo svojej činnosti dosť osamotený, a sám predseda bez aktívneho výboru vela toho neurobi. Úspech môže zaručiť len spoločná práca, spoločné úsilie o riešenie problémov, ktorých sa v poslednom období hodne nakopilo. Spomeňte trebárs otázku slovenčiny na základnej škole, ktorá sa pre miestne rozporu, ale aj pre nerodzodnosť krajanov, už viac rokov nevyučuje. Pritom v miestnej škole pracuje výborná slovenčinárka, absolventka Univerzity Komenského. V súčasnosti vyučuje slovenčinu v susedných Vyšných Lapšoch. Zato v Tribši sa namiesto slovenčiny — či to niekto chcel alebo nie — vyučuje nemčina.

A ešte niečo o slovenčine. Keď som bol pred rokom v tejto obci, krajania sa usilovali zadovážiť premietaci prístroj do miestneho kostola. Šlo o premietanie cirkevných piesní počas bohoslužieb. Dnes už prístroj majú a prípravujú diapozitívy. Zišli by sa im aj nové slovenské modlitebné knížky. Nazývajú sa však, že by bolo načase pouvažovať o zavedení slovenských bohoslužieb.

Text a foto: JOZEF PIVOVARČÍK

Predsedníctvo porady. Sprava: A. Pivočík, J. Šternog, E. Mišinec, L. Molitoris a A. Andrášák

O situácii v Nedeci hovoril kr. Jozef Madeja

Porada Života

Najvýznamnejším krajanským podujatím na záver každého roka je už tradične porada Života — porada dopisovateľov i spolupracovníkov nášho časopisu a širokého aktív Spoločnosti. Toto veľké vlaňajšie krajanške stretnutie sa tentoraz konalo 8. novembra min. r. v reštaurácii Kordoň v Malej Lipnici na Orave a zúčastnilo sa ho skoro 80 krajaniek a krajanov z väčších miestnych skupín, medzi nimi predseda ÚV Eugen Mišinec a tajomník ÚV Ľudomír Molitoris.

Hlavným bodom porady, ktorú viedol šéfredaktor Života Ján Šternog, bolo — podobne ako v predošlých rokoch — zabezpečenie predplatného časopisu na tento rok. Kým však k tomu došlo, redakcia odovzdala odmeny 31 účastníkom súťaže v získavaní predplatiteľov Života na rok 1992 a víťazom súťaže o Zlaté pero, organizovanej pre najaktívnejších dopisovateľov nášho časopisu.

Pôlananie budúceho nákladu Života, najmä v posledných rokoch, sprevádzala určitá neistota, spojená so zmenou ceny časopisu. Vysoká inflácia a tým aj

rast vydavateľských nákladov nutil zakaždým zvyšovať predplatné, čo hrozilo poklesom počtu odberateľov. Tak sa aj stalo, na šťastie len raz na prelome 1989/90. Krajanšky aktív vždy chápal, že napriek všetkým fažkostiam časopis treba udržať stoj čo stoj. A tak aj tento rok, hoci predsedníctvo ÚV KSSČaS stanovilo jeho cenu na 3000 zl., krajania prisúobili udržať počet odberateľov prinajmenšom na vlaňajšej úrovni. Dúfajme, že tak ako doteraz svoj sľub splnia. Ved napokon nie je to, v porovnaní s inými časopismi, príliš vysoká cena.

Vyše trojhodinová diskusia bola už tradične venovaná dvom okruhom otázok — Životu a široko chápanej krajanškej problematike. Treba otvorené povedať, že popri vysokom hodnotení časopisu, najmä za kladné zmeny jeho obsahovej stránky, nechýbali ani kritické hlasy. Krajania sa opravene stažovali, že niektoré čísla boli zle vytlačené, že došli k odberateľom neskôr ako obvykle, že snímky sú nezreťelné, že skrátka treba zlepšiť kvalitu časopisu. To všetko je pravda, aj keď zväčša nezávisí od redakcie, ale od ekonomických

podmienok. Život sa totiž tlačil starou, zato vari najlacnejšou technikou a na papieri 5. triedy (lacnejšom), čo sa negatívne odrazilo na tlači. Napriek tomu už od 11. čísla zlepšila sa kvalita tlače a keď ho začneme tlačiť v našej tlačarni, bude iste ešte lepšia. Na druhej strane krajania s uznaním konštatovali, že obsah časopisu je čoraz zaujímavejší, že je v ňom stále viac historických materiálov, ako aj s náboženskou problematikou a vyjadrovali želanie, že v tejto tendencii treba pokračovať, písat o dejinách Spiša a Oravy, objasňovať v nich neznáme fakty a čeliť útokom našich nepriaznivcov. Zároveň, ako zdôraznil predseda OV KSSČaS na Spiši, krajanšky aktív by mal Životu venovať viac pozornosti, lepšie ho propagovať a pravidelne doň prispievať.

Zvlášť živ bola diskusia dotýkajúca sa všeobecne krajanškej problematiky a Spoločnosti. Vela pozornosť venovala krajania najmä otázke zavádzania slovenských bohoslužieb v ďalších obciach na Orave a Spiši. Zdôrazňovali, že tam, kde ešte nie sú, by krajania nemali čakať ale ísť na metropolitnú kúriu a dôrazne žiadať splnenie tohto jedného zo základných práv národnostných menších. Mali by pritom využiť skúsenosti tých MS, kde slovenské omši už majú. V hodnotení krajanov neušpekujivá je situácia v oblasti vyučovania slovenčiny na základných školách. Totiž väčšina škôl nič nerobí pre propagovanie slovenskej výučby, dokonca ani tam, kde sú nevyužíti učitelia slovenčiny. Preto celá zodpovednosť za ďalší rozvoj výučby materinského jazyka spočíva na miestnych skupinách a krajanškých rodičoch. Že sa to dá, svedčí trebárs, príklad Malej Lipnice, kde vlni vďaka aktivite MS a dobrej spolupráci s vedením školy zaviedli novo slovenské vyučovanie. V tomto kontexte krajania vyjadrovali radost, že nám prišli pomôcť učiteľky zo Slovenska, aj keď zatiaľ iba dve.

Město Kleopatry

Historický význam města Alexandrie není o nic menší než význam Atén, Říma nebo Jeruzálema. Město ležící na severním pobřeží Afriky mimo centra evropských zájmů nevešlo do dějin lidstva náhodou.

V roce 332 před n.l. tu pochovali Alexandra Velikého, zakladatele města Alexandria. Vládli tu podle vzoru velkých faraónů Ptolemaiovci. Cézar a Marek Antonius se tu kochali půvabem Kleopatry, nejznámější milenky na světě a snad i nejznámější obyvatelky Asie.

Byla to Alexandria, ne Řím, která převzala po Aténách úlohu střediska západní civilizace. „Vice než 400 let tu žili nejvzdělanější lidé na zemi,“ napsal E.M. Forster ve svém zajímavém Průvodci po historii.

NA ÚZKÉM PRUHU PEVNINY

Od 15. století uzavírá konec mysu Ras el-Tin strážní věž Quaid Bey. Když se z ní diváte, padne

Krajania zo Spiša. Sprava: F. Mlynarčík, A. Rusnák a A. Sarna

Krajania (sprava): J. Frankovič, E. Antalčík, J. Bonk a F. Harkabuz pozorne sledujú priebeh porady

Krajania s rozhorčením hovorili o nevraživom posoji k našej menšine regionálnej tlače a niektorých poľských činiteľov na Spiši a Orave a jednotne odsúdili česopis „Na Spissu“, ktorý neprestáva v protikrajanskej publicistickej činnosti.

Pôsobíme v neľahkom období — zdôrazňovali diskutujúci — v podmienkach obmedzených dotácií a vôbec ťažkej ekonomickej situácie. To nútí spoliehať sa pre dovoľenkým na seba a vyžaduje od všetkých zvyšenú aktivitu v každej miestnej skupine, tým viac, že sme vkočili do predzájazdového obdobia. Je na nás, aby volebná kampaň bola dobrá a tvorivá, aby sa krajanské schôdze konali pravidelnejšie než doteraz, aby sa ich sústavne zúčastňovalo vedenie Spoločnosti. Budúcnosť našej menšiny závisí od nás, našej obetavosti, vytrvalosti a pevného národného povedomia.

V uplynulých rokoch, a to tak v medzivojniovom období, ako aj v totalitnom režime sa proti menšinám pochádza mnoho nepravosti. Medzi ľiním administratívne úrady popočili Slovákom na Spiši a Orave mená a priezviská bez ohľadu na to, či to chceli alebo nie. Podľa všeobecnej mienky krajanov je už načase prinávratíť ich slovenské znenie, aj keď nie je to ľahká vec. Niektorí krajania si to už vybavili. Tak isto — zdôrazňovali diskutujúci — treba prinávratíť slovenské historické pamiatky odstránené bud zničené v cirkevných objektoch. Treba tiež vyvinúť úsilie pre zavedenie na obchodoch a iných verejných objektoch dvojjazyčných tabúl, podobne ako je to v oblastiach obývaných inými menšinami.

To sú len niektoré témy z porady. O ďalších sa bude iste diskutovať počas predzájazdovej kampane.

J.Š.

O čom rozmyšľajú?
Zľava: V. Bogaczová,
A. Vojtyčková, V.
Smrečáková, doručo-
váčka, J. Karnafel, V.
Stercula

Oravci vždy spolu:
Sprava: E. Martyňák,
V. Pieronek, J. Kadlu-
bek, V. Stercula, J.
Karnafel a V. Smrečá-
ková

vám do oka jakási podkova utvorená výběžkem pevniny zabíhajícim do mora. Koniec této podkovy smreje k prístavu - a právě na tomto úzkém pruhu pevniny, dnes známém pod názvem Silsilech (Retizek) žila Kleopatra. Sotva sedmnáctiletá sa stala kráľovnou. Jej desaťletý manžel bol zároveň jejím mladším bratom. Makedonskí Ptolemaiovci soudili, že z politického i náboženského hlediska bude moudré zachovať hlavný bohyni — v rodiné... Místo, kde stál kdysi Kleopatřin palác, dnes už není prístupné veľjnosti. Je to vojenské území na ktorém stojí několik baráku a nevelká radarová stanica.

Bizarní myšlenka — kdyby si byla Kleopatra psala adresár, bylo by to bezpochyby nejzajímavější čtení svého druhu a zároveň atraktivní predmet výzkumu... Byla milenkou Cézarovou; dala mu syna, aby v zápteti navázala v historii nejslavnější milostný román s Markem Antoniem. Dějiny však nevzpomínají v souvislosti s Kleopatřinou smrtí žádnou zmiji. Podle Plutarcha Augustovi vojáci „našli“ Kleopatru mrtvou, ležící na zlatém loži v královském rouchu..."

V blízkosti paláce se nacházelо Muzeum a chrám Serapeion, zasvätený Serapidovi — dvě instituce, ktoré rod I tolemaiovci dali vybudovať na rozvíjení vedy a své vlastní slávy.

Právě v Alexandrii poprvé zredigovali Homérův epos, zpracovali první gramatiku řeckého jazyka, uskutečnili až do doby renesance největší objevy v oboru astrologie, matematiky, inženýrství a zeměpisu. Zdroilo se tu to, co dnes nazýváme vědeckými poznatkami... tehdy, když řecká myšlenka přestala být věcí jednotlivých vědců izolovaných od sebe ve vzájemně soupeřících městech — státech.

CIZINCI A ALEXANDRIE

Až ve 3. a 4. století n.l. výsostné místo převzalo náboženství. V době odpoledních procházek po mořském pobřeží bylo možné potkat zamýšlené postavy pesimisticky naladěných gnostiků nebo neoplatonistů...

Když Arabi přinesli do Alexandrie jednodušší islám, hlavní město Egypta se opět přestěhovalo na jih — do Káhiry. Alexandrijský maják lehl v troskách a sama Alexandria ustoupila ze scény zájmu Evropy až do doby Napoleona... Na návštěvu sem však přišli Benáččané, kteří si chtěli odnést domů tělo svatého Marka. Uložili ho prý do sudu s veprovým masem

a tak se jim podařilo odplout s vzácnou kořistí směrem do San Marco.

Alexandrie získala svůj kosmopolitický ráz až tehdy, kdy Mohamed Ali přilákal do města zahraniční kupce, aby pracovali jako agenti v jeho službách. Skupoval obilí od egyptských feľhářů, přičemž zavedl až směšně nízké ceny, takže se mu podařilo přilákat syrské, řecké a židovské kupce. Toto obilí jim otevřelo brány evropských trhů...

Město Alexandrie se setkává s cizinci a cizinci se etikávají s Alexandrií. Ačkoliv po druhé světové válce s 80 tisíc cizinců žijících ve městě hodně ubylo v rámci hesla Egypt Egyptanům, přece je město stále plné zahraničních návštěvníků...

Ti, kteří hledají „evropskost“ a pořádek v evropském chápání, si nepřijdu na své. I bohatší čtvrti města budí dojem zanedbaných zákoutí Neapole nebo Kalkaty. Kdo zná Egyptany, ten ví, že se raději prochází a povídají si v přitažlivém ovzduší večerních uliček, než aby se měli starat o prestižní vzhled svých domů a úhledný pořádek ve svých bytech.

To však neubírá koloritu městu, z něhož dýchá historie, exotická záhadnost, vůně tradičních kavárníček a také půvab žen, krajanek Kleopatry...

Paragraf:

POLÁRNY KRUH

POKRAČOVANIE Z PREDOŠLÉHO ČÍSLA

Ale aj tak boli Černovcy malým medzníkom na dlhej, no nefahkej ceste.

Po nich nasledovala distribučná väznica vo Vinici. Cesta z Černovic do Vinice vlakom bola naštastie pomerne krátka — tri či štyri dni. A navyše sme boli ešte všetci spolu. Vtedy sme netušili, že takto spolu — i keď už nie v plnom počte — sa stretнемe až po ôsmich rokoch. Vo Vinici nás totiž porozdeľovali do rozličných ciel a mnohých z nás zaradili do transportov smerujúcich do „miest nie tak vzdialených“, ako sa dnes v sovietskej tlači ironicky nazývajú veru dosť odľahlé končiny, kde sa nachádzala rozvetvená sieť väzenských táborov.

Funkciou distribučného väzenia, ako to vyplýva aj z názvu (v ruštine: „peresylmaja türma“ alebo „peresylka“, čiže „rozosielacia, rozdeľujúca väznica“), je zostavovať z väzňov podľa istého, dalo by sa povedať nesystémového, náhodného klúča — transporty, ešálony, ktorých cieľovou stanicou boli nápravno-pracovné tábory, ale znie v súdnych výrokach názov inštitúcie, do ktorej človeka odsúdia.

Šťastný je ten, kto strávi v „distribučke“ čo najkratší čas. Najmä preto, že denná stravovacia norma je u nás nízka — ľudí nevodia na práce. Cely sú obrovské, posteľou pre každého, kto nie je ako-tak vybavený z domu, je dlážka, odevom nie sú erárne nohavice a blíza ktoré človek v tábore dostáva (vrátane spodnej bielizeň a obuví), ale to, v čom človek do väznice prišiel. A môj odev sa po nedobrovlných výmenách zredukoval a bol väčší než skromný — dotrhaná košef, deravé krátke nohavice, „vyrobené“ z niekdajších dlhých. Topánky a ponožky, ani spodnú bielizeň som nemal. Bielizeň sa dôvodne rozpadala a košef s nohavicami mali k tomu blízko.

A tak som vo vinickej väznici strávil asi trinásť či štrnásť mesiacov, čo bol jav celkom výnimočný. Väčšina chlapov mala to šťastie (ale chápate tu pojem „šťastie“ relatívne), že po dvoch-troch týždňoch ich zaradili do transportu. Keď sme sa neskôr stretli, dozvedel som, sa, kto kde bol: traja sa dostali do kazašského Džezkazganu a celých osem rokov a osem mesiacov boli spolu. Iných dali na Ural, ďalších zasa na Sibír. Práve toto zadelenie je jedným z dôkazov, že väzenský systém mal aj svoje medzery, že sa mu nepodarilo izolovať cudzincov tak, aby každý ostal sám. Zrejme dôsledne sledoval, koho neslobodno poslat s kým, nebolo ani možné, najmä pokiaľ ide o domáciach, sovietskych väzňov. „Továrne na výrobu väzňov“ — súdy pracovali krátko po vojne na plné obrátky a prúdy väzňov sa valili do väzníc a odtiaľ do táborev, tvoriac lacnú pracovnú silu, ktorá obhospodarovala najmä tie končiny a tie pracovné mies-

ta, kam by za iných okolností a pri inom systéme, ako bol za Stalina, bolo treba získať robotníkov priemerane atraktívnymi sociálnymi podmienkami — najmä vhodným ubytovaním a zvyhodenými dovolenkami, o vysokých platoch ani nehovoriac.

Pravda, niekedy sa cesty väzňov, ktorých buď spolu súdili, alebo ich spolu priviezli, v distribučnom väzení rozchádzali, ale to nespôsobovalo systém. Úlohu hrala skôr náhoda. Ak mám predbiehať udalosti, ja sam sa od septembra či októbra 1946 po apríl 1953 stretol s krajanom iba raz: na severe v Abeze som bol niekoľko týždňov spolu so starším Čechom komunistom, ktorý sa po vpade Nemcov do Čiech a Moravy roku 1939 pokúsil zachrániť pred fašizmom v ZSSR. Tam ho však ako špióna zavreli, a keď sme sa na pár týždňov stretli, mal už za sebou zo desať rokov tábory (zo spomienok mnohých, najmä obyvateľov východného Slovenska, je táto „prax“ známa).

Postupne sa teda z vinickej distribučnej väznice rozšíria väčšina našej dvadsaťtisíckovej skupiny. Spolu so mnou ostali trčať vo Vinici ešte Fero M. z Malackie a Ondrej B. od Zvolena, Ivan Schwarz z Banskej Bystrice. A štvrtým našim, ktorý bol vo Vinici a dostal sa sem po nejakéj inej trase než my, bol naš „táta“ pán Šťastný z Prahy. S. Ivanom a „tátom“ Šťastným som bol v jednej cele. Vďaka prechádzkam som vedel aj o Ondrejovi a Ferovi.

Bol už január 1946, týždne vo väzení sa tafali. Jedného dňa nás všetkých piatich vyvolali z ciel a odviedli do väzenskej kancelárie. Vypočúvali nás po jednom. Vypytovali sa na všeľičo: kde ma zatkli, ako ma zatkli, kde súdili atď. Boli to čudné otázky, pretože osobné spisy putovali s nami (v tejto veci systém fungoval bezchybne) a ľahko si všetko mohli overiť aj bez nás. Pravdepodobne však chceli mať istotu že sme to skutočne my, chceli to počuť z našich úst.

Medzitým už každý z nás hovoril slušne po rusky, naučil nás to život (už som poznal rozdiel medzi slovami „krestjanin“ a „christianin“ — kresťan). V kancelárii som si všimol, že medzi spismi na stole je aj jeden s nápisom a predlačou v češtine. Všimli si to aj moji priatelia a to, čo sme práve zažili, nás veľmi rozrušilo; začali sme zasa dufať, že nás vrátila do vlasti. Po návrate (až koncom 1953) som sa od mamy dozvedel, že naši rodičia zo Zvolena a Banskej Bystrice, ktorí hned po našom zatknutí podnikali všetko, aby sa ich synovia vrátili späť, na jeseň roku 1945 požiadali o pomoc aj prezidenta Edvarda Beneša.

Tak sa aj stalo, ale pokus — pravdaže, nie vinou našich orgánov — sa neskončil úspešne. Paradoxne to však hovoríme bez náznaku výčitky, nám, „posled-

ným vinickým mohykanom“, tento pokus skomplikoval život a predĺžil naše hladné, bezperspektívne živorenie v neútulných, preplnených priestoroch distribučnej väznice.

Úrady nás vylúčili zo zaradovania do transportov, čakali, ako sa naša vec v Moskve vyrieši. A tak sme v celach polihovali, zhovárali sa, mrzli — málkoťa z nás bol oblečený lepšie ako ja — a najmä hľadovali. Väzenský byrokratický systém fungoval totiž veľmi pomaly.

Slzy — to môžem hovoriť len za seba — vysýchali, vlastne úplne vyschli. Zvykli sme si na väzenský život, na jeho rytmus, a navyše nám trochu pozdvihla náladu vtedy len tušená snaha rodicov pomôcť nám.

A tak ubiehal týždeň po týždni... Najprv ochorel pán Šťastný. Vtedy v štyridsiatom šiestom mohol mať asi päťdesať rokov. Ivanovi a mne porozprával, ako sa dostal do väzenia. Mal v Prahe krčmičku. V pivničných skladoch alkohol a medzi demížommi s rozličnými trúnkami aj nádobu s metylalkoholom. Do pivnice vtrhla skupina sovietskych vojakov, a hoci im pán Šťastný nielen slovami, ale — ako sa vráví — aj rukami a nohami vysvetľoval, čo je v onej nádobe, niektorí, ktorí, ktorý sa už demížom s pravým alkoholom neusíli, sa napili metylalkoholu. Už si nepamäťam, kolko vojaci na to doplatili — koľko umreli a kolkým sa viac či menej poškodil zrak.

Pán Šťastný sa dostal do rúk sovietskych orgánov a odsúdili ho na osiem rokov. Márne vysvetľoval, že vojakov varoval pred nebezpečenstvom. Niekoľko si vinu musel odpýkať.

S pánom Šťastným sme strávili veľa pekných chvíľ. Keď mal pán Šťastný dobrú náladu — a nebolo to zase až také výnimočné — rozprával nám protektorátne vtipy hovoril o svojej rodine, o krčmičke, o dobrém pive a víne. Pozýval nás, aby sme ho po návrate určite prinesli. Bolo nám dobre, no netušili sme, že nášmu pražskému priateľovi ostáva len pár týždňov, života.

Srdce, opotrebované útrapami výsluchov, súdu, transportu, hladom, túžbou po domove a rokmi, prestávalo slúžiť, ako sa patrí. Raz odpadol. Privolali sme dozورcu a pána Šťastného odviedli do nemocnice.

Pán Šťastný, nás „táta“, sa z nemocnice už nevrátil. Umrel — ten deň som si všepil do pamäti — 18. apríla 1946. Pravdaže, na pochovaní, vlastne na zakopaní mŕtveho tela, ak to mám nazváť realistickiešie, sme sa nezúčastnili, ale od ošetrovateľa — väzna som sa dozvedel aspoň dátum smrti... Možno si niekto z pražských činiteľov spomienie na prívetivého hostinského.

Potom som prišiel na rad ja. Dostal som v tých nehygienických podmienkach svrab (a to je veľký eufemizmus, lebo také čosi ako umývanie bolo v distribučnom väzení neznámym pojmom a s vodou — dve vedrá na osobu — sme sa stretli raz za desať-štrnásť dní v kúpeli, kde nám horúcou parou odvísili aj bielizeň). Medzi prstami na rukách sa mi vydihli malé vriedky. Horšie bolo, že ma svrbelo telo aj na iných miestach. Obzvlášť dobiedzavo a neprijemne som pocítoval svrbenie na stehne ľavej nohy.

Čo robí človek, keď ho niečo svrbí? Škriabie sa. Robil som to aj ja, a keďže nechty sa strihali raz za väzenský rok (môžeme to povaľať za polovicu uhorského roku — ak mi dovolíte čierny humor), do rozskribanej rany sa dostala špiná.

Noha mi opúchala, hnisavá rana stažovala chôdzu, niekoľko číni som musel vyniechať aj prechádzky, až kým mi Ivan, študent prvého ročníka tuších chemických fakulty, čo sa trochu vyznal v medicíne, nepovedal: „Pýtaj sa k lekárovi, nevyzerá to dobre!“

Vystrašil ma a urobil som, ako mi radil. Dostal som sa do nemocnice. Otrava krvi! Lekári ma zobrať do parády, umŕtviť okolie rany a rozrezali zahnisané stehno. Rany mi čistili denne. Po ošetroení a odstránení hnisu som asi tri hodiny cítil prijemnú úľavu, potom sa hnis začal znova hromadiť. Bolesť sa stupňovala, navyše každý pohyb sa stával utrpením. Noci boli mukou, nevedel som sa dočkať rána, keď ma znova ošetroval.

Postupne sa rana hojila, bolesť už nebola taká trýznivá ako počas prvých večerov a nocí. Organizmus, hoci už poriadne oslabený hladom, odolal. A ako pamiatka mi ostala iba neveľká jazva.

Ivan mi pomohol rádou, bez ktorej by som ani nie tak z aptacie a lahošťastnej voči svojmu osudu ako skôr z nevedomosti asi bol umrel, lebo by som sa k lekárovi nebola vybral. A rozhodovali, tak mi povedela po zotavení tá sympatická lekárka, ani nie dni, ale hodiny.

No ja som Ivanovi na oplátku ani radou či inak pomôcť nevedel. Krátko po mojom návrate do cely sa do nemocnice dostał on. Udržiaval som s ním — ako predtým on so mnou — kontakt cez ošetrovateľa, ktorý spával v našej cele. Diagnóza znala: vodnatielka. Ivan mi dokazoval, že lekári robia, čo môžu. Držal som mu palce, veril, že všetko dobre dopadne, denne som ho pozdravoval.

Žiaľ, smrť sa nedala odbif. Ivan umrel 27. júna 1946. Po návrate som sa stretol s paní Schwarzonovou v Banskej Bystrici a povedal jej, čo bolo príčinou Ivanovej smrti. Kedy presne zomrel, to vedela. Oznamili jej to úradnou cestou.

Mŕtvi priatelia mi chýbali. Väzenské priateľstvo má oproti slobodnému životu niečo navyše. Medzera po človeku vo väzení je väčšia a bolestnejšia ako v iných, priaznivejších podmienkach. Nemá ju kto nahradí.

Z tých štrnásť mesiacov mi utkveli v pamäti drobnosti. Boli veľmi výrazné. V osobitnej cele držali galejníkov, odsúdených nie do miernejších (váham, či dať to slovo do úvodziev) nápravno-pracovných táborov, ale na „katorgu“ — galeje. Z rozprávania ľudí vieme, že mali väzni odsúdení na galeje (a trest bol zvyčajne najvyšší — s výnimkou trestu smrt — dvadsať päť rokov) v tábore nohy okované v reťazach. Na galeje odsudzovali zväčša bývalých vojakov Vlakovovej armády a ukrajinských banderovcov.

Galejníci, vedomí si svojho doživotného trestu (nik nemôže vydržať dvadsať päť rokov v podmienkach, ktoré boli pre nich nachystané) sa aj v distribučnom väzení správali smelo, nerešpektujúc prísny väzenský poriadok.

Platí to aj o spievaní. Z ich cely sa večer ozýval zborový spev. Repertoár bol pomerne stály: staré ruské a ukrajinské ľudové piesne, napospol clivé, dojimavé. V živote som nepočul precítenejší, autentickejší spev. Bol to spev galejníkov, čo čakali na prevoz do tábora. Tým tábora boli, aj to viem, najkrutejšie miesta: severský ostrov Novaja zemja, medené a iné životu nebezpečné bane, všetko končiny, odkiaľ niet návratu. Medzi odsúdencomi boli iste aj takí, čo sa previnili, čo mali na svedomí zločiny. Ale rovnako ne-pochybne je, že tresty mnohých z týchto väzňov boli prehnané. To sa týkalo najmä vojakov, odsúdených za to, že sa nedobrovoľne ocitli v zajatí. Nezmyselný príkaz stalinovej provenience — ak si sa dostal do zajatia, spáchaj samovraždu — ktorý mnohí neposlúchli, sa kruto premietol do osudov tisícov a tisícov statočných bojovníkov za vlast. Mnohí z nich sa do zajatia dostali pre absurdné rozhodnutia veliteľov rôznych stupňov, ako to historici teraz otvorené píšu — aj samého Stalina.

Vo Vinici som si privykal na väzenský rytmus, učil sa malým figlom a aspoň tak čeliť systému. Vari najnepríjemnejším výtrhnutím z tohto rytmu býval — ako sa to nazýva v ruskej väzenskej terminológii V „šmon“ telesný prehliadka, spojená s prehliadkou veci väzňov a možných úkrytov v cele. A hoci sa to vymyká logike, pretože možnosti príslušného ostrych predmetov — najmä nožov — boli veľmi obmedzené, skúseni dozorcovia takmer vždy našli čosi zakázané.

Bol som už z tej vinnickej väznice poriadne otrávený. A tak keď nás jedného dňa — už v septembri 1946 všetkých troch, čo sme ostali nažive, Ondreja, Fera a mňa, určili do spoločného transportu, pochopili sme, že záchranná akcia našich rodičov a československých úradov stroškotala, ale na druhej strane sme tak trochu aj s radosťou prijali vykúpenie zo štrnásťmesačného hladného a vrcholne nepohodlného, jednotvárneho života.

Sever, sever, čudná planéta...

Nechcem sa opakovať a opisovať dlhú cestu v nákladných vagónoch a jej strasti. Zdôrazním len to, že strážní boli ešte prísnejší a profesionálnejší než tí, čo nás sprevádzali z Nového Mesta na Morave do Černovic. Vo vagóne som sa ocitol spolu s Ondrejom. Fero sa dostal do iného vagóna. Cesta bola dlhá, domáci ohlasovali len väčšie stanice, tipovali, či nás

vezú na Sibír alebo na sever. Spočiatku sa to určiť nedalo. Oriol, Tula, Ivanovo, Vologda.

Na sever, usúdili znaci z našho vagóna. Lepšie ako Sibír, pomysel som si. A bližšie. Keď sme stáli v Kotlase, už nebolo pochyb.

Na sever...

Kto si skúsený — v skupine väzňov sa vždy nájdete taký, čo sa vyzná v dôležitej otázke — nám ostatným, zvedavo načuvajúcim povedal, že smerujeme do Komi ASSR, časti krajiny, kde je vela tábora. Vraj trať z Kotlasy do Vorkuty, centra fašby uhlia, začali stavat pred začiatkom protifašistickej vojny. Cez vojnu sa výstavba trate zrýchnila. Trať stavali väzni.

Nepamäťam si názov stanice, kde sme vystúpili z vagóna. (Tí, čo boli v inom, cestovali ďalej, a tak som sa s Ferom stretol až na jar 1953). Na stanici čakala skupina ozbrojených vojakov a dozorcov. Keď sme, pobádaní strážnymi z vlaku, vystúpili, privítala nás do omrzenia známa „modlitba“, ktorú som si zapamätal na celý život, lebo som ju počúval úmorne často. Znala: „Väzni, pozor! Eskorta upozorňuje, krok naľavo a naprava sa pokladá za útek. Eskorta použije zbraň bez varovania!“

Trochu predbehnem, ked poviem, že eskorta skutočne používala zbraň bez varovania. Keď sa vyhladovaný väzeň zohol napríklad za bochníkom ktorý vypadol z nákladného auta, hned streľali. Presne a s úmyslom zabif. Ale nechcel by som budiť dojem, že to boli veci, ktoré sa stávali denne. Za tri a pol roka v režimnom tábore viem len o jednom takom pripade.

Velký rozdiel bol medzi vojakmi, ktorí plnili funkciu eskorty za ohradou tábora a sprevádzali na pracoviská mimo zónu, a medzi dozorcami, ktorí mali na stareci väzňov v zóne. Dozorcovia — zväčša starší ľudia — si na „svojich“ väzňov spravidla zvykli a väčšina z nich sa správala slušne. Pravdaže, boli aj sadisti, ktorí nedostatok inteligencie nahrádzali brutalitou a vyvýšovaním sa nad väzňami. Ľudia sú rôzni, už som to raz citoval.

Vojaci nás priviedli k táboru a po tradičnom zrátaní a navyše skontrolovaní mien a trestov odovzdali dozorcovi. Bol to môj prvý tábor!

Predstavte si priestor asi tristokrát tristo metrov na rohách strážne veže, na nich vojaci s veľmi dobре viditeľnými a varovnými guľometmi. Táborový prieskum volali sme ho zóna, je od slobody oddelený dvoma radmi ostaňatého drôtu, rozstup medzi radmi je asi päť-osem metrov. Táto vzdialenosť sa starostivo udržiava, aby bolo vidieť tých, čo sa chceli pokusiť utiecť. (Vo všeobecnosti boli takéto útesy vylúčené. Prieskum osvetlovali reflektory a hrozivo vyzerajúce guľomety boli dostatočným varovaním).

V lete sa prieskum medzi drôtnymi upravoval aj hrabiam, v zime sa museli väzni starať, aby tam nebola vysoká vrstva snehu. Práve pre sneh a možné závere bolo zdvojenie vnútorného ohrady z ostaňatého drôtu a vonkajšieho dreveného plotu na severe čímsi výnimočným. Napokon, drevený plot mal aj zabrániť pohľadom nepovolaných. Ale na severe, v Komi ASSR, kde som sa ocitol (raz ma presunuli aj do Archangelskej oblasti, ale tábor sa nachádzal na tej istej trati Kotlas — Vorkuta), sa z táborov veľké tajomstvá nerobili, každý, kto tam žil, alebo kto po tej jedinej trati cestoval, o ich existenci vedel.

Pätnásť tábora bol „koedukovaný“: dosť bežný jav pre obyčajné tábory (t.j. nerežimné), a stretol sa s tým aj neskôr: v lese, na hlavnom pracovisku, ale aj priamo v tábore, na rozličných pomocných práciach sa využívali aj ženy. Z asi šesťsto-sedmestu väzňov v tábore ženy tvorili približne tretinu: boli mladé, mladšie a staršie.

Dosiaľ som nevysvetlil význam spojenia „obyčajný tábor“. V takomto tábore sa nachádzali jednak politickí väzni, jednak takí, ktorých odsúdili za kriminálne delikty. Škála politických väzňov v táborech tohto typu bola diferencovaná. Nachádzali sa tu ľudia odсудení za vlastizradu, no najviac bolo tých, ktorých odsúdili na základe paragrafu 58, bod 10 — za propagandu.

Stačil hoci len náznak nespokojnosti s danou spoločenskou, ekonomickou, kultúrnou, politickou situáciou, a za „vzornej spolupráce“ udavača sa človek dostal na desať rokov do väzenia a do tábora. Nie som expert na právnické otázky, ale myslím si, že trestný kódex, ktorý platil v ZSSR za čias stalinizmu (neskôr som jeho premeny či modifikácie nesledoval),

bol asi najprísnejší na svete. A paragraf 58/10 bol asi ten najzneužívanejší politický paragraf.

Navyše „specialita“ trestov vynesených podľa paragrafu trestného kódexu RSFSR 58 spočívala aj v tom, že ich bolo treba odsiedieť, ako sa v táborevom žargóne nazývalo, „od zvonca do zvonca“, teda od prvého po posledný deň, a okrem odvozu na cintorín iného vykúpenia nebolo.

Nemenej prísne, až drakonické tresty sa vymeriavali za niektoré kriminálne delikty. Najväčším postihovali ľudí za spreneveru štátneho alebo kolchozného majetku. Takých previnilcov trestal štát prísnejšie ako vrahov. Pravda, celkom iný trest bol za vraždu úradnej osoby. Vtedy súdcovia dávali najprísnejšie súdby, neraz aj trest smrti.

Tresty za nepoliticke delikty boli nemenej prísne. Za mojich čias sa už v tábore nenašli ľudia, odsúdení v prvej polovici tridsať rokov za krádež niekoľkých klasov na desať rokov, zato neúmerné tresty najmä za krádež z kolchozových polí aj vtedy ohromovali. Za vreču zemiakov či niekoľko kíl mrkví pre hladajúcu rodinu mohol previnilec dostať — takých ľudí som v táborech stretol nemálo — šesť-sedem rokov. Tým nechcem spochybniť, že medzi obyvatelia tábora boli aj reálni delikventi — vrahovia, lipiči, zlodieji, mánkari a tak ďalej.

Spolužitie mužov a žien v tábore patrí k humánnesm aspektom vtedy uplatňovaného penitenciárneho systému. Pravda, sexuálne súžitie sa oficiálne nepovolovalo, ale podnikaví muži a nemenej podnikavé ženy si vo voľných chvíľach vedeli nájsť príležitosť na stretnutia, ktoré mohli byť z objektívnych dôvodov len krátke a len výnimočne sa dali utajíť. V tábore, kde býva v barákoch päťdesať-sto ľudí, sa súkromné zájuktia dajú nájsť len ľahko. Preto útočištom tých, čo túžia po „zákázanom ovoci“ (z hľadiska vrchnosti), je tma — večer, noc.

Spomínam si na tie dni... Bol som vtedy devätnásťročný chlapec, vychudnutý, stále hladný. Musím sa priznať, že myšlienka na sexuálne zblíženie so ženou počas krátkeho pobytu v pätnástom tábore u mňa neskrsla.

Už sa nepäťam, či nám po príchode dali deň oddychu, viem len, že sme absolvovali zbežnú lekársku prehliadku s vopred známym výsledkom: schopný.

Keď som prvý raz vyšiel za bránu ako člen brigády, do ktorej ma zaradili — brigáda pracovala v lese: stínaťa stromy, zbavovaťa ich konárov, nakladaťa na plošiny úzkokolačky — zažil som prvý šok. Veliteľ eskorty po odrecitovaní „modlitby“ odrazil pozrel do svojich papierov a s ruským prízvukom vyvolal moje meno. Disciplinované som sa ozval: „Tu!“ Veliteľ ma vyzval, aby som vystúpil zo skupinky, v ktorej som stál. Musel som sa postaviť na miesto väzňa v prvom rade, ktorého odsunul na moje predchádzajúce miesto. Nato sa obrátil k svojim podriadeným a povedal im stručne asi toto: „Dávajte osobitný pozor na tohto väzňa. Je to nebezpečný zločinec, odsúdený na pätnásť rokov podľa paragrafu 58/6. Sledujte každý jeho krok.“ Potom som sa dozvedel, že som prvý väzeň v pätnástom tábore, ktorý sa sem dostal na viač ako desať rokov. (Mimochodom, aj Ondrej B. bol odsúdený „len“ na desať rokov). Nuž, priznám sa, na svoje „priekopnícke prvenstvo“ v pätnástom tábore som hrdý neboli. Nie je nijaké šťastie byť stredom pozornosti mladíkov s „rýchlo strielajúcim samopalom“.

Cesta na pracovisko sa mi zdala nekonečne dlhá. Kráčalo sa mi zle — jednak mi vŕtalo v hlave výstražné upozornenie, jednak som nevládal. Kilometrov bolo na mňa privela, už to bol na hladného človeka pracovný výkon. Ešte horšie bolo na rúbaniske. Vedúci brigády mi dal za úlohu, aby som s ēste jedným väzňom znášal kmene k trati. Usiloval som sa robiť pocitivo, neulieval sa (nepatri了解i sa hororiť o sebe, ale som človek pracovitý, práci som sa nikdy nevyhýbal), no každé brvno, ktoré som niesol s prideleným partnerom, bolo pre mňa mukou.

Ale vedúci brigády zrejme mal skúsenosti s ľudmi, čo sú na konci so silami. Videl, že sa ozaj usilujem robiť, ale nevládzem. Navyše sa ma vtedy zastal jeden spolužiteľ, len o dva-tri roky starší ako mňa. Bol to Ukrajinec, volal sa Ivan Tverdochleb. Bol sam mu za to výdačný a večer po návrate z práce sme sa zhoraľávali, spominali sme každý na to, čo prežil. Tak sme i niekoľko ďalších večerov posedeli spolu a diškurovali.

POKRAČOVANIE V BUDÚCOM ČÍSLE

PRACOVNÁ SCHÓDZA OV NA ORAVE

V Obvodnej klubovni v Jablonke sa 29. novembra min. roka konala pracovná schôdza Obvodného výboru KSSČaS na Orave. Zúčastnili sa jej takmer všetci predsedovia oravských mestských skupín a krajania z Jablonky. So stavom krajanskej činnosti na Orave oboznámila pritomných kultúrnu inštruktorka Kristína Gribáčová.

Počas diskusie sa hovorilo predovšetkým o bežných organizačných a kultúrnych otázkach, v tom najmä o vyučovaní materinského jazyka na základných školách. Krajania s uspokojením poukazovali najmä na fakt príchodu na Oravu učiteľky so Slovenska, ktorá učí slovenčinu v niekoľkých školách. Zdôrazňovali tiež, že by bolo treba obnoviť vyučovanie slovenského jazyka aj v tých školách, kde chýbajú pedagógovia ovládajúci slovenčinu. Poukazovala zároveň i na viditeľný rast aktivity niektorých mestských skupín. Je však veľa takých, kde kultúrna činnosť uplné ochabia. Treba ich nutne rozhybať, najmä v zimnom období.

V súvislosti s bližiacim sa IX. zjazdom Spoločnosti treba zintenzívniť organizačnú činnosť a rozhybať volebnú kampaniu. Krajania sa tiež zamýšlali nad prácou klubovní a zdôrazňovali, že im treba venovať osobitnú pozornosť, aby tieto kultúrne stánky riadne plnili svoje poslanie v súlade s potrebami krajanov. Mnohé z nich však nemajú základné vybavenie, ktoré by bolo treba nutne doplniť.

Diskutujúci z viacerých mestských skupín zdôrazňovali potrebu spolupráce s krajanskou mládežou. Treba s ňou hľadať spoločný jazyk. Je však na rodičoch, aby vstępovali potomkom krajanské povedomie.

Veľa miesta krajania prejavili časopisu Život. Padlo veľa návrhov a priponiek, ktoré redakcia zobiera do úvahy a vynasnaží sa ich riešiť, napr. oneskorenie časopisu, alebo zlepšenia kvality jeho tlače a pod.

J.P.

MIKOŁÓW

Ako mnohí čitatelia iste vedia, administratívne úrady v medzivojnovom období a po druhej svetovej vojne počítali krajanom mená a priezviská. Niektorí sa v minulých rokoch pokusili prinavratiť slovenské znenie svojim menám a sa im to aj podarilo. Nie je to však ľahká otázka, sám som sa o tom presvedčil.

Ocitol som sa v situácii, že po matke môžem dostať americké občianstvo. Musím však mať pas, v ktorom by moje meno, priezvisko a ďalšie údaje boli uvedené v slovenskom znení, teda tak, ako malí rodičia. Keďže už vo viacerých osobných dokladoch som uvedený v slovenčine (Bronislav Knapčík), myslil som si, že všetko pôjde ľahko. A tak plný zápalu som začal vec vybavovať. Isiel som na americký konzulát v Krakove, kde som sa dozvedel, že základom pre uvedenie mojich osobných údajov do pasu je doklad z matričného úradu, teda matrika. Keďže pochádzam z Ora-

vy, pobrał som sa na matričný úrad do Jablonky, kde však všetky záznamy sú, žiaľ, v poľskom jazyku, preto o ich úprave na mieste nemohlo byť ani reči.

Obrátil som sa potom so žiadosťou na môj Oblastný úrad v Tychach, pripojil k nej 14 rôznych dokladov, medzi nimi i tie, kde som uvedený v slovenčine. Spočiatku všetko vyžaloval slubne, no neskôr po prekonzultovaní dokladov na vojvodskom úrade sa celá záleženosť ocitla v mŕtvej bode: boli potrebné doklady z Matričného úradu v Jablonke, konkrétnie redný list. Bol som potom ešte v Oblastnom úrade v Novom Targu, kde som sa napokon dozvedel, o čo vlastne ide. Povedali mi tam, že v mojom prípade nadáľ platia predpisy vydané vo veci mien a priezvisiek obyvateľov Spiša a Oravy ešte v medzivojnovom období. Preto dnes sú také problém s ich poslovenčením. S popoľšováním nie. Pracovníci úradu mi tiež povedali, že keby sa to dalo tak jednoducho vyriešiť, ešte dnes by sa do radu po zmene priezviska na slovenské postavila väčšina obyvateľov Spiša a Oravy. Dnes možno priezvisko zmeniť iba v prípade, keď je ubližujúce, vulgárne a pod.

Takto sa teda skoačilo skoro ročné úsilie o získanie pasu s mojim slovenským priezviskom. Jediné, čo sa mi podarilo, aj to po intervencii metropolitnej kúrie, že som dostal na cirkevnom úrade vhodne vypísanú otcovu matriku (Knapczyk, Knapcik, Knapcsik) čo známená Knapčík. Ani to však na vydanie pasu nestačilo. V súvislosti s tým možna poznámenie, že o zmenu mena a priezviska sa môže uchádzať len ten, kto to môže dokumentovať vhodnou matrikou. Žiaľ, na matričných úradoch v gminách je takýto dokument prakticky nedostupný. Možno sa ešte pokúsiť na farských úradoch, ale aj tam je výsledok neistý, o čom som sa sám presvedčil na fare v Hornej Zubrici, kde miestny farár záznamy v cirkevných knihách uznal za neseriózne.

BRONISLAV KNAPČÍK

ZLATÉ PERO '92

Redakcia Života každý rok vypisuje súťaž o Zlaté pero pre najlepších dopisovateľov časopisu. Ceny víťazom sú už tradične udelené na výročnej porade dopisovateľov a spolupracovníkov Života, ktorá sa vlastne konala v Malej Lipnici. Vítazom súťaže za rok 1992 sa stal krajan prof. Jozef Čongva z Katovic pred Antonom Pivovarčíkom z Kacviny. Ďalšie miesta obsadili: Jerzy M. Bożyk z Krakova, Ján Frankovič a Jozef Mirkog z Novej Belej.

Laureátom srdiečne blahoželáme a už dnes pozývame dopisovateľov a všetkých záujemcov o spoluprácu s redakciou Života na ďalšiu súťaž o Zlaté pero v roku 1993.

AKO SA KEDYSI OBLEIKALI

Mohlo by sa zdať, že život na dedine je veľmi monotónny. Nič len práca, práca a ešte raz práca. Avšak popri

nej každý má jednako svoje menšie či väčšie radosti buď starosti, túžby, prežíva všedné či sviatočné dni, čo spôsobuje, že život nie je jednotvárny. Pamätám sa, že keď som bol ešte malý chlapcom, bicykel na dedine vyzval rozruch, no dnes mnohých už ani automobil neprekvapí. Časy sa veľmi zmenili.

Nedávno sme prežili vianočné sviatky, ktoré mi pripomenuli, že aj tie sú dnes akési iné, akoby viac zovšedneli. Keďsi nadľho pred sviatkami celý dom bol hore nohami, najmä pre prípravy, upratovanie a potom vypekanie t.zv. báb a vyzáranie. My deti sme sa okolo toho vždy obšmietali, aby sa nám niečo dostalo — niekedy maškra, inokedy výprask, ktorý sme pamätali do budúcich sviatkov. Netrpezlivо sme počítali dni, kedy príde Štedrý večer. V tento deň museli byť deti veľmi poslušné, lebo v opačnom prípade neveštilo to pre ne nič dobré po celý rok. S týmto dijam sa spája mnoho zvykov, najmä prísný pôst, Štedrovečerná večera, ozdobovanie stromčekov, no a koledovanie. U nás v Kacvini na Štedrý večer chodil koledoval okrem detí aj obecný pastier, ktorý cez leto pásol jahňatá a na jesenni i voci, keď sa vrátili zo saláša. My deti sme vždy čakali na príchod pastiera, ktorý chodil z domu do domu a spieval veľmi pekné koledy. Sám si vymýšľal slová a spieval ich podľa vlastného nápevu. Keď dospieval, začal vinovať. To bola vinovačka, akú som odvtedy už viac nepočul. Trvala hádam aspoň päť minút a bolo tam skoro všetko. Už sa na to presne nepamätam, ale želal dobrú úrodu na poli, hojnosť v maštaliach, chlievoch i kurincoch, plné stodoly a sýpký, nabité mešce a mnoho iných vecí, no a nakoniec každému menovite, od deda a babičky, otca a mamy až po malé deti vinovať šťastie, zdravie, božie požehnanie a radostný nový rok. V každom dome, keď skončil, dostal koláč, no nie obyčajný, ale lepší — z jačmennej múky, do ktorej bola primiešaná belšia, pšeničná múka, a popri tom aj nejaké peniaze. Dnes, žiaľ, sa na to nezabudlo.

Po večeri aj my deti, keď sme doma dostali povolenie, chodili sme po dedine spievať koledy. Za to, že sme boli poslušní, nás čakala odmena — vianočný stromček a darčeky pod ním. Potom celá rodina išla na polnočnú omšu, ktorá pre každého bola veľmi vzrušujúca. V prvý sviatok vianočný sa konala predpoludním len jedna omša, ale mimoriadne slávostná, na ktorej každý musel byť. Dievčatá súča na výdaj išli v krojoch, teda zvláštnych sukniach t.zv. kartonkach s peknými vyšívanými lajblíkmi. K tomu patrila ešte biela, tak tiež vyšívana, plátená košeľa a biela zásterka — fertucha, obrubená čipkami, po našom — forbótkami. Keďže prvý sviatok vianočný je biely, aj kartónka s lajblíkmi boli tiež biele. Dievčatá mali na šíji korále a iné ozdoby a vlasys zapeletené do vrkočov, v ktorých boli vpletené 3—4 široké stužky rôznych farieb, zodpovedajúcich sviatku. Na nohách mali obuté vysoké svätočné cifrované boty. Samozrejme kartónky boli kedysi značne dlhšie ako dnes.

V kostole pred hlavným oltárom stáli najprv deti v predškolskom veku, potom školopovinné deti a za nimi v rovných radoch dievčatá: z ľavej strany z dolného konca dediny a sprava z horného konca. Radost bolo pozerať. Žiadne sa nemohlo oneskoríť, lebo by sa dostalo na jazyky na celý týždeň.

Za dievčatami stáli vo viacerých radoch mladé vydaté ženy, mamičky. Boli oblečené podobne ako dievčatá, teda mali kartónky s vyšívanimi lajblíkmi, ale na hlavách, začepčených, mali pekné vyšívane šatky. Plecia mali zahalené v bielych, ručne tkaných alebo vpletených šatkach t.zv. chustkách, na

nohách mali vysoké čierne cifrované čižmy a na šíji, podobne ako dievčatá, mali korále a iné ozdoby.

Po bohoch sedeli v laviciach staršie ženy a babičky. Tie mali na sebe tak tiež kartónky s lajblíkmi, ale úplne iné. Boli červené a volali sa kanafasky. Staršie ženy nosili tiež kožúšky alebo dlhé kožuchy, vyšívane, často biele, majúce zvláštny golier. Neviem či sa dodnes zachoval aspoň jeden takýto kožuch, snáď len na starých fotografiách.

Vzadu, pod chórom, stáli muži a po bokoch v laviciach sedeli dedovia a starši. Ti, tak vo všedný deň, ako aj v nedele a vo sviatky, nosili biele súkenné nohavice nazývané portky. Niektorí boli vyšívani, ale najčastejšie mali po bokoch a pri rázporku všitú červenú stužku, ktorá sa volala oblamka. Na nohách mali krpce s remienkami. Obliekali si tiež tmavé súkenné kabáty nazývané kurtki a na hlavách mali široké spisské zbojnícke klubuky. Keď po omši vyšli všetci z kostola, bol to naozaj neobvyklý pohľad, aký sa nám už asi nikdy nenaskytne.

To všetko, najmä keď ide o oblečenie, patrí už minulosti. Škoda, lebo to bolo naozaj pekné.

ANTON PIVOVARČÍK

NOVÁ BELÁ

Po dlhodobej, mnohomesačnej chorobe, keď som skoro nevstaval z posteľe, som sa konečne pozviechal a tak dúfam, že opäť budem môcť pravidelne prispievať do Života. Prvě, čo chcem spomenúť, je naša krajanská klubovňa a vlastne jej oprava. Pamätaľ som si ju ako dosť ošarpanú. Preto keď som sa po dlhšom čase vybral na dedinu, všimol som si, ako ju Beláňa práve opravovali. Vymaľovali vonkajšie steny a interiéry, vymenili dlážku a urobili rad dál-

sich úprav, vďaka čomu tento kultúrny stánok výzerá dnes ako nový. Počas dĺhych zimných večerov sa krajania budú mat kde schádzat v príjemnom prostredí, preziet si tlač, požičať si nejakú knihu buď si jednoducho posbiedovať.

Nová Belá sa v posledných rokoch veľmi rozrástla. Pamäťom sa, že ešte nie tak veľmi dávno posledné číslo v obci bolo 155. Dnes je ich podstatne viac, prenejsie 262. Keď tak ďalej pôjde, zanedlho obec bude siaháť po les „Bor“ smerom na Harklowu a z druhej strany po Oblazovú skalu a možno aj ďalej. Musím povedať, že Nová Belá má asi najväčší chotár na Spiši a určite jeden z najväčších. Hranici s chotárm Děbňa, Lopusznej, Harklowej, Krempach, Tribša, Bialky, Groňa a Gronkowa. Obec má tiež najlepšie pôdne podmienky a tak už oddávna, čo bolo vidno najmä v jarmočné dni, tiahli z nej celé kolóny vozov (dnes často mechanických vozidiel) s poľnohospodárskymi plodmi a domácimi zvieratami na predaj.

V zástavbe obce prevládajú nové domy, moderné a spravidla poschodové s ústredným kúrením, vodovodom a ďalším novodobým zariadením. Keď nieko začne budovať nový dom, výstavba napriekže veľmi rýchlo. Ľudia si totiž navzájom pomáhajú. Preto stáva sa, že keď zoženú materiál, dokážu v priebehu jedného roka postaviť, zariadiť a nasiahovať sa do nového domu. Nieko by sa mohol spýtať, odkiaľ berú prostriedky. Predovšetkým Beláňa sú veľmi pracovití, dokážu zladit gázdrovanie s dodatočnou prácou mimo obec, nezriedka v cudzine. Veľa z nich je buď bolo v Amerike, čo výstavbu domov a vôlebec zmodernizovanie gázdrovstiev urýchliло.

JOZEF MIRGA

SPOMIENKA NA KŇAZA ŠWISTEKA

Sú ľudia, ktorí sa svojimi objavmi, vynálezmi a inými veľkými činnimi významne zapísali v dejinách vedy, techniky, kultúry, umenia či vôlebec ľudstva. Veľkí ľudia, ktorých výročia sa oslavujú po celom svete. Sú tiež ľudia pôsobiaci okolo nás, svetu neznámi, ktorí sa na svojich neveľkých pôsobiskách dokázali povznieť vysoko a v rámci existujúcich možností uskutočniť niečo priam neuškutočnitelné. A aj keď to nemalo svedový len mestny význam, právom si zaslúžia meno ľudí veľkých. Patrí k nim i nebohý kňaz Józef Šwistek, ktorý v medzivojniovom období pôsobil istý čas v Kacvine. Spomínam ho najmä preto, že to bol snáď jediný a iste jeden z mala polských kňazov pôsobiacich na

Spiši, ktorý sa úprimne snažil — a to veľmi úspešne — o zblíženie veriacich slovenskej i poľskej národnosti a ako taký mal by slúžiť za vzor dnešným duchovným v tejto oblasti.

Kňaz Józef Šwistek pochádzal z Maďarska Podhalanského. Prišiel k nám, keď som práve začal chodiť do školy. Ako sa pamäťam z neskorších školských rokov, bol k nám veľmi prísný, ale videl v deťoch osobnosti majúce citlivé srdcia, ktoré treba viesť veľmi umne, aby z nich vyrástli prianí ľudia. Často nám prizvukoval, že najhlavnejšie prikázanie, ktorým sa ľovek má riadiť znie: Milovať budeš Pána, Boha svojho, celým svojim srdcom, celou svojou dušou... a svojho bližného ako seba samého. Tu, vysvetlujúc pojem bližného, neopomenul zdôrazniť, že je to každý ľovek bez ohľadu na národnosť či rasu. Svojich farníkov si veľmi väzil a zaujímal sa o najmenšie podrobnosti ich života. Ku každému bol vlnudný, rád každému poradil.

Jeho veľkou záľubou bola spišská kultúra a ľudové umenie. Hovorieval, že je tak bohatá, že z nej možno aj iným požičať. Bol veľkým zberateľom pamiatok našej ľudovej kultúry. Na fare vymedzil osobitnú miestnosť, kde ukladal svoje zbierky. Bolo to také malé múzeum. Pamäťom sa, že keď sme raz boli s otcom na fare, nevedeli sme, kam máme nechať oči. Tôľko krásnych vecí tam bolo. Tesne pred vypuknutím druhej svetovej vojny kňaz Józef Šwistek odšiel od nás na nové pôsobisko do susednej Nedece a tak neviem, čo sa so zbierkou stalo. Škoda, lebo dnes by to bola cenná pamiatka našej minulosti.

Chcel by som spomenúť ešte jednu charakteristickú črtu kňaza Józefa Šwisteka. Ako ľovek z dediny dobre chápal dedinský ľud. Bol veľmi tolerančný, najmä v národnostných otázkach. Veľmi sa mu páčili slovenské cirkevné piesne, najmä slovenské koledy. Ešte dnes si pamäťam jeho silný hlas v kostole, keď začínal spievať nejakú slovenskú pieseň a veľmi sa tešil, keď sa ju ľudia rýchlo naučili a spievali spolu. Na slovenských piesniach a káznach o bratskom spolunádzívaniu jeho činnosť nekončila. Snažil sa rozšíriť kontakty a spoluprácu aj medzi kňazmi. Tak napr. na výročné odpusty pozýval kňazov zo Slovenska. Nezriedka ich bol dokonca viac ako kňazov zo spišských a okolitých obcí. Viedol s nimi dĺhé rozhovory v duchu slovenskej vzájomnosti. Jeho odchod pocitili farnici ako veľkú stratu. Škoda, že túto stránku v živote kňaza Jozefa Šwisteka opomneli autori článkov venovaných v poslednom období tejto veľkej osobnosti.

A.B.

EŠTE RAZ O KURAŠOVI

V poslednom období som mal možnosť prečítať viac rôznych článkov o Józefovi Kurašovi, známom pod pseudonymom „Ogień“. Písal o ňom aj týždenník NIE v článku „Walka o Ognia“. Nespomína sa vňom sice Nová Belá, ale vec sa dotýka našej obce, keďže — ako mnohí už vedia — banda

„Ogña“ zavraždila viac krajanov, medzi nimi štyroch od nás len za to, že boli Slováci. Sú to Ján Krak, Ján Ščurek, Jozef Chalupka a Ján Lapšanský. Najstarší mal 54 rokov a najmladší 32. Zahynuli v apríli 1946. Kadiaľ banda „Ogña“ prešla, zanechala za sebou len vylúpené obydlia a často smrt. Najhoršie bolo to, že sa nikde nedalo dovoliť pomoc a spravodlivosti. Vtedajšie bezpečnostné úrady nič nerobili, veď podľa všeobecnej mienky mnohí cez deň pôsobili v „milicii“ a v noci lúpili s bandou „Ogña“. Nie div, že v obave pre ním veľké množstvo krajanov odišlo či ušlo na Slovensko.

Nakoľko prípad Józefa Kuraša poznam, rozhodol som napišať o tom svoju mienku. Predtým však, aby čitatelia lepšie spoznali tému, uvediem niekoľko najpodstatnejších úryvkov zo spomínaného článku v časopise NIE.

— Bol Józef Kuraš hrdinom, ktorý zahynul v boji s komúnou, za slobodu a demokraciu alebo obyčajným banditom, nad ktorým visel rozsudok smrti AK (Krajinská armáda)? K tejto otázke sa vracači ľudia pera, len tí, čo prispievali do podzemných publikácií. Historik Stefan Karboński nazval Kuraša vel „Ogña“ Jánošíkom 20. storočia. Zase iný historik písal, že „zahynul za Poľsko bez komunistov“. Farár Chojnacki v Juszczyne pri Maďarskej Podhalanskom prinávratil dobré meno „Ogño“, keď v miestnom kostole posvätil tabuľu venovanú jeho pamiatke. 5. augusta na úpätí Turbáča kňaz Chojnacki počas omše posvätil zástavu Kurašovho oddielu a homiliu predniesol kňaz prof. Tischner... 9. septembra 1992 bol v Zakopanom bývalý londýnsky preident PK Ryszard Kaczorowski, ktorému dvaja „ogňovci“ Jan Bachleda Žolnierczyk a Tadeusz Figus hlásili, že „Ogień“ bude posmrtnie vyznamenaný križom Virtuti Militari, Križom udatných a Križom za zásluhy s mečmi.

Figus sa vo veci „Ogña“ obrátil v Ludzmiere i na prezidenta Lecha Wałęsu, ktorý prisľubil o tom pouvažovať a poveriť to ministru Wachowskemu. Pripravili sme preňho za hrst faktov z Kurašovho života. Narodil sa vo Waksunde v r. 1915. Pred vojnou ukončil 5 tried gymnázia a poddôstojnícku školu v Zbore pohraničnej ochrany. Po septembrovej porážke sa vrátil na otcovu gázdrovstvo. Patril do konšpiračnej Tatranskej konfederácie. Keď ju gestapo rozbito, vstúpil do AK. Počas Vianoc 1943 svojvolne opustil hliadku a išiel na zábavu a na vodku. Zanechal pritom stopy, po ktorých nacisti došli do lesa a objavili bunker, kde zabili 2 partizánov. Desiatnik Kuraš ušiel do lesa a prerušil styky s AK. Na jar 1944 Zvláštny súd AK ho odsúdil na smrť za spôsobenie smrti kolegov a za dezerciu. Zanedlho sa stal veliteľom Ľudovej stráže bezpečnosti (BCh — roľnícke prápory) a úzko spolupracoval s Ľudovou armádou. Po oslobodení Podhalia sa „Ogień“ stal okresným veliteľom MO a neskôr ho vedúci Vojvodského bezpečnostného úradu menoval za šéfa bezpečnosti v Novom Targu. V apríli 1945 Kuraš opustil komunistov a vypovedal im vojnú. Zabil členov PRS, príslušníkov bezpečnosti a MO. Obefami jeho oddielu bolo i civilné obyvatelstvo a Židia, ktorímu sa podarilo prežiť koncentračné tábory, roľníci, čo mu odmietať platíť kontribúciu, náhodní turisti a dokonca dvaja anglickí diplomati. Celkove „Ogień“ a jeho ľudia zavraždili vyše 400 osôb, uskutočnili 295 teroristicko-lúpežných útokov a 120 individuálnych kontribúcií v celkovej hodnote niekoľkých miliónov zl (podľa vtedajšej hodnoty). K najhornejším zločinom samozva-

nečka majora Kuraša patrilo obesenie tehotnej ženy 10. decembra 1945 a neskôr, v auguste 1946, zavraždenie dvoch harcerov, ktorí po postrelení boli zabiti lopatami... Proti rehabilitácii Kuraša protestujú bývalí vojaci AK z nowotarského obvodu Svetového zväzu vojakov Krajinskej armády, ktorí 10.10.1992 poslali na Hlavnú správu zväzu osobitný dopis v tejto veci.

Najprv by som chcel doplniť, že spomínanú ženu banda obesila v Ostrowsku. Do Novej Belej banda prišla v noci z 15. na 16. apríla 1946. Jeden z jej členov mal zoznam ľudí, ktorých mali zbrať a zabít. Bolo to udanie na novobelštíckich Slovákov, ktorí Kurašovi poslali úradné činitelia. V zozname bolo 6 krajanov: dvaja z nich — František Brodovský a Dominik Kalata — naštastie ušli, no štýrom, ktorých mena som uviedol na začiatku, sa to nepodarilo a zahynuli. Všetkých na dôvodek vyrabovali. U Jána Kraka vzali koňa, voz, 2 ošípané, asi 1200 kg obilia, všetky odevy a 110 m lanového plátna. U Jána Ščureka banda vzala 2 kravy, 2 ošípané, rôzne oblyky, košeľa a iné veci. U Jozefa Chalupku zrabovali koňa, voz, kravu s telatom, všetku slaninu zo zabijačky, všetok odev a asi 800 kg obilia. U Jána Lapšanského — celú ošípanú (zabijačku), 1200 kg obilia, 150 m plátna, odevy, obuv, množstvo vriec (tie vzali aj iný k obiliu) a pod. U Františka Brodovského banda straňne zbilá manželku a syna, aby prezradili skryšu otca a zrabovala 100 m plátna, materiál na košeľu a iné veci z domácností. U Dominika Kalatu vzali koňa, voz, 2 kravy, 2 ošípané, 100 m lanového plátna, odevy, lanové vrečia atď.

Niekto sa môže spýtať, prečo o tom pišem dnes, keď od tých tragickej udalostí uplynulo už 46 rokov? Predovšetkým preto, že sa v záverečnej kampani — povedal by som — o uznanie „Ogña“ priam za národného hrdinu, ktorého treba posmrtnie vyznamenať, budovať mu pamätníky, lebo bojoval s komunistami. Ja by som sa chcel spýtať, s akými komunistami chcel bojať v Novej Belej, keď tu v rokoch 1945–50 neboli ani jeden. Zato zahynuli štýria Slováci (zabiti kyjakmi), ktorí podobne ako všetci krajania, nikdy nemali s komunistami ani spoločné.

Nemôžem pochopiť, ako je to možné, že ľovekovi, ktorí možno aj bol krátke v odboji, ale súčasne raboval a vraždil nevinných ľudí sa dnes vysváčuju tabule, stavia sa na piedestále. Keď to tak ďalej pôjde, zanedlho sa ho možno ti isti ľudia pokusia vyhliasiť za svätca. Toto zbojníka, lupiča a zločinca. Aká ironia! Čo na to všetci ti, čo podnes oplakávajú svojich blízkych — stovky Kurašových obetí? Existuje spravodlivosť?

JÁN FRANKOVÍC

ODIŠLA OD NÁS

Dňa 31. októbra 1992 zomrela v Dolnej Zubrici vo veku 95 rokov krajanka

MÁRIA VENGRÍNOVÁ

Zosnula bola jednou z prvých členiek Spoločnosti na Orave a dlhoročnou čitateľkou našho časopisu. Odišla od nás najstaršia krajanka v Dolnej Zubrici, vzorná a statočná žena. Čest jej pamiatke!

MS KSSČAS v Dolnej Zubrici

Topinambur pre každého

Dnes vám, milí čitatelia, chceme predstaviť veľmi zaujímavú a užitočnú rastlinu, ktorú možno pestovať i na Orave a Spiši, Volá sa Topinambur, (*Helianthus tuberosus*). Patrí do čeľade zložitých (Compositae) svojim vzhľadom pripomína slnečnicu. Jej vlastou je Severná Amerika a za svoj názov vďačí indiánskemu kmeňu TOPINAMBOORE, ktorý si ako prvý všimol jeho chufové a krmovinové vlastnosti. Je v podstate jednorocnou rastlinou, ale biologicky považovanou za mnohoročnú, keďže na jednom poli prináša úrodu mnoho rokov. Každý rok na novo vyrastá z pozostatkov, ktoré zostali po zbere hlúz. Je to možné pre vysokú odolnosť proti mrazu (dokonca do mínus 50 stupňov C) hlúz, ktoré na zimu ostali v zemi.

Hlúza má podobnú krmovinovú hodnotu ako zemiaky a obsahuje: 80 perc. vody, 2 perc. všeobecných bielekovic, 0,2 perc. tuku, 15,6 perc. bezdusikatých výtažkov, 1,3 perc. vlákna, 0,9 perc. popola. Ak však zoberieme do úvahy fakt, že možno využívať i nadzemnú časť rastliny ako zelené krmivo (na lepších pôdach možno kosiť dokonca trikrát), vtedy vysvitne, že všeobecná hodnota úrody topinamburu značne prevyšuje hodnotu ostatných kŕmnych rastlín.

Hoci sa o topinambure hovorí, ako o „zemiakoch z pieskov“ — jednako čím lepšia je pôda, tym vyššia je úroda. Domáci rekord úrody je ok. 500 q/ha hlúz a 900 q/ha zeleného krmiva (pri jednom kosení). Ak rolníci chcú využiť túto rastlinu hlavne na zelené krmivo (najčastejšie na siláž), musia počítať s aasi 20–30 perc. poklesom úrody hlúz. Rastlina je mimoriadne odolná proti suchu. Výrazným príkladom toho bol minulý rok. Od augusta bol jedinou oázou zelené na slnku vypálených „stepných“ plochách.

Ako rastlina krátkeho dňa kvitne až v októbri a v tom istom mesiaci jej hlúzy dosahujú až 80-percentný prírastok.

Pomerne najmenej náročným a aj najmenej nákladným spôsobom pestovania topinamburu je ponechanie rastliny, aby rastla „divoko“, bez riadkov. Vtedy

síce je fažší (ale možný) zber hlúz elevátorovým výrávačom. Keď chceme mať rastlinu v riadkoch, počkáme na jar, aby vyrástla do výšky 10–12 cm a vtedy ju oborávame. Cielom toho základu je vytýčenie riadkov a súčasne preriedenie rastliny, ktorá spravidla rastie príliš husto. Týka sa to samozrejme ďalších rokov využívania. V prvom roku po vysadení topinamburu plantáž ošetrujeme tak ako zemiaky až do vytvorenia riadkov.

Zber, závisle od cieľa pestovania, delíme na tri spôsoby. V prípade, keď chceme dosiahnuť vysokú úrodu hlúz, zelené časti kosíme čo najneskoršie, najlepšie po premrznutí, zato hlúzy vykopávame — závisle od počasia — v novembri — decembskom alebo až na jar. Zelené časti rastliny sa vtedy počas vykopávania hlúz dostávajú do pôdy ako organické hnojivo. Tento spôsob využívania spôsobuje, že plantáž si nevyžaduje dodatočné hnojenie maštálom a minerálne hnojenie možno obmedziť na neveľkú dávku dusíka na jar. Tým, že každý rok dostáva do pôdy 800–900 q/ha organickej masy spôsobuje, že úroveň organických látok v pôde prudko stúpa. Preto oprávnenne možno topinambur pomenovať ako biologické perpetuum mobile.

V prípade, keď chceme mať priemerne úrodu hlúz, ale aj zelené krmivo na siláž, rastlinu kosíme v októbri a v tom istom mesiaci vykopávame hlúzy. Napokon, keď chceme dosiahnuť vysokú úrodu zelených krmív, rastlinu kosíme 2–3 krát počas vegetačného obdobia. Úroda hlúz bude vtedy značne nižšia. Po každom kosení hnojime plantáž dusíkom. Kosíme vysoko, priemerne 15–20 cm nad zemou.

Hlúzy v kopcoch sa zle skladujú, najmä počas mierej zimy. Preto najlepšie je hlúzy ponechať cez zimu v zemi a vykopávať ich na jar (marci — máji). Vtedy straty sú minimálne a úroda o 10–20 percent vyššia. Hlúzy dávame zvieratám surové, hoci možno ich aj pariť, ale je to zbytočné. Rozdrobené hlúzy možno tiež silažovať. Mladé zelené časti rastlín majú rady všetky zvieratá na gazonovstvo. V prípade ošip-

ných, keď sa plantáž nachádza nedaleko gazonovstva, možno na jeseň a na jar využiť najlacnejší spôsob kŕmenia, to znamená pustiť ošipané na plantáž, samozrejme ohradenú.

Otázku prípadnej likvidácie plantáže účinne rieši jarné použitie Chwastoxu napr. na obilie zasiate po topinambure. Vysoká úrodnosť topinamburu (50—80 hlúz z jednej materskej hlúzy) umožňuje získať materiál na sadenie v priebehu jedného roka. Keď na jeseň alebo na jar zasadíme napr. 10 kg hlúz na ploche jedného áru (na dobrém mieste), už na budúcu jeseň možno ziskané hlúzy zasadí na ploche až 30—50 árov. Väčšie hlúzy možno pred sadením krájať. Hlúzy sú tiež výbornou surovinou na výrobu špiritu — za 100 kg až 23 litrov.

Veľkou prednosťou tejto rastliny je i to, že sa hodí aj pre ľudu. Napr. Anna Czerniová v knihe „Warzywa rzadko spotykane“ uvádzá až 23 predpisov na prípravu topinamburu, o. i. polievky, hlavné jedlá, hranolčeky, šalát, nakladané hlúzy a pod. Topinambur je najpopulárnejší vo Francúzsku a v Kanade, kde účinne vytlačia z jedných listkov zemiaky.

Ešte niekoľko základných informácií o topinambure:

- * Termín sadenia — XI.—XII., ako aj III.—V.,
- * Termín zberu — XI.—XII., ako aj III.—V. nasledujúceho roku,
- * Sadenie — vysadzovačom zemiakov — 10—12 q/ha,

* Zber — elevátorovým výrávačom po skosení nadzemnej, zelenej časti rastlín.

Pestovanie spočíva prakticky len v jednom oborávaní Topinamburu. Neskôr rastlina zahuší všetku burinu, rastie totiž do výšky 2,5 až 3 metre. Maštálom hnojmo možno dávať každé 3—4 roky. V roku, keď hnojime maštálom hnojom, nepoužívame minerálne hnojivá. V nasledujúcich rokoch maštálom hnoj zaořávame veľmi plynko, aby sme hlúzy ponechané na zimu v pôde, nezaorali príliš hlubo, čo by potom stažilo vykopávanie.

Zdá sa nám, že celkom jednoduchým spôsobom — využitím topinamburu — možno na dlhé desaťročia obhospodariť všetky úhory, ktorých je na Spiši a Orave ešte viac.

Topinambur by mal rásť na každom záhumienku a na každom gazonovstve — ako zelenina, ale najmä ako hodnotná kŕmna rastlina.

ZELENÁ KRONIKA

pre kontrolu potravin a liekov povolil transfúziu takejto krví pre 25 dobrovoľníkov. Nová metóda umožňuje získať lacnú krv, nenakazenú žiadnymi ľudskými patogénmi.

* * *

TEPELNÝ EFEKT V EURÓPE Vo Veľkej Británii sa skupina vedcov zaoberá problémami spojenými so zmenou klímy v Európe, spôsobenou zväčšeným obsahom kysličníka uhličitého (CO_2) v atmosfére, čiže tzv. tepelným efektom. Vypočítali, že v roku 2050 koncentrácia tohto plynu vo vzduchu bude dvojnásobne väčšia ako v období pred rozvojom priemyslu. Priemerne ročné teploty v Európe stúpnú o 3 až 7°C (na svete o 1,5 až 5,5°C). Najviac sa zmenia teploty v severnej Európe. Zväčší sa množstvo zrážok, ale zarovne aj parenie, čo bude mať za následok nedostatok vody. Vzniknú priaznivejšie podmienky pre pestovanie takých rastlín ako slnečnice a vinná réva, ale horšie pre žito, trávu a ovocné stromy.

* * *

POPOL Z DREVA môže slúžiť ako hnojivo, keďže popri vápniku obsahuje veľa draselných solí. Napr. v 100 kg popola z bukového dreva sa nachádza ok. 10 kg kysličníka draselného. Preto by sme nemali ľahkomyselne marniť — čo sa často stáva — tento prameň bezplatného hnojiva. 100 kg popola môže z hľadiska hnojivového pôsobenia nahradiť 100 kg kainitu, 25 kg su-

perfosfátu a 100 kg hnojivového vápna. Popol z dreva sa hodí predovšetkým na pestovanie euklovej repy, jačmeňa, pšenice a zeleniny. Používa sa v dávke asi 400 kg na hektár.

* * *

OBALY A KOŘÍNKY V Austrálii vzniklá firma Biopac vyrábajúca obaly zo škrobu, ktoré sa v celku biologicky rozkladajú. K ich rozkladu dochádza pod vplyvom vlhka, čo trvá priemerne 3–4 týždne. Obaly môžu tiež slúžiť ako krmivo pre dobytok. Cena surovín pre ich výrobu je zatial sice vyššia ako cena polyvinylchloridu, z ktorého sa dnes vyrábajú obaly. Keď však začne výroba surovín, ako aj obalov v priemyselnom meradle, výrobnej náklady by sa mali značne znížiť. Firma zatial vyrába debny na ovocie a zeleninu a plánuje postupne rozširovať sortiment výroby.

* * *

OBDOBIE JALOVOSTI PRASNICE Pri odstavovaní 6-týždňových prasiat výrobný cyklus prasnice (obdobie od dňa prispôsobenia po odstavenie prasiat a ďalšie oplodnenie trvá priemerne 166 dní, čiže 114 dní farchavosti + 10-dňová prestávka pred oplodnením). To znamená, že v priebehu roku možno dosiahnuť skoro 2,2 vrhu. Ak sa obdobie

jalovosti predĺži, zníži sa počet prasiat a tým stúpnu náklady na chov prasnice. Odstavovanie prasiat od prasnice je činiteľom, ktorý podporuje novú ruju. Preto hned po odstavení prasiat treba prasnicu pozorovať, či sa neobjaví ruja. Známym spôsobom urýchlenia ruje je masáž vemenia prasnice (každý deň niekoľko minút natierame dlaňou).

* * *

AKÁ TEPLOTA V MAŠTALI? Najlepšie podmienky sú vtedy, keď vlhkosť vzduchu dosahuje 70–75 percent a teplota + 8–15°C. Vysoká vlhkosť vzduchu v maštali, ktorú zaznamenávame najčastejšie v zime, môže spôsobiť značné zníženie produkcie mlieka. Podobný vplyv má aj príliš nízka teplota. Preto v maštaliach by sa prípadne voľne miesto malo oddeliť stenou z lisovanej slamy alebo z dosákov obložených slamou. Steny a povaly by tiež mali byť oteprené. Napr. skladovanie sena nad maštaľou pomáha udržať žiaducu teplotu. Veľké straty tepla spôsobujú obloky a zle utesnené dvere. Založenie dvojitého skla do obložených rámov, ako aj utesnenie dverí pomocou rohože prispeje k vytvoreniu dobrej mikroklimy.

DOBYTČIA KRV V TRANSFÚZIACH. Americká firma Biopure Corporation vypracovala technológiu, ktorá umožňuje používať dobytčiu krv pri transfúziach u ľudí. Z kravskej krví sa extrahuje hemoglobin, ktorý po očistení sa mieša s vhodnými tekutinami a potom používa pri transfúzii. Úrad

WETERYNARZ

BRUCELLOZA SWINI

Brucelloza jest chorobą wrażliwą — zwaną inaczej zakaźnym rumieniem, atakującą oprócz krów, także inne zwierzęta, a między innymi i świń. Objawem choroby są liczne poronienia, nie donaszanie płodów, a u samców silne opuchnięcie i zapalenia jąder. Prócz tego może wystąpić zapalenie stawów. Swinie najczęściej zarażają się od chorych krów przez picie zakażonego mleka lub bezpośrednio przez przebywanie we wspólnym pomieszczeniu ze zwierzętami chorymi. Brucelloza u świń ma raczej przebieg łagodny i często stwierdza się ją dopiero po badaniu krwi. Choroba na brucellozę macy i krowy należy wyłączyć z hodoli i przeznaczyć na tucz. Aby zapobiegać tej chorobie, należy chlew trzymać w należytej czystości i przeprowadzać okresowe odkażanie. Przed wszystkim nie wolno dopuścić, aby choroba została zawleciona do gospodarstwa — w tym celu zakupuje się zwierzęta tam, gdzie wiadomo, że nie ma chorób zaraźliwych. Nowo zakupione zwierzęta przetrzymuje się w oddzielnym pomieszczeniu przez około 30 dni i nie wpuszcza ich do ogólnego chlewu, dopóki nie ma pewności, że są zdrowe.

GLISTNICA ŚWIŃ

Jest to choroba wywoływaną przez pasożyty — glisty, które najczęściej występują u zwierząt młodych w wieku 3–9 m-cy. U dorosłych sztuk glisty są rzadziej spotykane a one łatwiej znoszą

te pasozyty. U świń mającą niewielką ilość robaków, objawy choroby są nieznaczne. Silne zarobaczenie wywołuje niedokrwistość, biegunkę na zmianę z zaparciem, zgrzytanie zębami, zjadanie kalu i picie gnojówki, a gdy choroba trwa dłużej — silne wychudzenie. Prócz tego świnie czasem wykazują podniecenie, kręczą się po chlewie w kółko oraz dostają drgawek. Świnie zarażają się glistami zjadając wraz z zanieczyszczoną karmą — jaja glist. Z tych jaj w jelicie cienkim świń wylęgają się larwy, które przebijają ścianę jelita i przedostają się do krwi. Z krwią idą do płuc, skąd przez tchawicę idą do krtani oraz jamy ustnej. Następnie razem z karmą i śliną są powtarzanie polkane i wędrują do jelit cienkich, gdzie przekształcają się w dorosłe glisty składające jaja. W ciągu 24 godzin każda samica glisty może złożyć około 200 tysięcy jaj, które zwierzę wydala z organizmu wraz z kałem. Po 15–20 dniach jaja dojrzewają i stają się zdolne do zakażenia. Silne zaatakowanie płuc przez larwy może wywołać zapalenie. Obserwuje się wówczas brak apetytu, kaszel, duszność i gorączkę, a choroba kończy się śmiercią po 8–10 dniach. Glisty żyjące w jelitach wydzielają trucizny powodujące stopniowe zatrutwanie organizmu świń. Rozpoznanie glistnicy za życia zwierzęcia jest łatwe, jeśli w kale znajdują się dojrzałe robaki, w innych przypadkach trzeba dać kal do badania. W celu leczenia zadaje się świniom lek przepisany przez lekarza, jednak przed podaniem leku nie wolno świnia karmić przez 24 godziny, a po podaniu go przez 3 godziny. Wydalane z kałem glisty zabija się przez polewanie wrzątkiem, po czym wynosi się wraz z nawozem, który układają się w pryzmy

i przykrywa 10 centymetrową warstwą ziemi. Kojce, w których przebywały zarobaczone sztuki dokładnie oczyszczają się, podłogi i ściany oblewają się wrzątkiem i szorują. Przez 10 dni nie wolno wpuszczać świń do takiego chlewu. Po dwóch tygodniach od dnia wpuszczenia świń do oczyszczonego chlewu, zaleca się powtórzenie zabiegu mycia go. W zapobieganiu należy zwrócić uwagę, aby świnie nie zanieczyszczaly wody, karmy i koryt kalem. Raz w miesiącu powinno się oblewać wrzącą wodą podłogi w chlewach a wybiegi utrzymywać stale w należytym porządku.

ŚWIERZB ŚWIŃ

Świerzb u świń wywołany jest przez małe owady — świerzbowce — które żyją w powierzchniowej warstwie skóry głowy, szczególnie koło oczu i uszu, na grzbicie, bokach tułowia i po wewnętrznej stronie ud. Czasami świerzbowce żerują na całej skórze. Najczęściej atakują one świnie porośnięte gęstą szczecią. Świerzbowce przenikają w powierzchniowe warstwy skóry, gdzie samica składa jaja. Z jaj tych po 48 godzinach wylęgają się młodociane postaci świerzbowca, które po 2–3 tygodniach dojrzewają i stają się zdolne do składania jaj. Poza skórą zwierzęcia świerzbowce mogą żyć 19 dni, świnie zdrowe zarażają się świerzbem przez bezpośrednią założenie się z chorymi, z przedmiotami służącymi do ich oporzadzania oraz przez zakażoną ściółką świnie źle utrzymane, nie czyszczone, przebywające w budynkach chlewach — szybko się zarażają. Pasożyt ten wywołuje silne świdzenie skóry. U chorych świń można zauważać

na skórze suche luski oraz wypadanie szczećiny tworzą się szaro-białe strupki, które na skutek zanieczyszczenia często przyjmują zabarwienie brązowe. Chora skóra stopniowo grubieje i falduje się, między fałdami skórnymi powstają ranki. Choroba rozwija się powoli, w wypadkach cięższych zwierzęta chudną, a nawet padają. U świń dorosłych oprócz świerzb na skórze tułowia bywa także świerzb uszu. Wewnątrz ucha tworzą się wówczas ciastowate, żółto-brązowe czopy. Trzeba oddzielić chore zwierzęta oraz przeprowadzić dokładne oczyszczenie i odkażenie chlewa, świnie zdrowe, które stykają się z zarażonymi należy obmyć wodnym roztworem kreoliną (szklanka kreolin na 10 litrów wody) i umieścić w odkażonych kojach. Świerzb leczy się specjalnymi maskami, które przepisuje lekarz.

NADMIERNY PCPĘD U KLACZY

Przyczyną nadmiernego popędu plecowego są najczęściej schorzenia jajników i jajowodu oraz macy i pochwy. Klacz z nadmiernym popędem są nerwowe i stale „grzeją się”. Podczas czyszczenia ich szczotką wydzielają mocz. W pracy taka klacz jest trudna do prowadzenia i narowista, a czasem wcale nie daje się używać. Niekiedy zdarza się przeciwnie, klacz takie są otępiale i senne. Klacz taką należy okazać lekarzowi, a w okresie leczenia karmi się ją samymi zielonkami lub sianem.

H. M.

PRAWNIK

UCIĄŻLIWY SĄSIAD A PRZEPISY

— Jakie są dopuszczalne odległości od granicy sąsiada? Sąsiad stawia budynek inwentarski niecałe 3 metry od naszej działki. Mało tego, nie patrząc na moje protesty, buduje obok szambo. Czy nie ma na takich sily? — pisze Katarzyna S. z woj. ciechanowskiego.

— Przede wszystkim należy dowiedzieć się w gminie, czy sąsiad ma zgodę od terenowego organu administracji państwowej na budowę tych obiektów. Zgodnie z przepisami prawa budowlanego, dotyczącymi warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać wznoszone obiekty — budynki mieszkalne i gospodarcze na działkach zagrodowych w indywidualnych gospodarstwach rolnych — odległość powinna wynosić co najmniej 4 m od granicy działki. Może być ona zmniejszona do 3 metrów, jeżeli ściana budynku od strony działki sąsiedniej jest bez okien i drzwi. Jeżeli zabudowa na danym terenie jest „zagęszczona”, odległość budynków od granicy sąsiada może być jeszcze mniejsza

jeżeli ich ściany są z materiałów niepalnych a dach z materiałów trudno zapalnych lub niepalnych. Takie usytuowanie obiektu nie może jednak utrudniać prawidłowej zabudowy działki sąsiedniej i musi być zgodne z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Istnieją jeszcze inne ograniczenia, które wiążą się z ochroną przeciwpożarową i uciążliwością danej budowli. Powinny być one ustalone w „pozwoleniu na budowę”.

Odległość szczelnego i krytycznego zbiorników do gromadzenia nieczystości, dołów ustępowych, ustępów nie skanalizowanych o liczbie oczek (kręgów) do 4 i podobnych urządzeń sanitarno-gospodarczych powinna wynosić: co najmniej 15 metrów od okien i drzwi w budynkach mieszkalnych; 7,5 metra od granicy działki sąsiedniej, drogi publicznej lub chodnika przy ulicy. W razie ustępów nie skanalizowanych o liczbie oczek przekraczającej 4 — odległość od budynku powinna wynosić co najmniej 30 metrów.

Podstawa prawa: prawo budowlane, zawarte w Dzienniku Ustaw nr 17 z roku 1980, poz. 62 z późn. zm. w roku 1988, nr 42, poz. 333 i z roku 1990 nr 70, poz. 412.

ZATRUDNIENIA
CUDZOZIEMCÓW

— Bezrobocie rośnie, ale do pracy w polu czy w ogrodnictwie nadal jest trudno o siłę roboczą. Interesuje mnie, jakie są zasady zatrudnienia cudzoziemców w naszym kraju. Chodzi głównie o Rosjan, którzy proszą się do jakiekolwiek pracy.

— Rozporządzenie ministra pracy i polityki socjalnej z 5 maja 1992 (Dz.U. nr 43, poz. 189 z późn. zm.), obowiązuje, ale wobec zatrudnianych cudzoziemców przy usługach eksporthowych świadczonych przez jednostki zagraniczne w Polsce. Ci pracownicy muszą mieć zezwolenie na pracę, które wydaje wojewódzki urząd pracy. Takie zezwolenie dotyczy wykonywania pracy w ramach konkretnie oznaczonej umowy o dzieło, w określonym czasie i miejscu. Okres pracy także jest ograniczony i wynosi do 12 miesięcy, bądź z możliwością przedłużenia do 24 m-cy.

Wynagrodzenie za pracę cudzoziemców nie może być niższe od wynagrodzenia przysługującego za wykonanie porównywalnej pracy pracownikom polskim.

Ponieważ jednak to rozporządzenie nie obejmuje sytuacji, o której Pan pisze, jedynym obowiązującym dokumentem będzie ustawa o cudzoziemcach. I tutaj jest przewidziany wymóg zgody urzędu pracy na zatrudnienie cudzoziemca.

PODATEK OD DAROWIZN

Z dniem 1 października 1992 podwyższa się kwoty wartości, które nie podlegają podatkowi od spadków i darowizn.

Jeśli chodzi o pieniądze i rzeczy od jednego darczyńcy — wolna jest od podatku kwota do 32 450 000 zł, a jeżeli jest od wielu darczyńców zwolnienie sięga do kwoty 64 900 000 zł.

W zależności od grupy podatkowej — czyli stopnia pokrewieństwa wolne od podatku od spadków i darowizn są: — kwoty wartości nabytych rzeczy i praw majątkowych: do 32 450 000 — jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do I grupy podatkowej, (małżonek, zstępni — dzieci, wnuki itp. oraz wstępni — rodzice, dziadkowie itp.); do 24 340 000 — jeżeli zalicza się ją do II grupy (zstępni rodzeństwa, rodzeństwo, rodzeństwo rodziców itp.); do 16 250 000 — jeżeli zalicza się tę osobę do III grupy pod. (nie zaliczenie do I ani II gr.).

Ponadto podwyższono kwoty zwolnione od podatku od spadków i darowizna w przypadku mieszkań spółdzierzych, lokali mieszkalnych własnościowych w budynkach stanowiących odrębną nieruchomości lub domu mieszkalnego.

Do 97 100 000 — dla I grupy podatkowej
do 64 650 000 — dla II i III grupy podatkowej.

VLASTIMIL MARŠÍČE

Fujavice

Fujavice fujavá
Počad spí a nevstává.
Ale když se zvedne,
každý před ní
v noci ve dne
prchá hlava nehlava.
Vesničí se žene
v noční košili,
až v ní zablácené
padne bez sily.
Od té chvíle v jednom kuse
spí zas s tváří nevinnou,
na polštáři vlasy rusé,
pod špinavou perínou.

Zimný vietor

E♭ B♭⁷ E♭ A♭

Aj ked' hvízda ſu-ja-vi-ca, aj ked' hvízda ſu-ja-vec,
F#mi C⁷ F#mi B♭
aj ked' mráz nám štipe líca, sa-ni-ca je dobrá vec,
E♭ A♭ B♭⁷ E♭
ſi-u, ſi-u, ſi-u. Zimný vietor ſú - ka,
C#mi F#mi B♭
kto sa bo-jí gu-lo-vačky, nech zosta-ne dnuká,
E♭ A♭ B♭⁷ E♭
ſi-u, ſi-u, ſi-u, zimný vietor ſú - ka,
C#mi F#mi B♭
kto sa bo-jí gu-lo-vačky, nech zosta-ne dnuká.

NAŠA FOTOHÁDANKA

Naša snímka predstavuje známeho divadelného a filmového herca v Spojených štátach, tvorca mnohých znamenitých úloh v celom rade filmov a seriálov. Každý ľahko uhádne o koho ide keď spomenieme, že hrá hlavnú úlohu — poručika kriminálnej polície v populárnom americkom seriáli Kojak ktorý práve teraz už po druhý raz vysiela naša televízia. Napíšte nám jeho meno a pošlite do redakcie. Medzi autorov správnych odpovedí vyžrebuje me hodnotné odmeny — slovenské a české knihy.

* * *

V Živote č. 414/92 sme uverejnili snímku kedysi veľmi populárneho, už nežijúceho amerického speváka, kráľa

rock and rolla Elvise Presleya. Knihy vyžrebovali: Adela Vondráčková z Veľkej Lipnice, Eva Klukošovská z Novej Belej a Aleksandra Jankowská z Walcza.

Traja Králi

Do mesta Jeruzalema vchádzajú bohatí králi. Majú veľké sprievody a nesú bohaté čary. Ľudia sa na nich dívajú a hovoria si:

Herodes bude mať bohatých hostí.

Ale traja králi nejdú k Herodesovi. Pýtajú sa, kde je malíček, teraz narodený kráľ. Ľudia sa zase čuduju. O takom kráľovi nevedia.

— Dozaista ste poblúdili, — hovoria mnohí. Ale králi odpovedajú:

— Nepoblúdili sme. Videli sme na východe jeho hviezdu. Prišli sme sa mu klaňať.

Ľudia ich zaviedli k Herodesovi. Ten sa naňaľal. Bál sa, že on už nebude kráľom.

Hneď si niečo vymyslel. Povedal kráľom:

— Moji kňazi vám to povedia.

Povolal kňazov. Tak sa dozvedeli traja králi, že nový kráľ sa narodil v Betleheme. ISili tam. Krásna hviezd sa im zasa zjavila. Mysleli, že ich zavedie do krásneho paláca. Tam bude nový kráľ ležať v samom zlate. Ale sa myli, lebo hvieza zastala nad malou jaskyniou. Bola to chudobná mašťalka. Králi sa pozreli jeden na druhého. Nechceli veriť, že nový mocný kráľ leží v tejto mašťali. Ale hvieza len stála. Uverili jej. Včeli do mašťale. Tam ležalo krásne dieťa. Ležalo na slame v jasličkách. Okolo jasličiek bola silná žiara. Traja králi padli na kolenná a klaňali sa Ježiškovi. Dali mu zlato, drahé kamene a myrhu. Prosili ho o požehnanie. Ježiško sa usmieval. Ružovými ručičkami požehnal troch kráľov.

ČO JE TO?

Všetko sa do toho vmetí.

(adecebA)

Vo dne je to ako obruč, v noci ako had.

(kosapO)

MILAN RÚFUS

Na zimnom potoku

Už nezurčí.

Len kdesi dolu stenká

a mumle ako zo sna mládatá.

A jeho voda ako Snehulienka

v sklenenej rakve

leží zakliata.

Trpasličkovia nevyronia slzu

a pri tej rakve smutní nestoja.

Po hladkom lade veselo sa kŕžu,

vystrájajú

a nič sa neboja.

Vedia tí dobre,

čo sa na jar stane.

Zlé jablko jej z hrdla vyskočí.

A Snehulienka

zase z mŕtvych vstane.

A zasa bude zurčať

potôčik.

KOMU SUPERPOHÁR?

medzi nimi najmä Armin Bittner, Franz Heinzer, Atie Skaardal a pod.

V súťaži žien je len jedna veľká favoritka v zápolení o Krištáľovu gulu — Rakušanka Petra Kronbergerová. Vyhrala už posledné tri ročníky Svetového pohára a keď sa nič nestane, môže k ľudne vyhrať i štvrtý. Je rovnako dobrá v slalome, ako aj v zjazde. Na posledných olympijských hrách získala dve zlaté medaily. Môže s ňou zabojať ešte 28-ročná Francúzka Carole Merleová a Švajčiarka Vreni Schneiderová, vynikajúca slalomárka, ktorá už v roku 1989 vyhrala Svetový pohár. Pred pár rokmi dominovali v tomto športe Švajčiari. Ako bude tento rok, uvidime. Zápolenie bude iste tvrdé a napínavé tým viac, že organizátori tento rok značne zvýšili finančné odmeny za najlepšie umiestnenie na jednotlivých pretekoch.

Adéla, Aleš, a aligátor

Hluboké křeslo v dětském pokoji je natočeno k oknu. Zdá se prázdné, ale něco v něm chroupe.

„Když budeš chroupat bonbóny, budeš mít zuby jak aligátor“ řekla z válenky Adéla.

„Nenadávej,“ odpovědělo křeslo a vyskočil z něho kluk.

„Aligátor není nadávka, aligátor je...“ Aleš čeká, co mu sestřička Adélka poví. Zasmála se a řekla: „Aligátor je mřňavý kluk, co má zuby jako noty na buben a uši, že by s nimi mohl obracet vítr.“

Místnost naplnil hurónský řev. Aleš je jedním skokem na válenku a buší do Adely hlava nehlava.

„Necháš toho?“ Nenechal. Dostal pohlavek. A ještě jeden.

„Nejsem aligátor a nemám tě rád!“ zakříčel. „Nikdo tě nemá rád!“ Prásk, a už je za dveřmi, opírá se o ně, aby Adéla nemohla ven a aby nedostal pohlavek navíc. Ale nic se neděje. Jako by na té válence usnula, pomyslel si Aleš, když nahlédl do pokoju. Adéla leží na břiše a otrásají se jí ramena. Ona snad brečí, napadlo ho a po špičkách došel až k ní.

„Nebul, já to tak nemyslím. Já tě mám rád. Ale musíš mi říct, co je to aligátor.“ Zavrtěla hlavou: „Nikdo mě nemá rád. Ani Jirka ne.“

„Jo tak Jirka?“ svitilo Alešovi. Ten, co k nim minulý týden pořád volal, div nezavářil telefon. Jeho velká sestřička je zamilovaná, a Jirka najednou nic. Třeba ani neví, že ho Adéla miluje. A to by se mu mělo vysvětlit. Ale kde ho najít?

Pak si Aleš vzpomněl, kde se s ním s Adélou skamarádili...

Na atletickém stadionu je rušno a pán, co trhá lístky, je přísný.

„Sem bez vstupenky nesmíš!“ řekl a Aleš se začal šacovat. V jedné kapsce našel lízátko.

„Pane, já tam moc potřebuju.“ Natáhl k uvaděči ruku s lízátkem, a ten se nakonec usmál: „Tak jdi.“

Po běžeckém oválu běží spolu s ostatními i Jirka a zvonec odzvání poslední kolo.

„Jirkoo! Do toho!“ fandi mrňous a Jirka dobihá jako vítěz.

Aleš k němu proklouzl: „Ze jsi jim ale utekl! Ty jsi běžel jako“, zarazil se, vyprskl a pak dodal: „jak aligátor!“

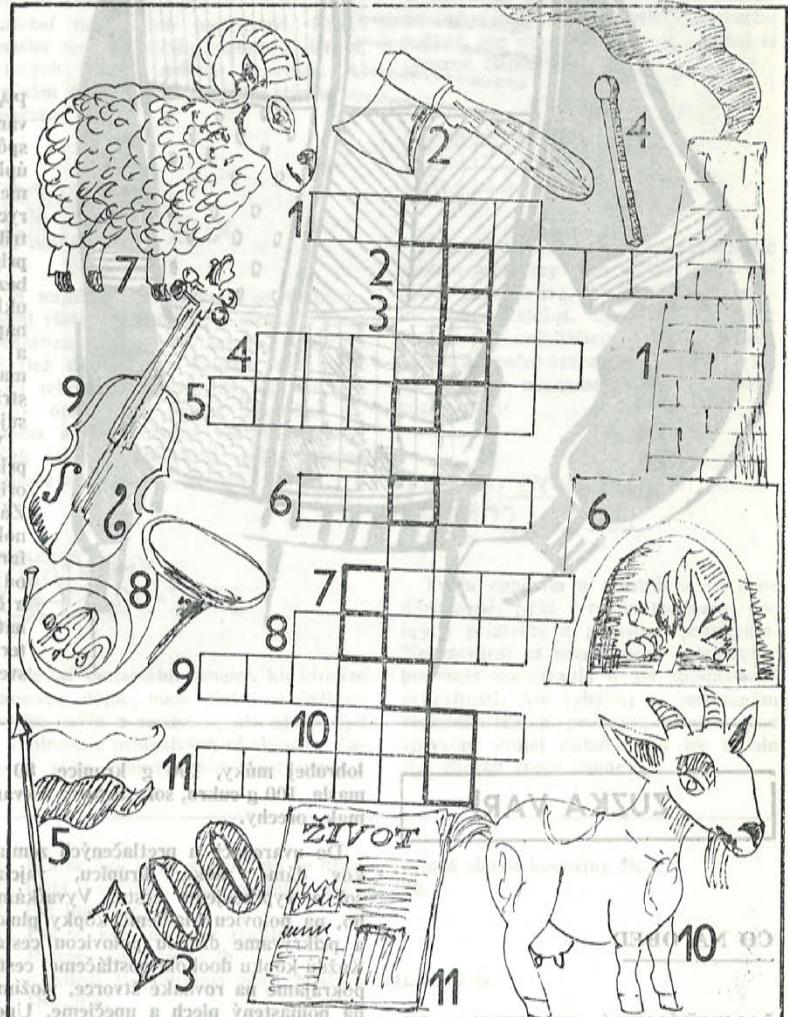
Odpověděla mu salva smíchu: „Viš ty vůbec, co je to aligátor?“ A Aleš zavrtěl hlavou.

„Velikánský krokodýl. Jestli chceš, ukážem ti ho s Adélou v zoologické zahradě. Třeba hned příští neděli.“

MAGDALENA PROPPEROVÁ

Metelice

Metelice
večer vtrhla do ulice,
nahodila bílé dům
a odletěla k sousedům.
Chytily se za okap,
střechu zvedla jako chlap
a hned pod ní ze svých zad
pytel sněhu začala cpát.

Pannou v hore, babou v dome; hlavu hore, nohy dole; po izbe beháva, pod lavicou spáva. Co je to? Odpověď nájdete v našej dnešnej křížovke.

Zo správnych odpovedí novembrovej tajničky sme vyzrebovali troch výhercov Jolantu Žiembovú z Malej Lipnice, Moniku Bednárikovú z Novej Belej a Kristinu Vaníčkovú z Durština.

ked mala sotva 12 rokov. Pomohol jej hráč na biele Bill Summers, spolupracovník H. Hancocka a autora hudby k televízniemu seriálu Roots. Začala spievať v zboroch a zanedlho i komponovať. Prvá pieseň, ktorá jej priniesla aj prvý úspech, sa volala Love/Hate a zaznela v druhom diele filmu Policej v Beverly Hills. Napsala ju spolu s Andre Cymonom, spolupracovníkom slávneho Princea a producentkou Jody Watley. Značný ohlas piesne jej priniesol zmluvu so známou gramofónovou firmou MCA, ako aj prvý album so známymi hitmi Girlfriend, ako aj Mercedes Boy. Vdaka nim sa rýchlo dostala do popredia najprv amerických populárnych a rhythm and bluesových rebríčkov a zkrátka i európskych a japonských.

Hovorí sa, že treplivost ruže pri- náša. Platí to v plnom rozsahu i pre Peebles, speváčku, skladateľku a od- nedávna i producentku. Dva roky sa treplivo hrála so svojim novým albumom Always, ktorý s nou pripravila

ma nielen ako speváčka, ale i skladateľka.

Prvú šancu venovala sa tomu, — ako samá hovorí, — čo priam zbožňuje, čiže hudbu a spevu, a bez čoho si nevie predstaviť život, dostala už veľmi zná-

LIST DO REDAKCIE

Milá redakcia!

Chcela by som sa Vám podakovať za krásne slovenské knihy, ktoré sam viackrát vyzrebovala vo vašich súťažiach. Veľmi rada čítam časopis Život a zvlášť sa teším na hádky a krížovky. Máme 10 rokov, veľmi rada kreslim a čítam. Ešte raz Vám pekne ďakujem a prajem všetko dobré.

Monika Majerčáková
Nová Beľa

Dakujeme našej mladej čitateľke Monike za list. Prajeme jej a všetkým našim mladym čitateľom v novom roku 1993 mnoho úspechov.

Peebles

Hovorí sa o nej ako o veľkom prekvapení začiatku devädesaťtych rokov. Pochádzala z Oaklandu v Kalifornii, je ešte veľmi mladá, hoci už veľmi zná-

ADOM

ZIVOT

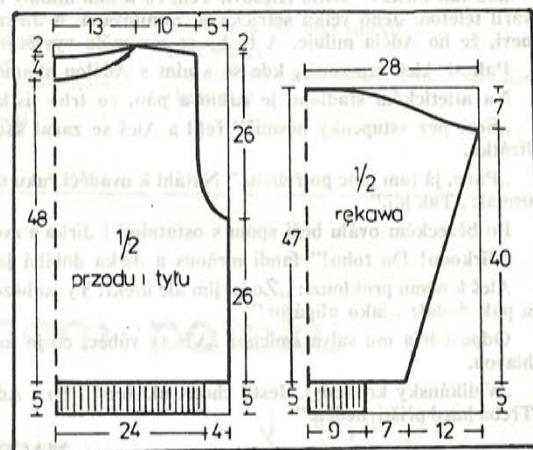
Cíl 1/1993 Ročník 36

21

PATCHWORK, čiže zošívavie celku z kúskov. Týmto spôsobom môžeme zhотовiť úplne nový sveter, samozrejme, ak máme niekoľko starých, ktoré môžeme postrihať. Začíname tým, že pripravené kúsky (tak zabezpečíme, aby sa nepárali) ukladáme podľa vlastného nápadu alebo podľa vzoru a zošívame, tak, aby sme mali jeden väčší kus. Potom strih a látku vhodne dopasujeme.

Výsledky bývajú krásne, priam závideniahodné. Sú originálne a neopakovateľné. Závisí to nielen od volby jednolivých kúskov, ale aj od farby a látky. A to závisí od toho, čo máme v šatníku a čo sme sa rozhodli postrihať. Na našom obrázku je sveter zošitý z kúskov starých svetrov.

ZUZKA VARÍ

CO NA OBED

ŠAMPIŇONOVÁ POLIEVKA SO SMOTANOU. Rozpočet: 250 g čerstvých šampiňónov, 500 g zemiakov, soľ, rasca, 3 polievkové lyžice hladkej múky, 30 g masla, 2,5 dl sladkej smotany, kóprová alebo petržlenová vňaf, zázvor.

Očistené a umyté huby pokrájame na plátky, osolíme, posypeme rascou a udusíme na masle domäkkou. Do vody dám varí pokrájané zemiaky a ked sú mäkké, pridáme udusené huby, ktoré sme zahustili múkou a zriedli trochou vody. Zalejeme smotanou, necháme prejsť varom a podľa chuti pridáme zázvor. Polievku po povrchu ozdobíme nadrobno nasekanou kóprovou alebo petržlenovou vňafou.

PARÍŽSKY TELACÍ REZEŇ. Rozpočet: 500 g telacieho stehna, soľ, 1 vajce, 50 g hladkej múky, mlieko, 1 jablko, 2 lyžice konzervovaného hrášku, 1 lyžica orechov, masť na vyprážanie.

Telacie rezne naklepeme, osolíme a namáčame do pripraveného cestíčka — vajce rozľaháme so soľou, pridáme mlieko, múku, postrúhané jablko, posukané orechy a konzervový hrášok. Rezne vyprážame na masti do zlatozlata.

Podávame s udusenou ryžou alebo so zemiakmi a s kúskom citróna.

PEČENÉ ZEMIAKOVÉ PIROHY. Rozpočet: 1000 g zemiakov, 300 g po-

lohrubej múky, 100 g krupice, 80 g masla, 100 g cukru, soľ, slivkový lekvár, mak, orechy.

Do uvarených a pretlačených zemiacov dámé múku, krupicu, vajcia, soľ a vypracujeme cesto. Vyvalkáme ho, na polovicu kladieme kópky plinky a prikrývame druhou polovicou cesta. Každú kópku dookola postláčeme, cesto pokrájame na rovnaké štvorce, vložíme na pomatený plech a upečieme. Upečené pomastíme maslom.

Plinku tvorí lekvár, v ktorom rozmiešame zomletý mak a orechy s cukrom.

KAPUSTOVÉ LANGOŠE. Rozpočet: 500 g polohrubej múky, 30 g droždia, 40 g cukru, mlieko, 1 žltok, soľ, 500 g kyslej kapusty, mleté čierne korenie, soľ, cukor, 60 g masti.

Do múky dám droždie rozmiešané s cukrom, vlažné mlieko, žltok a soľ. Vypracujeme vláčne cesto, ktoré necháme dobre nakýsnúť. Medzitým si pripravíme kapustovú plinku: pokrájanú kapstu dámé na mast, osolíme, okoreníme a prikrýt dusíme. Nakoniec ju podľa chuti osládime.

Vykysnuté cesto vyvalkáme, pokrájame na štvorce, do každého dámé lyžicu udusenej kapusty, protilahlé roky spojíme a správime malé bochničky, ktoré potom rozvalkáme na tenšie posúchy. Langosť opekáme z oboch strán na rozohriatej sporákovej platni. Upečené potrieme mastou. Podávame s kyslým mliekom.

KARFILOVÁ POLIEVKA. Rozpočet: 1 karfiol, 50 g masla, 50 g hladkej múky, soľ, voda, 3 dl mlieka, 1 žltok, muškátový kvet, zelená petržlenová vňaf.

Z masla a múky urobíme bledu zápražku, zalejeme ju mliekom a dobre povaříme. Do hustého bešamelu pridáme uvarený a na ružičky rozobratý karfiol, soľ a rozriedime vývarom z karfiolu, v ktorom sme rozšľahali žltok. Nakoniec pridáme štipku muškátového kvetu a nadrobno posekanú zelenú petržlenovú vňaf.

HOVĀDZIE MÄSO ZAPEČENÉ S KALERĀBOM. Rozpočet: 300 g hovädzieho mäsa, 4 veľké kaleráby, 4 vajcia, soľ, 50 g oleja, 30 g hladkej múky, 3 dl mlieka, 50 g tvrdého syra, 1 viazanáčka mladej cibule.

Očistený, umytý a na kocky pokrájaný kaleráb osolíme, oprážime na oleji, zaprášime múkou, podlejeme vývarom a udusíme nie celkom do mäcka. Do ohňovzdornej misky vymastenej tuhom dámé časť umytého a zomletého mäsa, ktoré sme premiesali s nadrobno posekanou mladou cibulkou aj s vňafou a so soľou. Prikryjeme uduseným kalerábom a navrch dámé zase mäso. Nakoniec všetko polejeme mliekom, v ktorom sme rozhabarkovali vajcia, osolíme, posypeme postrúhaným syrom a v rúre upečieme.

HALUŠKY S KYSLOU KAPUSTOU. Rozpočet: 1 kg zemiakov, 250 g hladkej múky, soľ, 100 g údené slaniny alebo bôčiku, nie-

koľko mladých cibuliek, kyslá kapusta.

Zemiaky očistíme, postrúhameme, pridáme múku, soľ a spracujeme cesto. Halušky hádžeme z lopárika pomocou noža do vriacej vody. Uvarené sedíme, omästíme rozprázenou slaninou a premiešame so surovou kapustou a nadrobno pokrájanou mladou cibulkou aj s vňafou.

MLADÝM HOSPODYŇKÁM

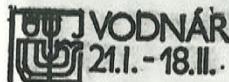
HLINÍKOVÁ FÓLIE. Môžeme do ní balíť rôzne potraviny a uschovat v chladničke i v komore, môžeme jí chrániť pečivo pred spálením. Nejčastejši jí však používame pri tepelné príprave potravín.

Maso v hliníkové fólii môžeme prípravovať ako dielu. Stačí ho jemne ochuttiť, natrhnúť máslem a zabalit do fólie a za deset minut máte oběd nebo večeru.

Párky vařené ve vode často praskají a štava z nich vytieče. Když je zabalíme do fólie a dáme do trouby, štava v nich zůstane a ještě k tomu nemusíme mýt kastrol.

Zbyde-li nám náplň do kuřete a nemáme jí kde upéci, stačí ji zabalit do fólie a upečeme jí i na plotynce na sporáku.

Potraviny zabalené do fólie (chléb, maslo, uzeniny, sýry apod.) si udrží svoju pôvodnú chut. Fólie zabráni také vysychaniu potravín a rozkladu tuku pôsobením svetla.

HVIEZDY O NÁS

VODNÁR
21.I.-18.II.

Veľmi dôležité budú teraz tvoje príateľské zväzky. Urob všetko, aby si ich upevnil a prehľbil. Hrozia ti neočakávané finančné straty, ktoré sa tia môžu cítelne dotknúť, aj keď vlastne hodne zarábaš a uznanie tvojich predstavových môže tvoju situáciu ešte zlepšiť. V rodine pokoj a srdečné ovzdušie.

RYBY
19.II.-20.III.

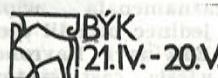
Bude to štastný mesiac. Dodatočné peniaze a prospech plynúci zo zahraničných stykov prispiejú k zlepšeniu tvojej materiálnej situácie. Nepodceňuj však svoju silu a energiu. Dopraj si trochu odpočinku, čakajú tia milé zážitky a mnoho práce, ktorá ti prinesie úspech a uznanie. Niekoľkí blízky tia bude obdivovať, čo ti pridá sebaistotu.

BARAN
21.III.-20.IV.

Na rozdiel od iných nebudeš nariekať na finančie. Si plný dobrej vôle a chuti do práce, ale na pracovisku si daj pozor,

hrozia ti nepríjemné komplikacie. Bud trpezlivý a čakaj na vhodný okamžik — to platí nielen pre prácu, ale aj pre tvoj osobný život, kde netrpezlivostou môžeš všetko pokaziť.

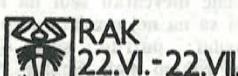
BÝK
21.IV.-20.V.

Návštevy, listy, mnoho milých slov — skratka plný spoločenský úspech. Do práce budeš chodiť s radosťou. Prinesie ti spokojnosť, ktorá ti dosiahol chybá. V polovici mesiaca dobrá správa: možnosť náhleho a značného zlepšenia finančnej situácie. Všetko ti pomôže vybaviť dobrý priateľ, na ktorého sa môžeš spoľahnúť.

BLÍŽENCI
21.V.-21.VI.

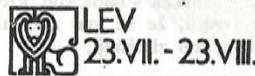
Niečo sa zmení. Šef si konečne všimne tvoju prácu a pochváli tia. S tým budú súvisieť aj prestížne otázky a snád aj služobný postup. Tvojmu partnerovi však hrozí vážna materiálna strata. Nič mu nevyčítaj, sám si je vedomý, že je vinný. Snaž sa vytvoriť doma kludné a srdečné ovzdušie.

RAK
22.VI.-22.VII.

Vo vzduchu visí hádka s partnerom vyvolaná žiarlivosťou, snád aj trochu oprávnenou. V práci napätie, ktoré

neprospeje tvojim nervom. Snaž sa od toho všetkého trochu odtrhnúť. Najlepšie by ti prospeila krátka dovolenka stravená mimo domova, v novom prostredí a s novými ľuďmi.

LEV
23.VII.-23.VIII.

Musiš sa pripraviť na dosť väzne zmeny v tvojom okoli. Mali by byť užitočné a dosť príjemné, ale vylolajú určitú finančnú neistotu. Vela bude záležať na tvojom partnerovi. Budeš musieť venovať väčšiu pozornosť deom, ktorých zdravie nebude najlepšie. Aj ty sám sa vyhýbaj prechladnutiu a infekciám.

ŠKORPIÓN
24.X.-22.XI.

Možno si sám neuvedomuješ, k akým hlbokým zmenám dochádzza v poslednom čase v tvojom živote a psychike. Nové životné sily a energia spôsobí, že sa ti všetko bude zdáť smiešne lahlé. Na finančné výsledky budeš musieť ešte trochu počkať, ale ovzdušie doma a v práci ti výrazne zlepší náladu.

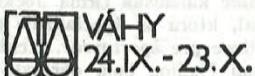
STRELEC
23.XI.-21.XII.

Musiš konečne dať do poriadku svoje osobné problémy a to nielen v krátkodobej perspektíve. Na tvojom rozhodnutí bude záležať, ako bude vyzerat tvoj život v najbližších rokoch. Koncom mesiaca neočakávané dostaneš peniaze, ale to ešte neznamená, že ich môžeš rozhadzovať.

KOZOROŽEC
22.XII.-20.I.

Tvoja depresia a frustrácia sú nedôvodnené. Máš verného partnera, dobrých priateľov a prijemné prostredie. Neuzaváraj sa pred ľuďmi, neodmietaj pozvania do divadla a na spoločenský prieležitosť. Ale vyhýbaj sa unáhleným rozhodnutiam a prudkým slovám pod vplyvom svojej nálady. To by mohlo iba zhoršiť tvoju situáciu.

VÁHY
24.IX.-23.X.

Kladné materiálne zmeny, ku ktorým zanedlho dojde, budú nielen výsledkom tvojho úsilia a snaženia, ale aj dôvtipu a výnimco priažnivých okolností. Zato ti však zneprijemnia život nemoce

- b) Ptá se, jak ti je, a radí, jak se druhý den máš zbavit kocoviny 5b.
- c) Dělá ti výčitky, mluví o kompromitaci 10b.

9. Při loučení:

- a) Ptá se, když se znova uvidíte 5b.

b) Řekne: Zavolám ti 2b.

- c) Předloží ti podrobný plán příštího setkání 10b.

18—30b.

V jeho chování je značná rezerva. Je-li to začátek známosti, môžeš ještě počkat. Pokus se ho osmilít, ale ne příliš naléhavě. Trvá-li vaše známost déle, pomyslí, že jeho chování nemá hlubší příčiny. Dej mu na srozuměno, že ti na něm záleží, nebo se ho přímo zeptej, proč je takový chladný. 31—65b.

Všechno v pořádku. Zamilovaný po uši, ale snášenlivý a klidný. Nepromarní tu příležitost, takový exemplář je vzácností. Držíme ti palce!

66—90 b.

Určitě je zamilovaný a často ti to říká. Je to však žárlivec a „pán tvorstva“. Musíš mu vysvětlit, že nejsi a nebudeš ničím majetkem. Snad se dá vychovat. Nepodlej se nekriticky jeho drobnému teroru, nebo si tě zanedlouho bude chtít úplne podřídit.

Věříte snům? Ne? Ani my nevěříme, ale co to škodí podívat se občas do snáre. Je to přece jen zábava, a co když se vám dobrý sen vyplní? Tedy, zdálo se vám o:

SNÁŘ

Červotoči — bázeň a strach.

Červené barvě — štěstí v milostné záležitosti.

Července (ptákoví) — obdržíš dobrú zprávu; krmiti ji — budeš predstížen.

Červené tužce — budeš mit vydání.

Červech — hádka v domácnosti; v jídle — máš zlého nepřítele; zabíjeti je — budeš zbabený nějakého zla.

Černé barvě — smutek.

Cesání hladkých vlasů — věrní přítel; rozcuchaných - špatné zprávy.

Četníkovi — jsi podezívaný; mluvit s ním — proces.

Česneku: trhati ho nebo kupovati — vstoupíš do obchodního spojení; jisti ho — máš špatné návyky.

Číslech — budeš dělat dobré obchody, jinak hrej s nimi v loterii; psáti je — poznamenejte si je pro hru v loterii; smazati je — podvádíš sám sebe; táhnouti je — dobré naděje na velký zisk.

Čtení napsaného — blaho; novin — budeš zdárne pokračovat v životě; knih — musíš se ještě mnoho učit.

Čištění něčeho — sporádané poměry.

Číšníkovi — ztratíš svoji samostatnost; číšniči — veselá budoucnost.

NÁŠ TEST**Má mě rád — nemá mě rád?**

Dnešná psychozábava je trochu netypická: z jeho chování se pokus dovděčit, zda ti opravdu miluje.

1. Jaké formy společného strávení času ti nejčastěji navrhujete:

a) Sami v intimním prostředí 10b.

b) U známých, nejčastěji jeho 5b.

c) Na neutrální půdě (kino, kavárna) 2b.

2. Nefunguje ti práčka nebo jiné technické zařízení:

a) Začne ji spravovat, i když se v tom nevyzna 5b.

b) Řekne: cos to provedla? 10b.

c) Projeví ti soucit 2b.

3. Při drobných nedorozuměních:

a) Dělá ti výčitky 10b.

b) Hněvá se, ale pak se omlouvá 5b.

c) Mlčí a čeká na tvé gesto 2b.

4. Obarvila sis vlasy, zménila účes. Jeho reakce:

a) Cos to se sebou udělala? 5b.

b) No no, chceš se mi libit? 2b.

c) Chválí, i když je vidět, že se mu to nelibí 10b.

5. Znovu jsi na něco zapomněla, ztratila klíče od bytu apod.

a) Udělá ti kázání o katastrofě, která tě čeká, jestli se nezměníš 10b.

b) Vzdychá, ale pomáhá ti hledat 5b.

c) Nelítostně se ti vysmívá 2b.

6. Jak reaguje na tvoje slzy:

a) Netrpělivostí 2b.

b) Podá ti kapesník a potěší tě 5b.

c) Říká: Nedelej mi to 10b.

7. Oznámiš mu, že jdeš sama na setkání s bývalými spolužáky.

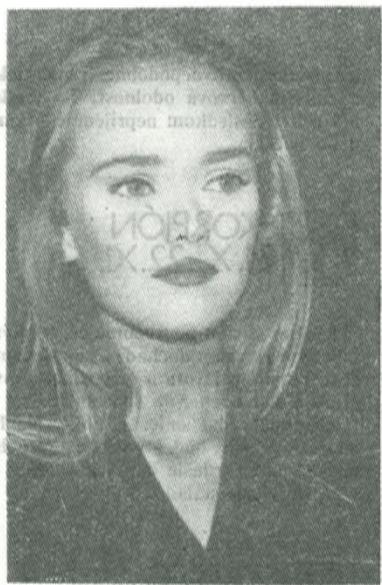
a) Řekne: Co se dá dělat, vydržím to 5b.

b) Vezme to na vědomí bez poznámek 2b.

c) Tvrdí, že jako jeho dívka nemáš chodit bez něho 10b.

8. Hanba se přiznat, ale na mejdanu jsi to trochu přehnala s pitím. On tě zavedl do druhého pokojku.

a) Pokouší se „využít situaci“ 2b.

Hviezda. Má tváričku ako anjelček, modrozelené oči, porcelánový plet, krásne ústočka. Keď sa po prvýkrát objavila na estráde, mala iba 14 rokov a trochu pisklavý hlások malého dievčatka. Ale jej pesnička Joe le taxi bola obrovským úspechom, dostala sa do medzinárodného zošumu najpopulárnejších hitov.

Vo Francúzsku, vlasti Vanessa Paradisovej, lebo o nej hovoríme, verejná mienka bola podelená. Je pravdou, že tlač zväčša písala: „Také dievča od čias Brigitte Bardotovej ešte nebolo, ale mnichí odporecovi novej hviezdice písali o nej, že je malý hlúpučkým dievčatkom, ktorého kariéra sa zanechá skonči.“

Tí druhí sa myili. Dnes 19-ročná Vanessa je skutočnou hviezdom. V dve novinári putuje medzi Los Angeles, New Yorkom (kde stále býva) a Parížom. Jej najnovšia platňa, ktorú nahrala práve v Los Angeles (Vanessa sa rýchlo naučila angličtinu) prekonáva všetky rekordy. Vo Francúzsku získala cenu Cesara za úlohu vo filme *Blanchine noci* v režii Jean Claudea Brisseausa. — Podpísala tiež zmluvu na reklamu s firmou Chanel. Vanessa za svoje úspechy vdačí vo veľkej miere Lemnemu Kravitzovi, producentu a hudobnému skladateľovi. Jeho pesničky, v štýle sedemdesiatych rokov, sa veľmi páčia. Na snímke: Vanessa Paradisová.

TO TU JEŠTE NEBYLO! Ta udalost vyskalovala senzaciu v celé Amerike. Otec advokáta Chrisa Christiansena tvrdil, že se jeho syn zbláznil. Chris je však dnes šťastný: má malou Kelsey, ktorú je jeho — jen jeho dítetom.

Ctyričiateľ Christianen byl už jednou ženatý, ale žena nemohla mit děti. Pak měl přítelkyni, která dítě nechce. Advokát se už nechce podruhé ženit, ale sníl o díteti. S pomocí jedné z agencie našel ženu, která souhlasila s tím, že mu za deset tisíc dolarů porodí.

dítě. Žena byla uměle oplodňena, otec a matka se nikdy neviděli.

Christiansen čekal na narodení dítěte ako milující matka. Byt ve stredu mesta vymenil na domek se zahradou, kupoval výbavu, četl příručky o péči o nemluvně, ačkoliv najal odbornou ošetrovateľku.

Konečně se Kelsey narodila a podle dohody ji hned dostal otec. Dítě roste ako z vody a dědeček s babičkou, kteří na začátku tvrdili, že se syn zbláznil, dnes vnučku přímo zbožňují.

NADIA MODELKOU. „Objavili ju, keď mala 6 rokov. Rumunski tréneri gymnastiky si ju všimli počas telocviku v škole a hned uznali za veľký talent. Odvtedy Nadia Comaneciová začala športovú kariéru. Začala pravidelné trénovať. Spočiatku jej rodičia boli trochu prestrašení, keď videli gymnastické výkony dievča, ale nakoniec sa zmierili s tým, že Nadia šesť dní v týždni tráví nielen v škole, ale aj v telocvični. V roku 1976, počas Olympiády v Montreale, Nadia bola opravidlou senzáciou — získala 3 zlaté a po jednej striebornej i bronzovej medaile. „Vyzeralo to tak, ako by pre ňu neplatila zemská príťažlosť“ — písali novinári. Nadia mala vtedy iba 14 rokov. Na ďalších OH v Moskve v roku 1980 vybojovala dve zlaté a dve strieborné medaily.

Čo je dnes s Nadiou Comaneciovou? Koncom osiemdesiatych rokov ušla na Západ a dnes žije v Spojených štatoch. Má už skoro 31 rokov a vzdala sa športových úspechov. Spočiatku jej nebolo ľahko. Dnes je... modelkou. Angažovala ju známa kanadská firma Jockey International, ktorá sa špecializuje na výrobu bielizeň pre športovcov. Reklamná kampaň Nadia bola obrovským úspechom firmy — meno rumunskej gymnastky je nadalej známe. Spolu

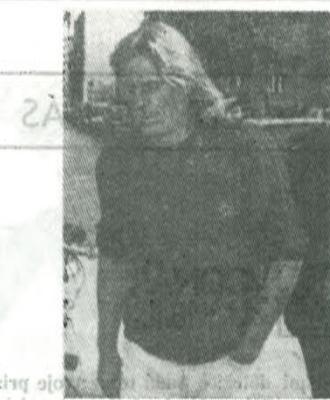
so senzáciou nie je senzáciou.

DIETA HERMAFRODITU? Anglický denník Sun prednedávnom zverejnili senzáčnu správu: Hermafrodit porodi dieta! Je v 6. mesiaci tehotenstva, pri pôrode bude však nevyhnutný cisársky rez. Išlo o istého Edwina Bayrona, obyvateľa Manile, hlavného mesta Filipín. Hermafrodit, ako vieme, je človek s obojpohlavnými orgánmi. Medicína nikdy doposiaľ nezaznamenala prípad, aby takýto jedinec porobil dieta. Správu o Edwinovi Bayronovi opakovala väčšia časť svetovej tlače preto, že anglickí novinári túto nevšednú udalosť overili priamo na mieste, v Manile. Bayron mal skutočne zväčšené brucho a mestný lekár potvrdil, že pri vyšetrovaní výrazne cítil pohyby dieťaťa.

Ale neuplynul ani týždeň, keď tá istá tlač odvolať svoju senzáčnu správu. Vysvitlo, že 32-ročný Bayron je podvodník, ktorý za každú cenu chcel byť slávny. Je obézny, preto bolo možné konštatovať uňo „dámske“ porsi, kým jeho nadmerné brucho je výsledkom ... veľkej obľuby piva. Aby vyvolal dojem, že sa dieťa hýbe používal liek, ktorý spôsoboval silné kŕče črev. Dokonca skúška na graviditu, ktorú predložil lekárom, potvrdila jeho tehotenstvo. Urobili ju totiž s použitím moču, ktorý si Bayron „počíhal“ od istej známej tehotnej. Teda vysvitlo, že senzácia nie je senzáciou.

DIETA S DVOMA SRDCAMI. Malé trojročné dievčatko sedí na hojdáčke, hojdá sa na nej usmiate, ako by chcelo povedať: pozrite, som opäť zdravá. Pred rokom malá Sophie Parkesová z malého mestečka nedaleko Londýna sa začala stať na bolesti hrudníka a ťažkosti s dýchaním. Lekári konštatovali, že vírus infikoval dievčatko srdce, čo spôsobilo zmeny v srdcovom svale. Nakoniec dieta vyšetrili profesor Asghar Khaghani zo slávnej nemocnice Herefield Hospital v Londýne a rozhodol sa pre neobyvklú operáciu: transplantovať malej Sophie... druhé srdce, aby podporovalo prácu jej vlastného, slabého srdca. Operácia sa vydarila a dievčatko už po štyroch dňoch opustilo nemocnicu. Samozrejme dostáva lieky, aby jej organizmus nedohadol transplantované srdce. Cíti sa však dobre, hrá sa, hoci samozrejme nechápe, akou senzáciou je v lekárskom svete.

ESTE PRED NIEKOĽKÝMI ROKMI slávneho švédského tenistu Björna Borga považovali za šťastného človeka. Po sérii nádherných víťazstiev na najdôležitejších svetových turnajoch, zanechal sice športovú činnosť, ale odšiel ako veľmi bohatý človek. Svoje milióny investoval do niekoľkých podnikov,

které prinášali značné zisky, čím si získal obdiv ako človek so zmyslom pre podnikanie. Po nevydarených ľuboštných dobrodružstvach sa konečne oženil s krásnou Loredanou Bartovou, narodil sa mu syn... Ale šťastie netrvá večne...

Borg sa usiloval vrátiť na tenisové dvorce, ale neúspešne (hoci má iba 36 rokov), aj v podnikaní prestal mať šťastie a bankrotoval. Padla jeho firma Björn Borg Design Group a v Stockholme čaká naň dny veriteľov, ktorí sa dožadujú, aby im vrátili miliónové sumy. Padli aj iné Borgove podniky. Jeho manželka Loredana žiada rozvod, lebo Borg je vraj chorobne žiarlivý, zaobchádzal s ňou surovo, miňal jej peniaze a zlomil jej kariéru ako speváčky. Žiada aby Borgovi odňali práva na syna. Na snímke: Björn Borg.

NEŠŤASTNÉ ZÁZRAČNÉ DĚTI. Je nejmladším milionárom v Amerike a zároveň miláčkem obecenstva na obu stranach oceánu: dvanásťiletý Macaulay Culkin, hrdina filmu Kevin sám doma a Moje dívka. Malý herec za svou slávu platiť vysokou cenu. Než začal hráť v filmu, jeho rodina bola nezámožná, ale klidná. Dnes jsou rodiče před rozvodem. Příčinou jsou chlapcovy peníze, které spravuje jeho otec. Matka mu neustále vytýká, že to dělá špatně, že podepsal špatnou smlouvu na nový film atd. A tím všim trpí malý chlapec. Kdo ví, co z něho vyrosté?

Připomeňme jiné „zázračné“ děti. Sedmiletou Drew Barrymoreovou režisér Spielberg angažoval do filmu E.T., jako partnerku kosmického tvora. Drew pocházela z rozbitého manželství. V devíti letech kouřila marihuanu, ve čtrnácti se léčila v odvlekoy nemocnici jako alkoholička a narkomanka. Dnes je vylečena, ale co bude dál?

Linda Blairová, dvanásťiletá hrdinka Exorcisty, se po natočení filmu chovala jako opravdu posedlá dámka. Byla zatčena za pašování drog. Pak si vydávala tím, že pojívala k aktům.

Kokainem, alkoholem a orgiemi prošel Mark Lester, malý Angličan, ktorý v roku 1969 zahrával titulnú rolu v filmu Oliver Twist. Gáži, ktorou rodiče ukládali na jeho konta, utratil hned, jak sa stal plnoletý. Dnes je v Londýne čalouníkem a malířom pokojů...

s ňou ako model na prehliadkách vystupuje Bart Conner, voľakedy tiež olympijský medailista. Povráva sa, že Bart je vrah Nadiným snubencom. Na snímke: Nadia Comaneciová ako modelka.

ŽIVOT

MIESIEČNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY
00-372 WARSZAWA, UL. FOKSAL 13, FAX,
TEL. 26-44-49 (RED. NACZ.), 26-04-55, 26-42-57

ORGAN TOWARZYSTWA SPOŁECZNO-KULTURALNEGO CZECHÓW
I SŁOWAKÓW W POLSCE, adres ZG TSKCIS; 31-150 Kraków, ul. Św. Filipa 7,
tel. 34-11-27.

PISMO SPONSOROWANE PRZEZ MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI.
WYDAWCZA: ZARZĄD GŁÓWNY TSKCIS.

ODZNACZONI: Złotym Medalem ze Wstępu Czechosłowackiego Instytutu Kontaktów Międzynarodowych, Medalem Macierzy Słowackiej Za Zasługi dla Rozwoju Literatury Słowackiej, Złotą Odznaką Za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej, Medalem Za Zasługi dla TSKCIS.

REDAKCJA: Ján Šternberg (redaktor naczelny), Józef Pivovarcik, Eva Matičevá, Mieczysław Pożarski (redaktor techniczny), Eva Rudnická, Alžbeta Stojowska (ilustratorka).

SPOŁECZNE KOLEGIUM DORADCZE: Augustin Andrašák, Žofia Bogacková, Józef Čongva, Ján Halač, František Harkabuz, Vladimír Hess, Žofia Chalupková, Bronislav Knapčík, Eugen Mišinec, Lýdia Msalová.

WARUNKI PRENUMERATY: Prenumerata na kraj przymusza redakcję Život w Warszawie lub Zarząd Główny TSKCIS w Krakowie w terminach: do dnia 30 listopada na I kwartał, I półrocze oraz na cały rok następny; do dnia 20 czerwca na II półrocze roku bieżącego. Cena prenumeraty zagranicznej jest wyższa o 100 %.

DRUK: Zakłady Graficzne „TAMKA“, S.A., Warszawa, ul. Tamka 3. Zam. 0461.
Nie zamówionych tekstów, fotografii i rysunków redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo do skrótu.

Numer oddano do składu 7.12.1982 r.